

FUNDACJA
IM. STEFANA BATOREGO

PODZIELONE PLONY

Wawrzyniec Czubak
Sławomir Kalinowski
Vitaliy Krupin

Podzielone plony

Analiza potencjalnych następstw członkostwa
Ukrainy w Unii Europejskiej dla polskiego rolnictwa
i przetwórstwa rolno-spożywczego

Wawrzyniec Czubak, Sławomir Kalinowski, Vitaliy Krupin

**FUNDACJA
BATOREGO**
IM. STEFANA

**FUNDACJA
BATOREGO**

IM. STEFANA

Fundacja im. Stefana Batorego

Sapieżyńska 10a
00-215 Warszawa
tel. (48-22) 536 02 00
fax (48-22) 536 02 20
batory@batory.org.pl
www.batory.org.pl

Recenzenci: Grzegorz Kozieja (BNP Paribas Bank Polska S.A.),
dr hab. Arkadiusz Sadowski (Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu),
dr hab. Oksana Sakal (Instytut Gospodarki Gruntami Narodowej Akademii
Agrarnych Nauk Ukrainy)

Redakcja: Izabella Sariusz-Skąpska

Korekta: Joanna Liczner

Projekt graficzny: hopa studio

Okładka: Teresa Oleszczuk

Skład DTP: „Tyrsa” Sp. z o.o.

Teksty udostępniane na licencji Creative Commons.

Uznanie autorstwa na tych samych warunkach 3.0 Polska (CC BY 3.0 PL)

Projekt realizowany z dotacji Open Society Foundations.

ISBN 978-83-68235-76-0

Publikacja jest rozpowszechniana bezpłatnie

Warszawa 2025

Spis treści

Podzielone plony, Edwin Bendyk _____	7
Scenariusze _____	11
Streszczenie _____	15
Szanse i zagrożenia _____	19
Znaczenie integracji Ukrainy dla polskiego sektora rolno-spożywczego _____	23
Droga Polski i Ukrainy do demokracji – tło historyczne _____	27
Historyczny kontekst przemian w rolnictwie ukraińskim _____	39
Potencjał polskiego i ukraińskiego rolnictwa _____	45
Uwarunkowania (regionalne) klimatyczno-glebowe produkcji rolnej _____	53
Aktualny stan polskiego i ukraińskiego rolnictwa oraz przetwórstwa rolnego na tle Unii Europejskiej _____	61
Handel zagraniczny _____	83
Analiza mechanizmów ochronnych i korzyści dla polskiego sektora rolno-spożywczego _____	95
Potencjalne scenariusze dla Polski i Ukrainy wynikające z akcesji Ukrainy do Unii Europejskiej _____	99
Rekomendacje _____	109
Podsumowanie _____	115
Підсумки _____	119
Noty biograficzne _____	123

Podzielone plony

Edwin Bendyk

Rolnictwo jest działem gospodarki, którego nie da się opisywać jedynie w kategoriach czysto ekonomicznych. Produkcja żywności to nie tylko technologie hodowli, upraw, przetwarzania, opakowywania, dystrybucji i przechowywania. To także sfera praktyk kulturowych związanych z fundamentalną ludzką potrzebą, jaką jest zaspokajanie głodu.

Jak ważne są te praktyki, najlepiej wyraża stwierdzenie francuskiego znawcy kuchni i gastronomii, Jeana Anthelme'a Brillat-Savarina. W wydanym w 1826 roku dziele *Fizjologia smaku* przekonywał on: „Los narodów zależy od sposobu, w jaki się odżywiają”. Czy przesadzał? Czyż to nie w oparciu o kulinarne zwyczaje wyobrażamy sobie przedstawicieli innych kultur i narodowości? Barszcz, mimo że popularny w Polsce, jest symbolem ukraińskości. O to, jakie dania najlepiej wyrażają polską tożsamość, prowadzimy nierozstrzygalny spór. Z badań socjologicznych wynika wszakże, że potrawą najbardziej rozpowszechnioną i łączącą ponad wszelkimi podziałami jest sałatka jarzynowa.

Jemy, chcąc zaspokoić głód, i jednocześnie poprzez to, co i jak jemy, wyrażamy swoją tożsamość, przynależność klasową czy inne wartości. W sytuacjach zagrożeń i kryzysów troska o żywność nabiera szczególnego znaczenia. Pojawiają się wówczas dyskusje o tym, jak zapewnić zaopatrzenie w wymiarze indywidualnym, i pytania o to, czy elementem polityki bezpieczeństwa nie powinny być starania o jak największą suwerenność żywnościową. Nic więc dziwnego, że rolnictwo budzi także większe emocje, niżby wynikało z pozycji tego działu w gospodarce narodowej.

Przekonaliśmy się o tym w 2023 roku, kiedy w Europie wybuchły protesty rolników przeciwko unijnej polityce Zielonego Ładu oraz otwarciu granic na produkcję rolną z Ukrainy. W Polsce protesty te wyrażały się m.in. poprzez wielomiesięczną blokadę polsko-ukraińskich przejść granicznych. Blokada granic wywołała szok w Ukrainie i niezrozumienie zarówno w wymiarze praktycznym, jak i symbolicznym. Przecież Polska pełniła funkcję kluczowego partnera strategicznego w wojnie z Rosją, tymczasem wstrzymanie ruchu towarowego bezpośrednio osłabiało ukraiński potencjał – zmniejszone wpływy z opłat

celnych, które w całości finansują wysiłek obronny, przełożyły się na konieczność ograniczeń zakupów uzbrojenia. Jednocześnie widok wysypanego zboża wywoływał niezwykle silne emocje, reakcje gniewu i oburzenia. Doświadczenie Wielkiego Głodu powoduje, że zachowania polegające na niszczeniu ziarna odbierane są jak naruszenie świętości.

Skala protestów, ich długotrwałość i wysokie poparcie społeczne dla nich pokazały, że w procesie akcesji Ukrainy do Unii Europejskiej mogą pojawiać się przeszkody hamujące integrację, mimo że rozszerzenie Unii obiektywnie leży w interesie Polski i innych państw europejskich. Realizację tego strategicznego celu mogą jednak zastopować społeczne emocje uruchamiane przez grupy interesu, które obawiają się, że w wyniku integracji stracą, bo Ukraina jako nowe państwo członkowskie stanie się konkurentem dysponującym zbyt wielkimi przewagami.

Nie należy bagatelizować tych obaw – wiele z nich ma racjonalne podstawy. Spora część jednak opiera się na stereotypach i nieprawdziwym obrazie potencjalnego zagrożenia. Hasło „ukraińskie rolnictwo” wywołuje różne skojarzenia: żyzne czarnoziemy zapewniające doskonałe warunki dla produkcji rolnej, koncentracja tej produkcji w ramach agroholdingów przypominających dawne latyfundia, tania siła robocza i brak regulacji, co tworzy warunki dla nieuczciwej konkurencji.

Hasło „rolnictwo polskie” wywołuje inne myśli, a ich zestawienie ze skojarzeniami dotyczącymi rolnictwa ukraińskiego prowadzi do nieuchronnego wniosku – polscy rolnicy skazani są na porażkę w konkurencji z rolnikami ukraińskimi. Czy rzeczywiście? Odpowiedź wymaga innych argumentów niż skojarzenia oparte na wyrwanych z szerszego kontekstu informacjach, wzmacnianych fantazjami o bezkresnych ukraińskich czarnoziemnych stepach i oligarchach kontrolujących produkcję oraz jej eksport.

Przecież wystarczy zajrzeć do dowolnego ukraińskiego sklepu, aby zobaczyć, że półki z nabiałem czy wędlinami uginają się od produktów przywiezionych z Polski. Dane o wymianie handlowej potwierdzają, że polski eksport żywności do Ukrainy jest znacznie większy niż import stamtąd. Co musi oznaczać, że polscy producenci mają przewagę konkurencyjną i potrafią dotrzeć ze swoją ofertą na wielki sąsiedzki rynek. Czy ta przewaga zmniejszy się po integracji Ukrainy z Unią Europejską?

Odpowiedź zależy od wielu czynników i dziś nie sposób jej przewidzieć. Podobnie jak informacje o sukcesach części uczestników agrorynku nie powinny przesłaniać rzeczywistości z tych obszarów, gdzie rzeczywiście trudno konkurować

z ukraińskimi producentami, by wspomnieć uprawy pszenicy, kukurydzy czy słonecznika. Widać jednak wyraźnie, że rozbitcie ogólnych pojęć „rolnictwo ukraińskie” i „rolnictwo polskie” na czynniki składowe pozwala dojrzeć znacznie ciekawszy obraz niż stojących naprzeciw siebie wrogich armii.

Rzeczywistość jest znacznie bardziej złożona i subtelna, co znakomicie pokazuje raport *Podzielone plony* autorstwa Wawrzyńca Czubaka, Sławomira Kalinowskiego i Vitaliya Krupina. Znajomość przedstawionych przez Autorów szczegółów pozwala wyjść poza konfrontacyjny schemat rozmowy i ułatwia zastąpienie go dialogiem opartym na argumentach umożliwiającym szukanie punktów synergii i możliwej współpracy, wykorzystującej najsilniejsze cechy sektora rolniczego w Polsce i w Ukrainie.

Tylko taka rozmowa, posługująca się rzeczowymi argumentami, pozwala zmniejszyć ryzyko eskalacji emocji wywołanych zarówno poczuciem zagrożenia interesów ekonomicznych, jak i lękiem podsycanym przez skojarzenia i obrazy podpowiadane przez stereotypy kulturowe. Mamy nadzieję, że raport *Podzielone plony* pomoże w tej rozmowie.

Scenariusze

Scenariusze dla Polski

- **Wzrost konkurencji:** Polscy rolnicy mogą napotkać na większą konkurencję ze strony ukraińskich producentów, zwłaszcza w sektorze surowców rolnych, takich jak zboża, słonecznik czy rzepak. Ukraińskie produkty mogą być tańsze, co wywoła presję cenową na polskim rynku.
- **Presja cenowa na polskich rolników.** Ukraińskie produkty rolne, zwłaszcza surowce, takie jak zboża i oleje, mogą być tańsze niż polskie odpowiedniki. Napływ taniej żywności z Ukrainy może wywołać presję na ceny, co zapewne doprowadzi do trudności w utrzymaniu konkurencyjności przez polskich rolników, zwłaszcza tych mniejszych.
- **Marginalizacja polskich producentów o niższej efektywności.** Polskie gospodarstwa o niższej produktywności, szczególnie małe i rodzinne, mogą mieć trudności w rywalizowaniu z bardziej wydajnymi i zorganizowanymi ukraińskimi agroholdingami, co może prowadzić do stopniowego wypierania polskich gospodarstw z rynku.
- **Szanse na współpracę i ekspansję.** Polska ma szanse na rozszerzenie swojego eksportu do Ukrainy oraz na zacieśnienie współpracy gospodarczej, zwłaszcza w sektorze przetwórstwa rolnego. Dzięki integracji z ukraińskim rynkiem polskie przedsiębiorstwa mogą obniżyć koszty produkcji, gdyż będą pozyskiwać tańsze surowce z Ukrainy.
- **Dostosowanie polityki rolnej.** W związku z możliwym członkostwem Ukrainy w Unii Europejskiej Polska będzie musiała dostosować swoją politykę rolną, aby sprostać nowym realiom rynku wewnętrznego. Konieczne może być wzmocnienie programów wsparcia dla polskich rolników, aby utrzymać ich konkurencyjność.
- **Modernizacja i innowacje.** Polska ma szansę odegrać kluczową rolę w procesie modernizacji ukraińskiego rolnictwa, jeśli będzie dzieliła się swoimi doświadczeniami z wdrażania nowoczesnych technologii i praktyk rolniczych. Może to także przyspieszyć transformację ekologiczną w obu krajach.

Scenariusze dla Ukrainy

- **Zwiększenie konkurencyjności.** Członkostwo w Unii Europejskiej da Ukrainie dostęp do szerszych rynków zbytu, co może zwiększyć konkurencyjność ukraińskiego rolnictwa na arenie międzynarodowej. Jednak konieczne będzie dostosowanie standardów produkcji i regulacji do unijnych wymogów, co może wymagać znacznych inwestycji.
- **Korzystanie z unijnych funduszy.** Po wejściu do Unii Europejskiej Ukraina mogłaby skorzystać z funduszy unijnych na modernizację sektora rolniczego, w tym uzyskać wsparcie dla małych i średnich gospodarstw, które odgrywają ważną rolę w pracochłonnych sektorach produkcji rolnej i są miejscem pracy dla wielu osób.
- **Struktura rolnictwa.** Dualna struktura ukraińskiego rolnictwa – zdominowanego przez agroholdingi i małe gospodarstwa indywidualne – może stanowić wyzwanie w kontekście integracji z unijnym rynkiem. Agroholdingi są bardziej konkurencyjne i nastawione na eksport, ale marginalizacja mniejszych gospodarstw może pogłębić nierówności w sektorze rolnym.
- **Reforma własności ziemi.** Zniesienie moratorium na sprzedaż ziemi oraz dalsze reformy w zakresie własności mogą wzmocnić rynek rolny Ukrainy, ale także rodzą obawy o koncentrację gruntów w rękach oligarchów i zagranicznych inwestorów.
- **Ryzyko dominacji agroholdingów.** Agroholdingi, które już kontrolują dużą część ukraińskich gruntów, mogą jeszcze bardziej zwiększyć swoją dominację po integracji z rynkiem unijnym, co grozi dalszą marginalizacją mniejszych gospodarstw oraz ograniczeniem zróżnicowania w sektorze rolnym.
- **Trudności z dostosowaniem się do unijnych standardów.** Wprawdzie ukraińskie rolnictwo ma ogromny potencjał, jednak może napotkać poważne trudności, jeśli chodzi o dostosowywanie się do restrykcyjnych norm i standardów unijnych w zakresie produkcji, ochrony środowiska oraz bezpieczeństwa żywności. To może opóźnić pełną integrację i zahamować potencjalne korzyści z członkostwa w Unii Europejskiej.

Scenariusze dla Unii Europejskiej

- **Nowy rynek i wyzwania polityki rolnej.** Przystąpienie Ukrainy do Wspólnoty oznaczałoby powiększenie unijnego rynku rolnego, co spowoduje zwiększoną podaż surowców rolnych. Unia Europejska musiałaby dostosować swoją wspólną politykę rolną z uwzględnieniem potrzeb ukraińskiego sektora rolnego oraz zagrożeń wynikających z presji podażowej.
- **Integracja gospodarcza.** Włączenie ukraińskiego rolnictwa do unijnych struktur i objęcie obecnymi regulacjami Wspólnej Polityki Rolnej (w tym łaodem środowiskowo-klimatycznym) może przyczynić się do bardziej zrównoważonego rozwoju w regionie. Unia Europejska mogłaby stać się głównym odbiorcą ukraińskich produktów rolnych, co zwiększy wzajemną współpracę gospodarczą.
- **Transformacja ekologiczna.** Z perspektywy unijnej integracja Ukrainy mogłaby przyczynić się do promowania zrównoważonych praktyk rolniczych w regionie, zwłaszcza w zakresie ochrony środowiska i wdrażania nowoczesnych technik rolnictwa precyzyjnego (obecnie dostępnego przede wszystkim dla dużych podmiotów).
- **Wyzwania dla unijnej konkurencyjności.** Wejście Ukrainy do Unii Europejskiej zwiększyłoby konkurencję na wspólnym rynku, co mogłoby wpłynąć na państwa członkowskie o dużym udziale rolnictwa w gospodarce. Z jednej strony większa konkurencja może prowadzić do wzrostu efektywności i innowacyjności w całym sektorze rolno-spożywczym. Z drugiej strony konieczne byłoby dostosowanie Wspólnej Polityki Rolnej, aby zapewnić sprawiedliwe warunki konkurencji, zwłaszcza dla mniejszych gospodarstw we Wspólnocie. Warto rozważyć mechanizmy wyrównawcze, które wspierałyby zrównoważony rozwój rolnictwa we wszystkich krajach członkowskich, a jednocześnie umożliwiałyby integrację Ukrainy w sposób stabilizujący rynek.
- **Ryzyko koncentracji produkcji i nierównomiernego wpływu na sektor rolny.** Włączenie Ukrainy do Unii Europejskiej mogłoby prowadzić do koncentracji produkcji w rękach największych podmiotów, co może osłabić konkurencyjność mniejszych gospodarstw w niektórych krajach unijnych. Ukraińskie agroholidingi, dysponujące dużą skalą produkcji, mogłyby uzyskać przewagę konkurencyjną nad rozdrobnionym rolnictwem w państwach takich jak Polska, Rumunia czy Litwa. Warto zatem rozważyć instrumenty polityki rolnej, które zapewnią równe szanse dla różnych form gospodarowania, np. wsparcie dla małych i średnich gospodarstw czy promowanie krótkich łańcuchów dostaw.

- **Wpływ na środowisko i europejskie cele klimatyczne.** Wprowadzenie agroholdingi na Ukrainie dysponują potencjałem do wdrażania nowoczesnych technologii prośrodowiskowych, jednak włączenie Ukrainy do unijnego rynku może zwiększyć presję na środowisko poprzez intensyfikację produkcji rolnej na dużą skalę. Kluczowe będzie zapewnienie, że dostosowanie do unijnych standardów nie ograniczy się do formalnych regulacji, ale będzie realizowane w praktyce. W tym kontekście należy uwzględnić mechanizmy wsparcia dla praktyk regeneratywnych, rolnictwa węglowego oraz ochrony zasobów wodnych, co pozwoli na harmonijne włączenie Ukrainy w unijną politykę klimatyczną.

Streszczenie

Celem opracowania jest kompleksowa ocena potencjalnych skutków, jakie mogłyby przynieść członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej, szczególnie w kontekście polskiego sektora rolno-spożywczego. Proces ten wiąże się z szeregiem wyzwań i szans, które wymagają dokładnego zbadania, co umożliwiłoby lepsze przygotowanie polskiego rolnictwa i przemysłu przetwórczego na nadchodzące zmiany.

Kluczowe obszary wpływu integracji

Analiza koncentruje się na najważniejszych branżach produkcji rolnej w Ukrainie, które będą miały największy wpływ na polskie rolnictwo, w tym na produkcję zbóż, warzyw, owoców i mięsa. Ukraina, będąca jednym z największych eksporterów surowców rolnych na świecie, mogłaby stać się poważnym konkurentem dla polskich producentów na jednolitym rynku europejskim. Polska jako członek Unii Europejskiej musi być przygotowana na większą konkurencję cenową i jakościową, zwłaszcza w przypadku surowców rolnych produkowanych na masową skalę.

Szanse wynikające z integracji

Jedną z kluczowych szans wynikających z członkostwa Ukrainy w Unii Europejskiej jest możliwość zwiększenia współpracy gospodarczej i handlowej między Polską a Ukrainą. Polska może korzystać z tańszych surowców rolnych importowanych z Ukrainy, co mogłoby obniżyć koszty produkcji w przemyśle przetwórczym i wzmocnić jego konkurencyjność na rynkach międzynarodowych. Ponadto integracja może prowadzić do wspólnych inwestycji w infrastrukturę rolniczą, technologie oraz innowacje, co w dłuższej perspektywie okaże się korzystne zarówno dla Polski, jak i Ukrainy.

Zagrożenia wynikające z integracji

Pomimo szans, jakie niesie ze sobą integracja rynków, istnieje szereg zagrożeń, które mogą mieć negatywny wpływ na polskie rolnictwo: przede wszystkim napływ dużych partii tańszych ukraińskich produktów rolnych może wywołać presję cenową na polskich producentów. Przy rozdrobnionym krajowym rolnictwie bez znalezienia nisz rynkowych, produktów o dużej wartości

dodanej na poziomie gospodarstwa rolnego, ukraińska konkurencja szczególnie mocno dotknie mniejsze gospodarstwa rolne. Agroholdingi w Ukrainie, posiadające dużą powierzchnię gruntów, nowoczesne technologie i profesjonalne zarządzanie, mogą stanowić poważną konkurencję dla małych i średnich polskich gospodarstw o standardowym profilu produkcji surowców rolnych, które będą miały trudności z rywalizacją na zintegrowanym rynku.

Wpływ na konkurencyjność polskich gospodarstw i przetwórstwa

Analiza wykazuje, że integracja będzie mieć zróżnicowany wpływ na różne grupy producentów rolnych w Polsce. Duże gospodarstwa (producenci zwierząt) i przedsiębiorstwa przetwórcze mogą korzystać z tańszych surowców (do produkcji pasz lub przetwórstwa) z Ukrainy, co zwiększy ich konkurencyjność na rynku unijnym. Z kolei mniejsze gospodarstwa rodzinne mogą mieć trudności w konkurowaniu z tanimi ukraińskimi produktami, co może prowadzić do ich marginalizacji. W tej sytuacji niezbędne będzie wsparcie ze strony rządu, aby pomóc tym gospodarstwom w dostosowywaniu się do nowych warunków rynkowych, w tym do zwiększenia wartości dodanej, integracji poziomej i pozarolniczej działalności w gospodarstwie.

Zmiany w strukturze produkcji rolnej

Jednym z potencjalnych efektów integracji może być przesunięcie polskiej produkcji rolnej w kierunku produktów o wyższej wartości dodanej. Polska – jako kraj z silnym sektorem przetwórczym – może skupić się na rozwijaniu bardziej zaawansowanych technologicznie i przetworzonych produktów, podczas gdy Ukraina będzie dostarczać surowce. Takie przesunięcie wymaga jednak inwestycji w nowoczesne technologie oraz innowacje, które pozwolą zwiększyć konkurencyjność polskich produktów na rynkach międzynarodowych.

Handel produktami rolno-spożywczymi

Integracja Ukrainy z Unią Europejską może również wpłynąć na handel produktami rolno-spożywczymi między Polską a Ukrainą oraz innymi krajami członkowskimi UE. Polska może zyskać dostęp do ukraińskich surowców po niższych kosztach, co wzmocni jej pozycję jako eksportera produktów przetworzonych. Zarazem jednak należy uwzględnić możliwość zwiększenia konkurencji na rynku unijnym, gdzie ukraińskie produkty mogą wypierać te od lokalnych producentów.

Dostosowanie polityki rolnej w Polsce

Przeprowadzona analiza wskazuje na konieczność dostosowania polskiej polityki rolnej do nowych realiów rynkowych, które wynikną z integracji Ukrainy z Unią Europejską. Polska będzie musiała wprowadzić nowe programy wsparcia dla swoich rolników, zwłaszcza dla relatywnie mniejszych gospodarstw, aby mogły one odnaleźć swoje miejsce na rynku, np. w intensywnej produkcji pracochłonnej z wykorzystaniem zasobów pracy, jakimi dysponują. Modyfikacja istniejących instrumentów polityki rolnej powinna również obejmować wsparcie dla innowacji, zrównoważonego rozwoju, z wykorzystaniem nowoczesnej techniki i technologii rolnictwa precyzyjnego, tak aby polskie rolnictwo mogło skutecznie stawić czoła nowym wyzwaniom.

Znaczenie opracowania

Niniejsza analiza ma kluczowe znaczenie dla przyszłości polskiego sektora rolno-spożywczego w kontekście rozszerzenia Unii Europejskiej o Ukrainę. Zrozumienie szans i zagrożeń związanych z integracją jest niezbędne do opracowania skutecznych strategii politycznych oraz gospodarczych, które pomogą polskim rolnikom i przedsiębiorcom w maksymalnym wykorzystaniu potencjalnych korzyści przy jednoczesnym minimalizowaniu ryzyka. Opracowanie dostarcza wiedzy, która może pomóc decydentom politycznym oraz przedstawicielom branży rolno-spożywczej w przygotowaniu na nadchodzące zmiany i wyzwania.

Szanse i zagrożenia

Potencjał i zagrożenia wynikające z członkostwa Ukrainy w Unii Europejskiej

Szanse	Zagrożenia
Z punktu widzenia Polski	
<p>Nowe możliwości współpracy. Polska może skorzystać na współpracy z Ukrainą w zakresie przetwórstwa rolnego, logistyki oraz technologii rolniczych. Oba kraje mogłyby uzupełniać się w produkcji i handlu, co może prowadzić do zwiększenia konkurencyjności polskiego sektora rolno-spożywczego.</p>	<p>Presja cenowa i konkurencja. Wejście Ukrainy do UE może spowodować napływ tańszych ukraińskich produktów rolnych, co wywoła presję cenową na polskim rynku. Polscy rolnicy, szczególnie mali i średni ze standardową produkcją rolną, mogą mieć trudności z konkurowaniem z wielkimi agroholdingami ukraińskimi.</p>
<p>Dostęp do tańszych surowców. Ukraińskie produkty rolne, szczególnie surowce, mogą być tańsze ze względu na niższe koszty produkcji. Jeśli Polska skorzysta z ukraińskich surowców w swoim przetwórstwie i produkcji pasz, może to obniżyć koszty produkcji i zwiększyć konkurencyjność na rynku europejskim.</p>	<p>Ryzyko marginalizacji małych gospodarstw. Agroholdingi w Ukrainie mają duże zasoby ziemi i dysponują nowoczesnymi technologiami, co może sprawić, że polskie gospodarstwa o niższej efektywności, zwłaszcza rodzinne, będą wypierane z rynku.</p>
Z punktu widzenia Ukrainy	
<p>Zwiększony dostęp do unijnych rynków i funduszy. Członkostwo w UE otworzyłoby Ukrainie dostęp do unijnych funduszy, które mogłyby wesprzeć modernizację rolnictwa. To mogłoby się przyczynić do poprawy infrastruktury rolniczej i technologii dzięki zwiększeniu efektywności produkcji.</p>	<p>Trudności z dostosowaniem się do standardów UE. Wysokie unijne standardy dotyczące produkcji rolnej, ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i bezpieczeństwa żywności oraz konieczność dostosowania do standardów w przemyśle rolno-spożywczym mogą być wyzwaniem dla ukraińskiego rolnictwa. Niezdolność do ich spełnienia może opóźnić pełną integrację i zmniejszyć korzyści wynikające z członkostwa.</p>

<p>Ekspansja eksportowa. Integracja z rynkiem UE dałaby Ukrainie większe możliwości eksportowe, szczególnie w zakresie surowców rolnych, takich jak zboża, oleje roślinne i nasiona, które mają już teraz duży potencjał na rynku unijnym.</p>	<p>Zależność od dużych agroholdingów. Duża część ukraińskiego rolnictwa jest kontrolowana przez ogromne agroholdingi, co może prowadzić do koncentracji władzy gospodarczej i ryzyka marginalizacji mniejszych producentów. To grozi negatywnym wpływem na rozwój zrównoważonego rolnictwa.</p>
<p>Z punktu widzenia Unii Europejskiej</p>	
<p>Zwiększenie bezpieczeństwa żywnościowego. Ukraina jest jednym z kluczowych światowych eksporterów zbóż. Jej członkostwo w Unii mogłoby wzmocnić bezpieczeństwo żywnościowe UE, zwłaszcza w kontekście zmienności dostaw surowców rolnych na globalnym rynku.</p>	<p>Ryzyko destabilizacji rynku rolnego w UE. Ukraińskie produkty, wytwarzane przy niższych kosztach z wykorzystaniem efektu skali, mogą wywołać presję cenową na unijnym rynku, co z jednej strony przyniesie korzyści w postaci tańszej żywności dla konsumentów i niższych kosztów dla przemysłu przetwórczego oraz produkcji pasz, ale z drugiej – może prowadzić do spadku dochodów rolników w krajach UE. Aby ograniczyć ryzyko destabilizacji rynku, Wspólna Polityka Rolna powinna uwzględnić mechanizmy dostosowawcze, takie jak pomoc dla małych i średnich gospodarstw, inwestycje w technologie obniżające koszty produkcji, wsparcie integracji producentów, dywersyfikacja źródeł dochodów w gospodarstwach oraz promowanie krótkich łańcuchów dostaw, a także system monitorowania rynku umożliwiający szybkie reagowanie na potencjalne zakłócenia.</p>
<p>Wzmocnienie konkurencyjności unijnego sektora rolnego. Integracja Ukrainy z UE mogłaby przyczynić się do wzrostu konkurencyjności europejskiego rolnictwa, w szczególności poprzez dostęp do tańszych surowców z Ukrainy, co obniżyłoby koszty produkcji i przetwórstwa.</p>	<p>Konflikty związane z polityką rolną. Członkostwo Ukrainy zapewne wymusi zmiany we Wspólnej Polityce Rolnej UE, co może wywołać konflikty między krajami członkowskimi, zwłaszcza tymi, które obawiają się konkurencji ze strony ukraińskiego rolnictwa, a we wspólnej polityce rolniej – utraty części wsparcia.</p>

Zarówno szanse, jak i zagrożenia związane z potencjalnym członkostwem Ukrainy w Unii Europejskiej nie są jednoznaczne. Proces ten niesie ze sobą znaczne ryzyko, ale jednocześnie otwiera wiele możliwości. Z jednej strony

integracja może przynieść korzyści gospodarcze, takie jak zwiększenie konkurencyjności polskiego i unijnego rolnictwa oraz dostęp do ukraińskich surowców po niższych kosztach. Z drugiej strony napływ tańszych produktów rolnych i koncentracja ziemi w obrębie agroholdingów mogą prowadzić do poważnych problemów, takich jak marginalizacja mniejszych gospodarstw oraz destabilizacja rynku rolnego w UE. Aby w pełni wykorzystać potencjał i zminimalizować zagrożenia, konieczne będzie wprowadzenie odpowiednich regulacji i strategii, które zapewnią zrównoważony rozwój i ochronę interesów wszystkich stron.

Znaczenie integracji Ukrainy dla polskiego sektora rolno-spożywczego

Potencjalne członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej to wydarzenie o istotnym znaczeniu dla kształtowania przyszłości zarówno Ukrainy, jak i całej Wspólnoty. **Integracja ukraińskiego rynku rolnego z unijnym niesie ze sobą zarówno liczne możliwości, jak i poważne wyzwania.** Dla Polski, jako jednego z kluczowych graczy na unijnym rynku rolnym, konsekwencje tego procesu będą szczególnie istotne. Niniejsza analiza ma na celu kompleksowe zbadanie potencjalnych skutków członkostwa Ukrainy w UE dla polskiego rolnictwa i przetwórstwa rolnego, z uwzględnieniem zarówno perspektywy krótkoterminowej, jak i długoterminowej.

Sektor rolno-spożywczy odgrywa ważną rolę w polskiej gospodarce, dostarczając żywność dla krajowego rynku oraz będąc istotnym elementem eksportu. Zderzenie z rolnictwem ukraińskim, które charakteryzuje się dużym potencjałem produkcyjnym, ale boryka się z szeregiem problemów strukturalnych, może być dla polskich producentów rolnych poważnym wyzwaniem. **Integracja tych dwóch rynków doprowadzi zapewne do istotnych zmian w strukturze produkcji rolnej, handlu, a także w polityce rolnej zarówno w Polsce, jak i w całej Unii Europejskiej.** Z jednej strony Polska może skorzystać na zwiększeniu dostępu do ukraińskich produktów rolnych, co prawdopodobnie przyczyni się do obniżenia kosztów produkcji i zwiększenia konkurencyjności polskich przedsiębiorstw na rynku europejskim. Z drugiej strony napływ ukraińskich produktów może wywołać presję na polskich rolników, którzy mogą mieć trudności z konkurencją z tańszymi produktami pochodzącymi z Ukrainy. W związku z tym konieczne będzie przeprowadzenie gruntownej analizy zarówno korzyści, jak i zagrożeń związanych z integracją tych rynków.

Ponadto **członkostwo Ukrainy w UE będzie miało wpływ na politykę rolno-spożywczą Unii,** w tym na wspólne regulacje dotyczące standardów produkcji, ochrony środowiska, a także wsparcia dla rolników, co wymaga ich dostosowania do nowej struktury unijnego rolnictwa. Obecne przepisy Wspólnej

Polityki Rolnej już określają wysokie wymagania w zakresie jakości żywności i ochrony środowiska, jednak integracja Ukrainy może prowadzić do ich dalszego zaostrzenia, co miałyby zapewnić jednolity poziom norm w całej Unii, lub przeciwnie – do ich modyfikacji w kierunku większej elastyczności, co umożliwiłoby stopniowe dostosowanie ukraińskiego sektora rolnego. Polska, jako jeden z większych beneficjentów unijnych funduszy dla rolnictwa, będzie musiała dostosować swoje strategie i plany rozwoju do nowych realiów, a to może wiązać się z koniecznością modyfikacji istniejących programów wsparcia, np. w zakresie dopłat bezpośrednich, instrumentów ochrony rynku czy mechanizmów wsparcia inwestycji prośrodowiskowych, co wzmocniłoby konkurencyjność polskiego sektora rolno-spożywczego w nowym układzie rynkowym.

Widziana z perspektywy długoterminowej integracja rolnictwa ukraińskiego z unijnym może przyczynić się do zrównoważonego rozwoju sektora rolnego w regionie dzięki promowaniu innowacji, zwiększaniu efektywności produkcji oraz wspieraniu transformacji ekologicznej. Wprawdzie Polska nie jest liderem w zakresie nowoczesnych technologii rolniczych ze względu na rozdrobnioną strukturę gospodarstw, jednak nasz kraj może odegrać istotną rolę w dostosowywaniu mniejszych i średnich gospodarstw do unijnych standardów oraz w transferze wiedzy w zakresie zrównoważonych praktyk rolniczych. Współpraca stanie się pewnie szczególnie istotna dla ukraińskich rolników rodzinnych i średniej wielkości przedsiębiorstw rolnych, podczas gdy duże agroholdingi z kapitałem międzynarodowym będą w stanie dostosować się do nowych warunków bezpośrednio, bez konieczności polskiego pośrednictwa.

Powstaje wiele pytań, na które odpowiedź nie jest prosta.

Jak się do tego przygotować?

Czy jesteśmy gotowi na zmiany w relacjach z dostawcami, odbiorcami lub partnerami handlowymi?

Jakie są perspektywy rozwoju poszczególnych segmentów rynku rolno-spożywczego w Polsce i w Ukrainie?

Czy istnieją regulacje prawne, bariery administracyjne, gospodarcze lub inne (np. kulturowe), które utrudniają eksport naszych produktów?

Jakie są potencjalne zagrożenia związane z importem produktów z Ukrainy?

Chcielibyśmy, aby nasza analiza była jednym z głosów w szerokiej dyskusji na temat przyszłości polskiego rolnictwa w kontekście integracji z ukraińskim

rynkiem. Naszym celem jest dostarczenie rzetelnych informacji i analiz, które pozwolą polskim producentom rolnym, przetwórcom oraz decydentom politycznym lepiej zrozumieć potencjalne konsekwencje tego procesu i podjąć świadome decyzje.

Szczegółowe cele analizy

Głównym celem niniejszej analizy jest ocena potencjalnych skutków członkostwa Ukrainy w Unii Europejskiej dla polskiego sektora rolno-spożywczego. Szczegółowe cele analizy:

- **identyfikacja kluczowych obszarów, w których integracja rynków może mieć największy wpływ** na polskie rolnictwo (np. produkcja zbóż, warzyw, owoców, mięsa);
- **zbadanie szans i zagrożeń** wynikających z integracji ukraińskiego rynku rolno-spożywczego z unijnym;
- **ocena wpływu na konkurencyjność** polskich gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw przemysłu przetwórstwa rolno-spożywczego;
- **analiza wpływu integracji na poszczególne grupy producentów** (np. duże gospodarstwa, małe gospodarstwa rodzinne, spółdzielnie);
- **zbadanie potencjalnych zmian w strukturze produkcji rolnej w Polsce** (np. przesunięcie produkcji w kierunku produktów o wyższej wartości dodanej);
- **analiza wpływu integracji na handel produktami rolno-spożywczymi między Polską a Ukrainą** oraz z innymi krajami Unii;
- **identyfikacja konieczności dostosowania polityki rolnej w Polsce** do nowych warunków rynkowych (np. wprowadzenie nowych programów wsparcia, modyfikacja istniejących instrumentów).

Znaczenie tematu dla polskiego sektora rolno-spożywczego

Członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej ma ogromne znaczenie dla polskiego sektora rolno-spożywczego z kilku powodów:

- **Konkurencja:** ukraińscy producenci artykułów rolno-spożywczych mogą stanowić poważną konkurencję dla polskich przedsiębiorstw, szczególnie w przypadku produktów o niskiej wartości dodanej.
- **Możliwości ekspansji:** integracja rynków zapewne otworzy nowe możliwości ekspansji dla polskich przedsiębiorstw na rynku ukraińskim.
- **Współpraca:** współpraca z ukraińskimi producentami może przynieść korzyści w zakresie produkcji żywności, przetwórstwa, dystrybucji

(transportu, logistyki, marketingu), a także wspólnej ekspansji na rynki zagraniczne.

- **Wpływ na politykę rolną:** członkostwo Ukrainy może wymusić konieczność dostosowania wspólnej polityki rolnej UE, co z kolei prawdopodobnie wpłynie na polską politykę rolną i sytuację ekonomiczną rolników.

Zrozumienie potencjalnych konsekwencji członkostwa Ukrainy w UE jest niezbędne dla wypracowania odpowiednich strategii zarówno na poziomie krajowym, jak i poszczególnych przedsiębiorstw.

Dlaczego zrozumienie tych konsekwencji jest kluczowe?

Strategie na poziomie krajowym	Strategie na poziomie przedsiębiorstw
<p>Polska jako sąsiad. Dla Polski, jako najbliższego sąsiada Ukrainy, członkostwo tego kraju w UE będzie miało bezpośrednie konsekwencje. Od zmian w przepływach handlowych i inwestycjach po wzrost mobilności ludzi, a także nowe wyzwania w obszarze bezpieczeństwa.</p>	<p>Nowe możliwości. Dla polskich przedsiębiorstw członkostwo Ukrainy w UE może otworzyć nowe możliwości biznesowe. Będą to zarówno szanse związane z ekspansją na nowy rynek, jak i możliwości współpracy w ramach wspólnych projektów.</p>
<p>Unia Europejska. Dla całej Unii Europejskiej akcesja Ukrainy będzie oznaczać powiększenie rynku wewnętrznego, ale także nowe wyzwania związane z różnicami w poziomie rozwoju gospodarczego, aspektami społecznymi oraz instytucjonalnymi czy też z wymogami oddziaływania procesów produkcyjnych na środowisko.</p>	<p>Nowe wyzwania. Członkostwo Ukrainy będzie się wiązało z nowymi wyzwaniami. Konkurencja na rynku może się zaostrzyć, a przedsiębiorstwa będą musiały być bardziej konkurencyjne.</p>
<p>Relacje międzynarodowe. Przystąpienie Ukrainy do UE będzie miało znaczący wpływ na relacje międzynarodowe, zwłaszcza na stosunki Unii Europejskiej z Rosją.</p>	

Źródło: opracowanie własne.

Droga Polski i Ukrainy do demokracji – tło historyczne

Transformacja polskiego i ukraińskiego rolnictwa oraz przemysłu rolno-spożywczego stanowi kluczowy element szerszego procesu demokratyzacji i modernizacji obu krajów. Jest to również istotny krok w ich dążeniu do integracji z globalnymi rynkami oraz dostosowania do europejskich standardów gospodarczych. W wyniku przemian społeczno-gospodarczych, które miały miejsce w Europie Środkowo-Wschodniej po upadku Związku Radzieckiego, **zarówno Polska, jak i Ukraina stanęły przed wyzwaniem przekształcenia swoich gospodarek**. Systemy centralnie planowane, które dominowały przez dekady, musiały zostać zastąpione nowoczesnymi mechanizmami rynkowymi. Mimo wspólnego punktu wyjścia po roku 1990 ścieżki rozwoju obu krajów znacząco się rozeszły, co doprowadziło do odmiennych rezultatów gospodarczych.

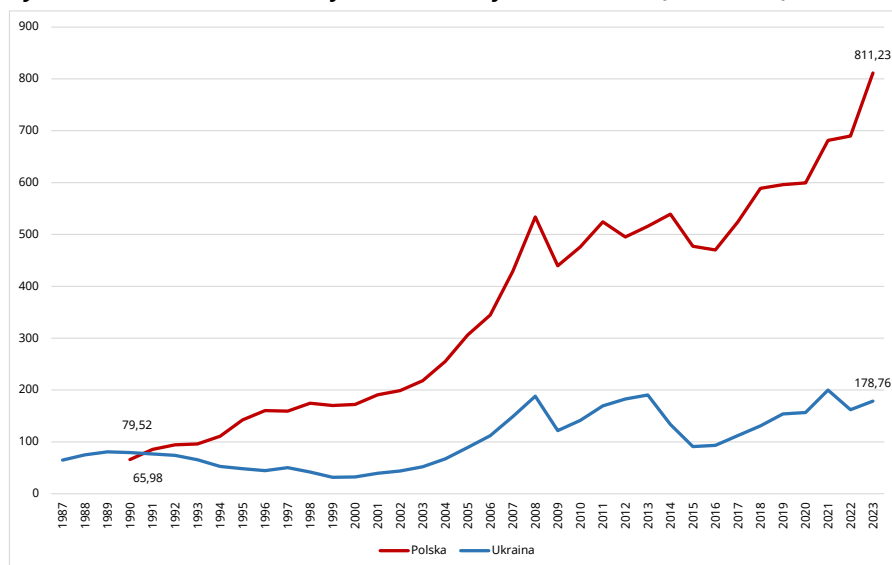
W 1990 roku Ukraina, z nominalnym PKB wynoszącym **79,52 mld USD** amerykańskich, wyprzedzała Polskę, której PKB sięgało wówczas **65,98 mld USD**¹. Pokazuje to, że Ukraina dysponowała większym potencjałem gospodarczym na początku transformacji. Jednakże w ciągu następnych dekad ta początkowa przewaga szybko zanikła, a Polska przeszła bardziej dynamiczną ścieżkę rozwoju gospodarczego. Po 1990 roku Polska wprowadziła szereg reform gospodarczych, które przyspieszyły transformację w kierunku gospodarki rynkowej i demokratycznego systemu politycznego, np. w 1991 roku przystąpiła do porozumień stowarzyszeniowych z Unią Europejską, co otworzyło drogę do pełnego członkostwa w 2004 roku. W tym czasie Polska osiągnęła wysokie tempo wzrostu gospodarczego, które umożliwiło poprawę standardów życia oraz modernizację sektora rolno-spożywczego. **W latach 1990–2023 polskie PKB wzrosło dwunastokrotnie**, a w 2023 roku **osiągnęło 811,23 mld USD**. Eksport polskich produktów rolno-spożywczych stanowił ważny element tego sukcesu, a Polska stała się jednym z wiodących eksporterów żywności w Unii Europejskiej.

---

¹ *Rachunki narodowe krajów OECD*, National Accounts of OECD Countries, Bank Światowy, 2024, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (dostęp tu i dalej: 6 lipca 2025).

W tym samym okresie Ukraina borykała się z wieloma wyzwaniami, takimi jak niestabilność polityczna, korupcja, a także opóźnione i częste, lecz niekompletne reformy gospodarcze. W rezultacie PKB Ukrainy, które w 1990 roku było wyższe niż Polski, do 2023 roku wzrosło do poziomu zaledwie 178,76 mld USD. Wprawdzie ukraiński sektor rolniczy nadal posiada ogromny potencjał, zwłaszcza dzięki znacznej powierzchni żyznych gleb, jednak brak inwestycji w infrastrukturę, słaba modernizacja oraz ograniczony dostęp do rynków międzynarodowych hamowały rozwój rolnictwa. I chociaż w 2014 roku Ukraina podpisała umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską, to nie osiągnęła dzięki temu znaczących wzrostów PKB.

Rysunek 1. PKB Polski i Ukrainy w cenach stałych z 2015 roku (w mld USD)

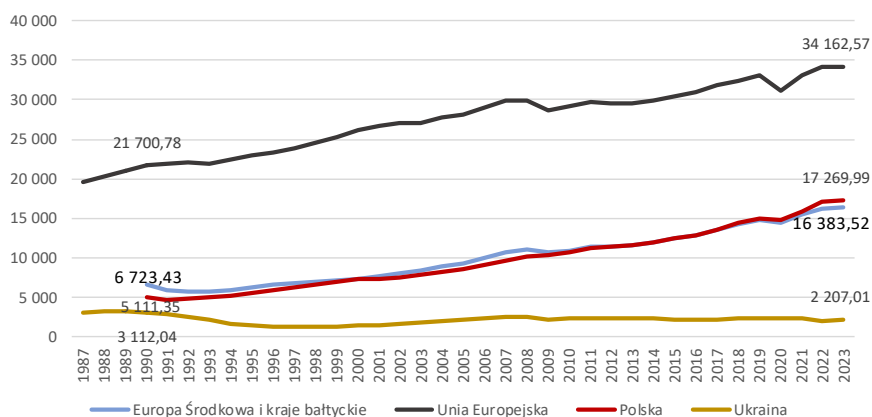

Źródło: *Rachunki narodowe krajów OECD*, Bank Światowy, 2024, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.

Mimo porównywalnego PKB Ukrainy i Polski na początku lat dziewięćdziesiątych (rys. 1) wartość *per capita* była niższa, co wskazuje na mniej efektywne wykorzystanie zasobów. Z biegiem lat różnica ta jedynie się pogłębiała. Polska konsekwentnie utrzymywała podobny dystans do średniej unijnej, w niewielkim stopniu w wartościach nominalnych go nawet zmniejszając, jednocześnie integrując się coraz głębiej z europejskimi rynkami i instytucjami. Tymczasem Ukraina, borykając się z licznymi problemami wewnętrznymi, oddalała się od tego celu. W rezultacie aktualnie różnica w poziomie PKB *per capita* między Polską a Ukrainą jest znacząca, a tempo wzrostu gospodarczego Polski pozostaje zdecydowanie wyższe. W 2023 roku PKB Polski *per capita* było niemalże

ośmiokrotnie wyższe niż Ukrainy, podczas gdy w 1990 roku stanowiło około 65%. Również w stosunku do średniej w Unii Europejskiej różnica ta znacznie się pogłębiła: w 1990 roku PKB *per capita* w Polsce stanowił około 23% średniej unijnej, podczas gdy w 2023 roku wzrósł do około 50%. Natomiast Ukraina, obciążona licznymi problemami wewnętrznymi i konfliktami zbrojnymi, nie była w stanie osiągnąć podobnych rezultatów. W 1990 ukraiński PKB *per capita* wynosił 14% poziomu średniej krajów unijnych, a w 2023 roku nieco ponad 6%². Warto też zauważyć, że na tle państw Europy Środkowej i krajów bałtyckich Polska stopniowo zmniejszyła dystans w PKB *per capita*, by w ostatnich latach je wyprzedzić.

Rysunek 2. PKB *per capita* w cenach stałych z 2015 roku (w USD)

Źródło: Bank Światowy.

W tym samym okresie, czyli w ostatnich trzech dekadach, Polska zdołała rozwinąć dość zrównoważony sektor rolny i rolno-spożywczy, który stał się również ważnym dostawcą produktów w skali globalnej. Jeśli chodzi o uprawę zbóż w 2020 roku, Polska wyprodukowała 19,3% światowej produkcji żyta (i zdobyła drugie miejsce na świecie z 2,9 mln ton), 6,5% owsa (trzecie miejsce w globalnym rankingu z 1,7 mln ton), zajęła szóste miejsce w światowej

2 Tamże.

produkcji buraków cukrowych (5,6% z 14,2 mln ton) i rzepaku (4,1% z 3,1 mln ton), a także siódme miejsce w produkcji ziemniaków (2,2% z 20,8 mln ton). W sektorze zwierzęcym zajmowała dwunaste miejsce w produkcji mleka krowiego (2,1% światowej produkcji z 14,8 mln litrów) i piętnaste – w produkcji mięsa (1,6% z 5,2 mln ton)³.

Wraz z rozwojem polskiej gospodarki i zmianami strukturalnymi ostatnich trzech dekad względny udział rolnictwa w tworzeniu PKB wykazuje raczej tendencję spadkową, która jednak zachodzi równolegle ze wzrostem zarówno PKB, jak i produkcji rolnej (zarazem w wartościach pieniężnych i fizycznych). W 2021 roku **wartość dodana sektora rolnego (wraz z leśnictwem i rybactwem) w Polsce jako procent PKB stanowiła 2,22%**⁴. Jednak globalna wartość dodana brutto polskiego rolnictwa ma tendencję do wahań z roku na rok, co jest konsekwencją specyfiki produkcji rolnej i jej znacznego uzależnienia od warunków pogodowych, a także zmian rynkowych, głównie cen produktów rolnych⁵. W 2020 roku przy łącznym eksporcie z Polski na poziomie 239,9 mld EUR⁶ wynoszący 14,3% udział eksportu rolno-spożywczego odgrywa ważną, ale nie kluczową rolę.

W Ukrainie wkład rolnictwa w PKB oscyluje wokół 10%, co czyni je jednym z ważniejszych sektorów ukraińskiej gospodarki. Wartość produkcji rośnie wraz ze wzrostem PKB, co pozwala na utrzymanie relatywnie wysokiego eksportu i napływu walut obcych. Te ostatnie, generowane przez sektor rolno-spożywczy, stanowiły prawie 45% (19,5 mld EUR) całkowitych wpływów walutowych z eksportu w 2020 roku⁷, przy czym udział produktów rolno-spożywczych w całkowitym eksporcie wzrósł z 10,1% w 2000 roku⁸. Podkreśla to nie tylko znaczenie dla rozwoju sektora, ale także jego rolę w utrzymywaniu

---

3 *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2022*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2023, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rolnictwa-2022,6,16.html>.

4 Bank Światowy (2024), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.

5 *Diagnoza sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich w Polsce przygotowana dla potrzeb opracowania Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2021–2027*, sierpień 2020 (projekt), Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/attachment/5faee901-178f-4471-877d-a1132353233b>.

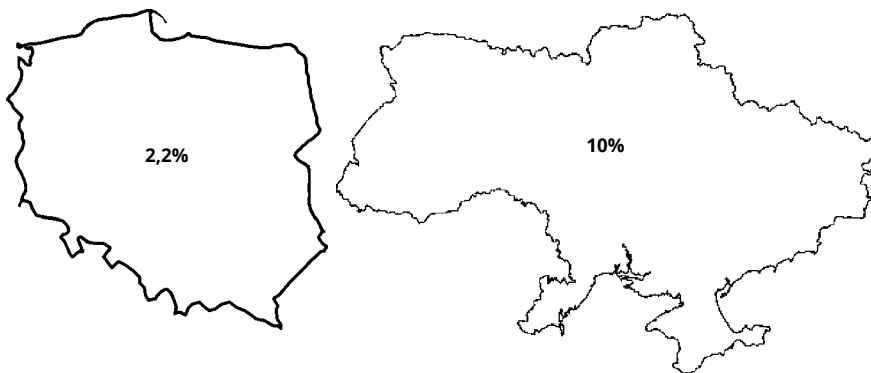
6 *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/9/15/1/rocznik_statystyczny_handlu_zagranicznego_2021_04_11.pdf.

7 *Commodity Pattern of Foreign Trade of Ukraine*, 2020, Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, 2021, https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1220_ue.xls.

8 OECD, *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2021: Addressing the Challenges Facing Food Systems*, OECD Publishing, Paryż 2021, <https://doi.org/10.1787/2d810e01-en>.

dodatniego salda handlu zagranicznego i zapewnianiu względnie stabilnej wartości waluty krajowej, zwłaszcza w czasach kryzysu.

Rysunek 3. Wkład sektora rolnego (wraz z leśnictwem i rybactwem) w PKB Polski i Ukrainy w 2021 roku (w %)

Źródło: Bank Światowy.

Ukraina w ostatnich latach utrzymuje wiodącą pozycję na świecie w produkcji i eksporcie kilku kluczowych produktów rolnych. Jest jednym z pięciu największych światowych eksporterów pszenicy i kukurydzy (czwarte miejsce na świecie: odpowiednio 10% i 13%), jęczmienia i rzepaku (trzecie miejsce: odpowiednio 13% i 10%). Kraj ten jest największym na świecie producentem nasion słonecznika, oleju i śruty słonecznikowej oraz największym światowym eksporterem śruty i oleju słonecznikowego – ponad połowa światowej podaży⁹. **Produkcja ta jest osiągnięta dzięki zaangażowaniu ogromnych obszarów gruntów rolnych i intensywnych (często szkodliwych dla środowiska) technik produkcji.** Mimo porównywalnej do Polski produkcji rolnej przed rozpoczęciem przez Rosję pełnoskalowej wojny (27,43 mld EUR w Ukrainie wobec 25,86 mld EUR w Polsce w 2020 roku) wyniki Ukrainy były osiągnięte przy wykorzystaniu ponad 41 mln ha (wobec 14,7 mln ha w Polsce) i około 14,5% całkowitego zatrudnienia. Surowce również były i są podstawą ukraińskiego eksportu rolno-spożywczego, z największym udziałem zbóż (43,6%, czyli 8,25 mld EUR). Jednocześnie w 2020 roku eksport przetworzonych artykułów

9 Y. Zolotnytska, S. Kowalczyk, *Ukraina na światowym rynku rolnym*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2022, t. 65, nr 3, s. 5–25, <https://econjournals.sgh.waw.pl/KNoP/article/view/3013/2702>; A. Nowak, *Polskie i ukraińskie rolnictwo w liczbach. Spojrzenie na potencjał produkcyjny i efektywność jego wykorzystania*, Pomorski Thinkletter, nr 3, <https://www.kongresobywatelski.pl/wp-content/uploads/2023/11/ptl14-anna-nowak-polskie-i-ukrainskie-rolnictwo-w-liczbach.-spojrzenie-na-potencjal-produkcyjny-i-efektywnosc-jego-wykorzystania.pdf>.

spożywczych z Ukrainy wyniósł zaledwie 2,95 mld EUR¹⁰, podczas gdy w Polsce był wart 18,4 mld EUR¹¹. Wskazuje to na kluczowe różnice w poziomie rozwoju sektorów rolno-spożywczych i ich wkładzie w wartość dodaną wytwarzaną w analizowanych krajach, a także współpracę producentów oraz rozwój przemysłu przetwórstwa spożywczego.

Osiągnięcia w sektorze rolnym Ukrainy nie przekładają się również na poprawę warunków życia na obszarach wiejskich¹². **W Ukrainie jest około 4 mln indywidualnych gospodarstw rolnych**¹³. Funkcjonują one w nieformalnym sektorze gospodarki i nie podlegają systemowi ubezpieczenia społecznego (osoby prowadzące te gospodarstwa nie są objęte państwowym systemem emerytalnym, nie mają oficjalnego zatrudnienia ani nie prowadzą działalności gospodarczej, dlatego nie mogą korzystać ze świadczeń socjalnych). Jednak **to głównie pozostałe 34,5 tys. gospodarstw farmerskich i 10,4 tys. przedsiębiorstw rolnych ma bardziej uproszczony bezpośredni dostęp do rynku i wytwarza produkcję rynkową**, gdyż posiada szersze możliwości rozwoju i (ograniczone co prawda) wsparcie państwa. Jednak w środowisku przedsiębiorstw rolnych w ciągu ostatnich dwóch dekad w Ukrainie pojawiły się duże korporacje (zwane potocznie agroholdingami), z których każda posiada ponad 100 tys. ha, a 10 największych firm uprawiało jeszcze niedawno 2,85 mln ha użytków rolnych¹⁴. Taka polaryzacja, koncentracja i kontrola nad rynkami oraz gruntami rolnymi przez bardzo duże gospodarstwa/przedsiębiorstwa powoduje niekorzystne zmiany w sektorze i prowadzi do polaryzacji przy koncentracji części zasobów ziemi w rękach nielicznych podmiotów, co w skrajnym przypadku skutkuje niesprawiedliwym i nieprzejrzystym rolnym środowiskiem biznesowym. **Wąska specjalizacja tych korporacji w produkcji roślinnej na kilku najbardziej dochodowych uprawach zorientowanych na eksport doprowadziła do skrajnej polaryzacji w sektorze i jest zwykle osiągnięta poprzez szkodliwe dla środowiska podejście monokulturowe.**

---

10 Commodity Pattern of Foreign Trade of Ukraine, 2020, Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, 2021, https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1220_ue.xls.

11 *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2024*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2024.

12 O. Borodina, V. Krupin (2018), *Is it Possible to Utilise the Agricultural Potential of Ukraine under the Current Agrarian System?*, EuroChoices 2018, vol. 17, nr 1, s. 46–51, <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12151>.

13 *Сільське господарство України 2020/Agriculture of Ukraine 2020*, Державна служба статистики України/State Statistics Service of Ukraine, Київ/Kyiv 2021, https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf.

14 *Top-10 agriholdings according to size of land*, Landlord, 2019, <https://landlord.ua/news/top-10-ah-rokholdynhiv-za-rozmirom-zemelnoho-banku>.

Natomiast w strukturze polskiego rolnictwa utrzymuje się tradycyjny podział na sektor roślinny i zwierzęcy, przy czym oba mają niemal równy udział w produkcji w stosunku do jej wartości brutto. W 2020 roku sektor roślinny wytworzył 51,1% globalnej produkcji rolnej, a sektor zwierzęcy – 48,9%¹⁵. W Ukrainie proporcja ta, choć podobna na początku lat dziewięćdziesiątych, zmieniła się drastycznie pod wpływem nieefektywnej polityki państwa w latach dziewięćdziesiątych i dwutysięcznych, a później po 2010 roku pod wpływem agroholdingów, co spowodowało marginalizację produkcji zwierzęcej. Doprowadziło to nie tylko do proporcjonalnego spadku udziału sektora zwierzęcego w krajowej produkcji rolnej do 23,3% (2020)¹⁶, ale także do szybkiego spadku поголів'я, ponieważ sama populacja bydła zmniejszyła się o około 90% w latach 1991–2020. **Jedyną produkcją zwierzęcą, jaka rozwinęła się w ciągu dwóch dekad, jest drób, ale główny tego powód stanowi produkcja wielkoskalowych przedsiębiorstw ukierunkowana na eksport.**

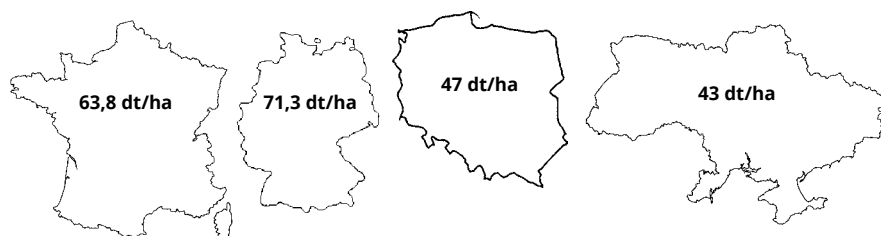
Rolnictwo w Polsce ewoluowało w ostatnich dziesięcioleciach, zwłaszcza w latach dziewięćdziesiątych podczas restrukturyzacji gospodarczej oraz na przełomie XX i XXI wieku, kiedy transformacja i modernizacja były szczególnie aktywne dzięki wykorzystaniu funduszy unijnych. Ale także na tym etapie widać, że pewne zmiany i przekształcenia są kontynuowane we wszystkich krajach Unii Europejskiej, w tym pod wpływem ewoluujących polityk unijnych. Pod względem produktywności nadal istnieje znaczna luka między Polską a krajami o bardziej wydajnych sektorach rolnych. Przykładowo: **średni plon zbóż w Polsce wynosi 47 dt/ha, w Niemczech 71,3 dt/ha, a we Francji 63,8 dt/ha.** Jednak wydajność w Polsce rośnie, a w latach 2010–2020 wzrosła dla zbóż o 31% (z 35,8 dt/ha). **Ukraina pod tym względem osiąga wydajność 43,0 dt/ha,** przy wzroście nawet o 58% w latach 2010–2020. Luka produktywności między Polską, Ukrainą i najbardziej wydajnymi krajami Unii istnieje również w sektorze zwierzęcym. Średnia roczna wydajność mleka od krowy w Polsce wynosi 6973 kg, podczas gdy w tych krajach UE-27, które są wiodącymi producentami mleka, takich jak Dania czy Niderlandy, jest to odpowiednio 10 028 kg i 9256 kg. W 2020 roku Ukraina osiągnęła pod tym względem 5130 kg, co jest relatywnie niskim poziomem, jednak stanowi duży postęp w porównaniu z 4083 kg w 2010 roku¹⁷.

15 *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2021*, GUS, Warszawa 2021, https://stat.gov.pl/download/gfx/porta-linformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/6/15/1/rocznik_statystyczny_rolnictwa_2021_r.pdf.

16 *Сільське господарство України 2020/Agriculture of Ukraine 2020*, dz. cyt.

17 *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2022*, dz. cyt.

Rysunek 4. Średni plon zbóż w wybranych krajach Europy

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2022*, dz. cyt.

Różnice w tempie i kierunku rozwoju gospodarczego Polski i Ukrainy są wynikiem wielu czynników – przede wszystkim Polska szybciej i skuteczniej przeprowadziła transformację ustrojową, obejmującą prywatyzację przedsiębiorstw państwowych, liberalizację rynku oraz stabilizację systemu finansowego. To stworzyło korzystniejsze warunki dla rozwoju przedsiębiorczości i inwestycji. Ponadto Polska zbudowała silniejsze instytucje państwowe, które wspierały rozwój gospodarczy i zapewniły większą przejrzystość działania administracji. Kluczowym momentem dla polskiej gospodarki było przystąpienie do Unii Europejskiej, co przyspieszyło proces modernizacji, przyciągnęło inwestycje zagraniczne i umożliwiło dostęp do większych rynków. W przeciwieństwie do Polski Ukraina borykała się z licznymi problemami wewnętrznymi, takimi jak korupcja, niestabilność polityczna, niekompletne reformy gospodarcze i konflikty zbrojne, które hamowały rozwój gospodarczy i wpływały na skuteczność integracji ze strukturami europejskimi.

Dlaczego Ukraina, mimo większego początkowego potencjału gospodarczego, nie zdołała dogonić Polski?

- **Niestabilność polityczna.** Ukraina od momentu uzyskania niepodległości borykała się z licznymi kryzysami politycznymi oraz niedokończonymi reformami, które prowadziły do dysproporcji w gospodarce i społeczeństwie oraz hamowały procesy inwestycyjne.
- **Korupcja.** Szeroko zakrojona korupcja osłabiała zaufanie do instytucji państwowych i zniechęcała inwestorów, sprzyjała dysfunkcjom gospodarki rynkowej, wpływała też negatywnie na prawa człowieka.
- **Problem własności ziemi.** Długotrwałe spory dotyczące własności ziemi utrudniały rozwój nowoczesnego rolnictwa, moratorium na sprzedaż gruntów rolnych trwało do 2021 roku, a liberalizacja tego rynku nie została przeprowadzona w sposób sprzyjający zapewnieniu praw wszystkich podmiotów sektora rolnego.

- **Słaba infrastruktura.** Stan techniczny infrastruktury potrzebował znacznych inwestycji, których permanentnie brakowało. W wyniku agresji militarnej przeciwko Ukrainie stan infrastruktury transportowej i energetycznej jeszcze bardziej się pogorszył.
- **Zależność od Rosji.** Silne powiązania gospodarcze z Rosją, w tym zależność energetyczna, ograniczały możliwości podejmowania niezależnych decyzji gospodarczych oraz pozwalały na szantaże ekonomiczne i polityczne.

W przeciwieństwie do Ukrainy Polska:

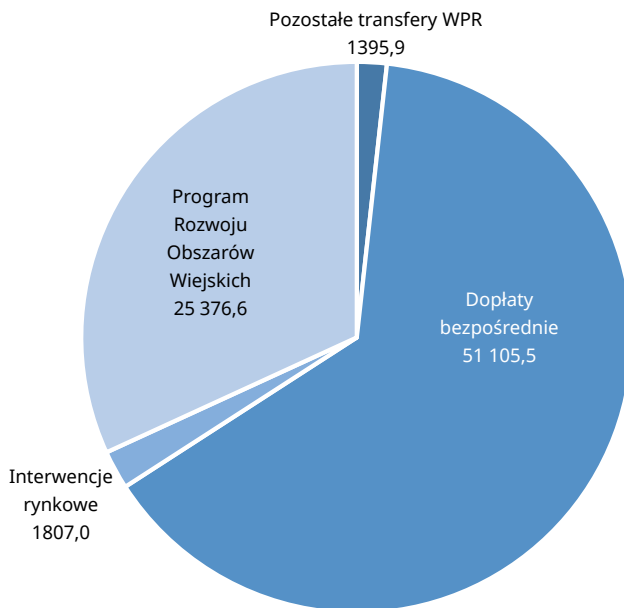
- **Szybciej przeprowadziła prywatyzację przedsiębiorstw państwowych**, co przyspieszyło rozwój sektora prywatnego.
- W większym stopniu **otworzyła się na inwestycje zagraniczne**, co przyczyniło się do modernizacji gospodarki.
- **Stabilizowała system polityczny**, co stworzyło bardziej przewidywalne warunki dla rozwoju biznesu.
- Aktywnie **uczestniczyła w procesie integracji z Unią Europejską**, co przyczyniło się do dostosowania polskiej gospodarki do europejskich standardów.

Wprawdzie zarówno Polska, jak i Ukraina stanęły przed podobnym wyzwaniem transformacji swoich gospodarek, jednak różne czynniki wewnętrzne i zewnętrzne sprawiły, że ścieżki rozwoju obu krajów były zróżnicowane. Dzięki bardziej stabilnemu otoczeniu politycznemu, zdecydowanym reformom gospodarczym i otwartości na współpracę międzynarodową Polska zdołała osiągnąć większy sukces w transformacji swojego rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego.

Różnice w poziomie PKB między Polską a Ukrainą mają fundamentalne znaczenie dla rozwoju rolnictwa w obu krajach, a także wpływają na ich pozycję w kontekście europejskiego sektora rolno-spożywczego. Jako członek Unii Europejskiej Polska skorzystała z licznych przywilejów płynących z integracji ze wspólnym rynkiem. Dzięki inwestycjom w nowoczesne technologie, wsparciu unijnemu oraz dostępowi do rynków o większej chłonności polskie rolnictwo zmodernizowało się i stało się bardziej konkurencyjne. Specjalizacja w produkcji niektórych produktów – takich jak jabłka czy mięso drobiowe – pozwoliła na osiągnięcie większej efektywności. Mimo sukcesów polskie rolnictwo wciąż stoi przed wyzwaniami związanymi ze starzeniem się struktury wiekowej rolników i z niską efektywnością ekonomiczną, a także ograniczoną

odpornością na zachodzące zmiany. Mimo dużych środków płynących z Unii Europejskiej pełna modernizacja i zwiększenie konkurencyjności sektora wymagają dalszych odważnych działań, w tym przede wszystkim zmian strukturalnych. Jednak, co warto podkreślić, w ciągu 20 lat przynależności do struktur europejskich w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Polska uzyskała 80 mld EUR, z czego 51 mld na dopłaty bezpośrednie (stan na lipiec 2024) (rys. 5).

Rysunek 5. Transfery dla Polski w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (stan na 1 lipca 2024) (w mln EUR)

Źródło: Ministerstwo Finansów¹⁸.

Mimo ogromnego potencjału ukraińskie rolnictwo stoi przed licznymi wyzwaniami, które utrudniają pełny rozwój tego sektora. Przede wszystkim mniejsza integracja z rynkiem europejskim oraz ograniczone wsparcie państwowe powodują, że sektor rolny nie osiąga swojego pełnego potencjału. Rolnicy często borykają się z brakiem dostępu do nowoczesnych technologii i niską dostępnością kredytów, co ogranicza możliwość inwestycji w rozwój gospodarstw. Mimo tych trudności rolnictwo aktualnie stanowi istotny element ukraińskiej gospodarki, a Ukraina jest obecnie jednym z kluczowych światowych eksporterów zbóż i wybranych produktów rolnych.

18 *Transfery finansowe między Polską a budżetem UE w kolejnych latach członkostwa Polski w UE (2004–2020)*, Ministerstwo Finansów, Warszawa (stan na 1 lipca 2024), <https://www.gov.pl/web/finanse/transfery-polska-ue-unia-europejska>.

Ale obraz ukraińskiego rolnictwa nie jest jednorodny. Wynika to z dualnego systemu, który polega na współistnieniu dwóch różnych struktur własnościowych i organizacyjnych. Z jednej strony mamy małych i średnich rolników indywidualnych, z drugiej zaś istnieje sektor korporacyjny – przedsiębiorstwa rolne, w tym fenomen Ukrainy – agroholidingi, które kontrolują ogromne obszary gruntów rolnych. Jak podkreśla prof. Olena Borodina z Instytutu Ekonomii i Prognozowania Narodowej Akademii Nauk Ukrainy¹⁹, sektor indywidualny korzysta z 48% gruntów rolnych i generuje 46% produkcji rolnej, zatrudniając przy tym aż 82% osób związanych z rolnictwem. Choć często uważa się, że ukraińskie grunty są zdominowane przez duże holdingi, to małe i średnie gospodarstwa indywidualne nadal odgrywają kluczową rolę w krajowym rolnictwie. Pomimo mniejszych zasobów kapitałowych gospodarstwa te dostarczają znaczną część żywności i są podstawą lokalnej gospodarki na terenach wiejskich.

Z kolei sektor korporacyjny, w skład którego wchodzi agroholidingi i przedsiębiorstwa rolne, kontroluje 52% użytków rolnych Ukrainy. Produkuje on 54% całkowitej produkcji rolnej, lecz zatrudnia jedynie 18% pracowników branży rolniczej. Dzięki swojemu kapitałowi i dostępowi do nowoczesnych technologii agroholidingi są bardziej efektywne i zorientowane na eksport, ale ich dominacja budzi obawy o wyjąłwanie ziemi oraz koncentrację majątku w rękach niewielu podmiotów²⁰.

Takie dualistyczne podejście do rolnictwa oznacza, że obie te formy – indywidualne i korporacyjne – współistnieją, ale ich wpływ na rozwój sektora oraz na lokalne społeczności i środowisko różni się znacząco. Niestety system ten prowadzi również do napięć w rozwoju sektora rolniczego. Agroholidingi, dzięki swojej sile ekonomicznej, dominują na rynku, co utrudnia mniejszym gospodarstwom dostęp do ziemi, kredytów i rynków zbytu. Z kolei rolnicy indywidualni często są zmuszeni do dzierżawy swojej ziemi wielkim korporacjom, co blokuje możliwości ich rozwoju w ramach sektora rolnego.

---

19 N. Mamonova, O. Borodina, B. Kuns, *Ukrainian agriculture in wartime. Resilience, reforms, and markets*, „Transnational Institute”, 9 listopada 2023, <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime>.

20 Tamże.

Historyczny kontekst przemian w rolnictwie ukraińskim

Ukraina ma specyficzny sektor rolny, w którym około 30% całkowitej produkcji roślinnej i prawie połowa produkcji zwierzęcej są wytwarzane przez indywidualne (domowe) gospodarstwa rolne, a generowana przez nie produkcja jest przeważnie konsumowana bez wchodzenia na rynek²¹.

Naszym zdaniem zrównoważony rozwój ukraińskiego rolnictwa jest blokowany przez następujące kluczowe kwestie:

- brak równowagi między przedsiębiorstwami rolnymi, gospodarstwami farmerskimi i indywidualnymi gospodarstwami rolnymi;
- wysoka korupcja²² powodująca brak bezstronnej ochrony praw, zwłaszcza drobnych rolników i mieszkańców wsi;
- kontrola cen producentów krajowych i dostępu do rynku przez ograniczoną liczbę przedsiębiorstw rolnych;
- brak skutecznego nadzoru nad działalnością rolniczą pod względem jej wpływu na środowisko;
- niedostępność ubezpieczenia społecznego dla osób prowadzących działalność rolniczą i ich wykluczenie ze świadczeń dostępnych dla osób zatrudnionych w innych sektorach;
- niewystarczający poziom rozwoju infrastruktury na obszarach wiejskich, zwłaszcza tych oddalonych od ośrodków miejskich (drogi, transport, opieka zdrowotna, edukacja, inne usługi);
- starzenie się, wyludnianie i migracja mieszkańców wsi;
- starzenie się właścicieli gospodarstw rolnych i brak następców;
- brak skutecznej współpracy między osobami i podmiotami prowadzącymi działalność rolniczą;
- niewielka liczba lokalnych inicjatyw i dominująca w mentalności postawa bierności w zachowaniu ludności wiejskiej (czyli oczekiwanie, że lokalne problemy zostaną rozwiązane przez władze lub inne podmioty).

---

21 OECD, *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2021*, dz. cyt.

22 *Corruption Perceptions Index 2022*, Transparency International, <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>.

Niektóre z powyższych kwestii (z wyjątkiem punktów 1–5) w pewnym stopniu występują również w Polsce, ale ich zakres jest zdecydowanie inny, ponieważ w Polsce są one konsekwentnie rozwiązywane, zarówno poprzez politykę unijną, jak i krajową.

Istnieje kilka głównych przyczyn, które doprowadziły do takich uwarunkowań. Podczas gdy zarówno Polska, jak i Ukraina mają podobną historię okupacji rosyjskiej (przez kilka stuleci) i parę dekad gospodarki centralnie planowanej w XX wieku, istniały zarówno silne podobieństwa, jak i różnice w ich rozwoju w tych okresach. Znaczenie mają także najnowsze zmiany (w ciągu ostatnich dwóch dekad), takie jak jakość zarządzania, spójność i stopniowe rozszerzanie polityk (wspierających rozwój lokalny, rolnictwa oraz przedsiębiorczości), różnice w państwowym wsparciu finansowym rolnictwa i rolników, podejście do rozwoju usług doradztwa rolniczego, dostępność zasobów finansowych, ścieżka akcesyjna do UE i towarzyszące jej mechanizmy wsparcia, współpraca rolników i podmiotów w sektorze rolno-spożywczym (zarówno pozioma, jak i pionowa), rola oraz zaangażowanie społeczeństwa publicznego.

Dla zrozumienia sytuacji rolnictwa ukraińskiego i polskiego ważny jest historyczny kontekst własności ziemi. Okazuje się on kluczowy, gdy chcemy wyjaśnić kwestie współczesnej struktury rolnictwa i problemów, z jakimi zmagają się ten sektor w obu krajach. Ta własność na przestrzeni wieków była ściśle związana z polityką, a kontrola nad nią miała ogromne znaczenie gospodarcze i społeczne. Wprawdzie zarówno Ukraina, jak i Polska doświadczyły podobnych procesów historycznych, takich jak rozbiory, okupacje i zmiany ustrojowe, jednak różnice w strukturze społecznej, polityce rolnej oraz wpływie poszczególnych zaborców doprowadziły do zróżnicowania ścieżek rozwoju rolnictwa w obu krajach.

Po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1991 roku Ukraina odzyskała niepodległość, co dało początek fundamentalnym zmianom w systemie własności ziemi. Ziemia rolna była stopniowo prywatyzowana, państwowe kołchozy i sowchozy zostały przekształcone w tzw. kolektywne przedsiębiorstwa rolne, a ich pracownicy otrzymali udziały w postaci tzw. *paju* (parceli) – teoretycznych udziałów w ziemi, które mogli wykorzystać do pracy w kolektywach lub wycofać się z nich, aby gospodarować indywidualnie. Proces prywatyzacji nie przebiegał jednak płynnie – mimo formalnych przepisów właściciele parceli mieli trudności z ich fizycznym przejęciem i użytkowaniem²³.

---

23 A. Bondar, B. Lilje, *Land Privatization in Ukraine*, The FIG XXII International Congress, Washington, D.C. USA, April 19–26, 2002, https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_proceedings/fig_2002/Ts7-6/TS7_6_bondar_lilje.pdf.

W 2001 roku uchwalono nowy kodeks ziemski, który formalnie wprowadził prawo własności prywatnej na ziemi rolniczej, ale jednocześnie nałożono moratorium na sprzedaż ziemi. Ten zakaz miał na celu ochronę przed koncentracją gruntów w rękach oligarchów lub zagranicznych inwestorów. Jednak moratorium było przedłużane przez niemal 20 lat, co ograniczało rozwój rynku ziemi i inwestycji.

Co więcej, ziemia była traktowana w mniejszym stopniu jako szansa i aktyw (zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę niemożność jej sprzedaży), a bardziej jako obciążenie lub zasób ułatwiający przetrwanie dzięki zapewnieniu produktów rolnych dla własnego pożytku. Umowy dzierżawy gruntów zaczęły się aktywnie rozwijać po 2000 roku, ponieważ coraz więcej przedsiębiorczych rolników znajdowało swoją niszę na rynku i dążyło do zwiększenia skali produkcji. Jednak dzierżawa gruntów nie była odpowiednio uregulowana, dlatego większość takich umów miała charakter nieformalny. Prowadziło to do niepewności zarówno z perspektywy dzierżawcy, jak i dzierżawiącego. Dzierżawa gruntów była jednym z powodów szybkiego rozwoju gospodarstw rolnych, ponieważ oferowanie stabilnej i relatywnie atrakcyjnej opłaty za dzierżawę wydawało się bardziej korzystne dla drobnych rolników (lub właścicieli gruntów nieprowadzących działalności rolniczej) niż niepewność produkcji rolnej w niedojrzałym otoczeniu rynkowym.

Do początku 2006 roku 27,3 mln ha ziemi rolnej w Ukrainie zostało rozdzielone pomiędzy 6,9 mln obywateli. Średni przydział ziemi dla osoby fizycznej wynosił 4 ha, ale z dużymi różnicami regionalnymi: od 1,1 ha w obwodzie iwano-frankowskim (głównie z górskim krajobrazem) w zachodniej części Ukrainy do 9,3 ha w obwodzie łużańskim (zdominowanym przez równiny) na wschodzie²⁴. Mimo tego procesu nowi rolnicy indywidualni nie mieli wiedzy na temat relacji rynkowych, nie utworzono infrastruktury produkcyjnej i logistycznej, dlatego większość ich produktów była wytwarzana na własne potrzeby konsumpcyjne lub sprzedawana (w niektórych przypadkach) na zorganizowanych rynkach regionalnych (głównie w większych miastach).

Zniesienie moratorium na obrót gruntami rolnymi stało się kluczowym punktem politycznym w 2019 roku, gdy prezydent Wołodymyr Zełenski oraz jego partia podjęli kroki w kierunku reformy rolnej. W 2020 roku uchwalono ustawę, która wprowadziła wolny rynek gruntów rolnych, pozwalając na ich sprzedaż, początkowo wyłącznie osobom fizycznym. Od 2024 roku prawo to zostało

---

24 A. Мірошніченко, Р. Марусенко, *Науково-практичний коментар до Земельного Кодексу України* (pol. *Komentarz naukowo-praktyczny do Kodeksu gruntowego Ukrainy*), Kijów 2013, Alerta, s. 544.

rozszerzone na osoby prawne (z możliwością zakupu do 10 tys. ha przez jeden podmiot), ale z zastrzeżeniem, że obcokrajowcy mogą nabywać grunty rolne jedynie po przeprowadzeniu referendum.

Długotrwałe moratorium na sprzedaż ziemi miało wiele konsekwencji dla rozwoju rolnictwa w Ukrainie. Z jednej strony sprzyjało ono koncentracji gruntów w obrębie wielkich agroholdingów, które mogły dzierżawić olbrzymie obszary ziemi, a z drugiej – ograniczało możliwości inwestycji w długoterminowy rozwój gruntów rolnych przez mniejsze gospodarstwa. Proces prywatyzacji i zmiany struktury własności ziemi wciąż budzą obawy społeczne, zwłaszcza związane z możliwym przejściem ziem przez oligarchów lub zagranicznych inwestorów, co niektórym Ukraińcom przypomina trudne doświadczenia prywatyzacji przemysłu w latach dziewięćdziesiątych. Ze względu na dużą nierówność w sektorze rolnym Ukrainy – gdzie indywidualni rolnicy konkurują o ziemię z dużymi przedsiębiorstwami rolnymi i agroholdingami – nie można uznać, aby zniesienie moratorium na sprzedaż ziemi rolniczej zostało przeprowadzone w sposób właściwy. Indywidualni rolnicy, którzy nie mają wystarczających zasobów finansowych na zakup ziemi, są w gorszej sytuacji. Brakuje im wsparcia, które umożliwiłoby konkurowanie na równych zasadach i wspierało zrównoważony rozwój sektora rolnego.

W Polsce, podobnie jak w Ukrainie, wprowadzono przymusową kolektywizację, choć proces ten przebiegał wolniej i napotykał większy opór ze strony chłopów, a po 1956 roku praktycznie kolektywizacji zaniechano. Po 1989 roku nastąpiła prywatyzacja rolnictwa, jednak proces ten był bardziej skomplikowany niż w Ukrainie ze względu na większą różnorodność form własności i bardziej rozdrobnioną strukturę gospodarstw.

Rok 1989 przyniósł urynkowanie i doprowadził do bankructwa części drobnych rolników, jednak wielu z nich umożliwił wykorzystanie pojawiającej się dostępnej ziemi rolnej z przekształceń PGR-ów. **Istotną rolę odegrały tu wieloletnia tradycja gospodarowania, dziedziczona wiedza i doświadczenie, a także stosunek do posiadanej ziemi. Może to być jedna z kluczowych różnic między Polską a Ukrainą, jeśli chodzi o związek postrzegania ziemi przez rolników z motywacją do utrzymania działalności rolniczej.** Od 1992 roku Wspólna Polityka Rolna UE zmieniła się ze wsparcia rynkowego na wsparcie dochodów rolników, dlatego przystąpienie Polski do Unii w 2004 roku pozwoliło na wykorzystanie takiego podejścia i pomogło rolnikom, zwłaszcza drobnym, w kontynuowaniu działalności produkcyjnej w tym sektorze.

Inna jest sytuacja w Ukrainie. **Obecnie tamtejsze rolnictwo, zdominowane przez agroholdingi i wielkie przedsiębiorstwa, wywodzi swoje korzenie**

z systemu kolektywnego, podczas gdy sektor rolników indywidualnych stanowi przeciwwagę dla tej dominacji. Obie te struktury – indywidualna i korporacyjna – rozwijają się równolegle, co jest wynikiem zarówno historycznych zmian, jak i współczesnych reform. Jednocześnie rozwoju tego nie można uważać za komplementarny, gdyż poprzez nadmiernie dużą siłę finansową agroholdingów przejawiają się na rynku nadużycia z ich strony. Aby wesprzeć Ukrainę w procesie akcesji do Unii Europejskiej, należy skupić się na kilku kluczowych kwestiach: przede wszystkim konieczne jest zapewnienie sprawiedliwego dostępu do zasobów rolnych dla wszystkich podmiotów, w tym dla gospodarstw indywidualnych, które obecnie mają ograniczone prawa i możliwości. Ważne jest również, aby w ramach integracji z UE zachować równowagę w unijnej strukturze rolnej, przy czym należy skupić się na zwiększeniu zarówno produktywności, jak i odporności sektora rolniczego. Proces ten powinien uwzględniać promowanie zrównoważonych, proekologicznych praktyk oraz wspierać rozwój obszarów wiejskich, aby zapewnić długoterminowy rozwój rolnictwa w całej Unii Europejskiej.

Potencjał polskiego i ukraińskiego rolnictwa

Potencjał ukraińskiego rolnictwa jest znaczny i wynika z kilku kluczowych czynników²⁵. Przede wszystkim Ukraina posiada jedno z najbardziej żyznych gleb na świecie, tzw. **czarnoziemy, które stanowią 34 mln ha²⁶, czyli około 4,7% światowych zasobów tych gleb**. Natomiast w skali Ukrainy czarnoziem stanowi około 56,6% (jeśli brać pod uwagę powierzchnię tego kraju do inwazji Rosji w 2014 roku). Czarnoziem charakteryzuje się wysoką zawartością próchnicy i wyjątkowymi właściwościami rolniczymi, co pozwala na efektywną produkcję roślin o dużym znaczeniu gospodarczym, takich jak pszenica, kukurydza, słonecznik czy soja. Dzięki temu Ukraina jest jednym z kluczowych eksporterów zbóż na świecie, co podkreśla jej strategiczne znaczenie w globalnym handlu żywnością. Przełożenie jakości gleb Ukrainy na wykorzystywaną w tym kraju skalę bonitacyjną (rys. 6) potwierdza przewagę gruntów o wysokich parametrach przydatności do produkcji rolnej.

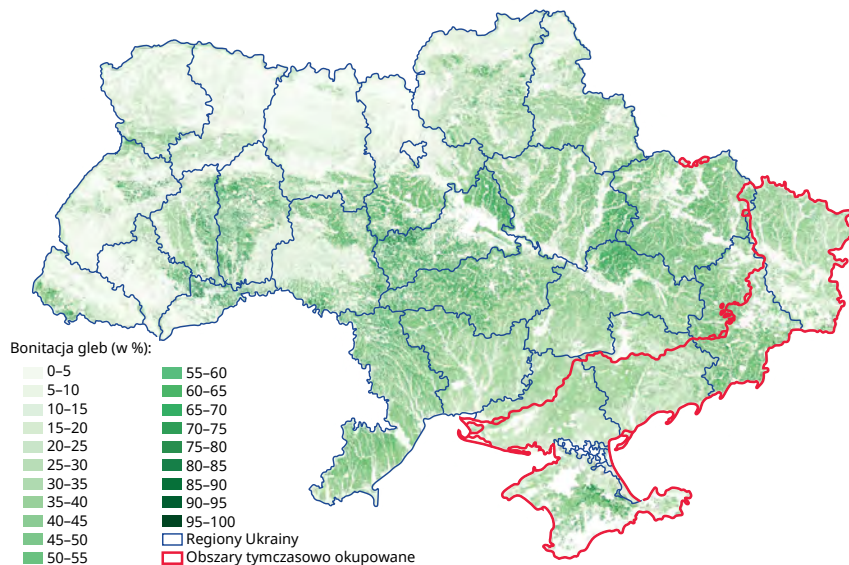
Jako **kraj o niskim zagęszczeniu ludności na obszarach wiejskich** Ukraina posiada wyjątkowy atut w postaci rozległych terenów dostępnych pod uprawy rolne. Niewielka liczba mieszkańców na terenach rolniczych oznacza mniejsze konflikty związane z wykorzystaniem gruntów na inne cele, co pozwala na intensyfikację działalności rolniczej na dużą skalę. W porównaniu do krajów o wyższym zagęszczeniu, gdzie ziemia rolnicza konkuruje z terenami pod zabudowę mieszkaniową czy przemysłową, Ukraina ma przewagę w możliwościach rozwoju wielkoobszarowych gospodarstw. To sprzyja nie tylko intensywnej produkcji rolnej, ale również tworzeniu rolniczych holdingów, które mogą w sposób bardziej zorganizowany korzystać z dostępnych zasobów.

---

25 W analizie potencjału wykorzystano opracowanie: W. Czubak, S. Kalinowski, *Struktury rolne w UE i Ukrainie*, 2024; materiały wewnętrzne przygotowane dla Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych (CASE) w ramach projektu *Polskie i ukraińskie rolnictwo we wspólnej Europie*.

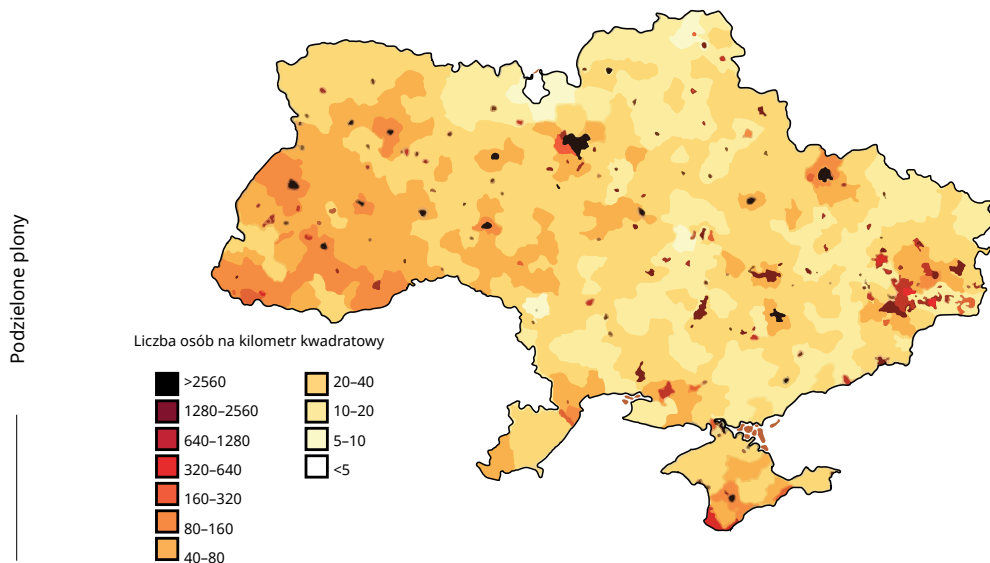
26 FAO (2022), *Global status of black soils*. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome 2022, <https://doi.org/10.4060/cc3124en>.

Rysunek 6. Bonitacja gleb Ukrainy z uwzględnieniem granic obszarów okupowanych przez Rosję (stan na koniec września 2024 roku)

Źródło: przygotował Shamil Ibatullin, Instytut Zarządzania Gruntami Narodowej Akademii Agrarnych Nauk Ukrainy (Land Management Institute of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine), <http://landukraine.com.ua>.

Rysunek 7. Gęstość zaludnienia Ukrainy w 2020 roku (w osobach/km²)

Źródło: Państwowa Służba Statystyki Ukrainy, citypopulation.de, według szacunków na 2020 rok.

Ukraina ma wyjątkowo korzystne położenie geograficzne, co umożliwia rozwój sektora eksportowego. Przed wojną i zniszczeniami w wyniku ataków wojskowych kraj ten dysponował rozbudowaną infrastrukturą portową nad Morzem Czarnym, w szczególności w portach takich jak Odessa, Czarnomorsk i Mariupol, które obsługiwały większość eksportu produktów rolno-spożywczych. Bliskość Europy pozwalała na łatwy dostęp do rynków unijnych drogą morską i lądową, a połączenia kolejowe oraz drogowe umożliwiały eksport do Europy Środkowo-Wschodniej. Dzięki temu Ukraina mogła szybko transportować produkty rolne zarówno na rynki europejskie, jak i do krajów Bliskiego Wschodu oraz Azji, w szczególności do Turcji, Egiptu, Chin i krajów Afryki Północnej. Ważną rolę odgrywał również Dunaj, który stanowił alternatywny szlak transportu towarów do Europy. Eksport do regionu Morza Śródziemnego odbywał się przez cieśniny Bosfor i Dardanele, co czyniło stabilne relacje z Turcją kluczowym czynnikiem w logistyce handlowej.

Po rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2022 roku dostęp do głównych portów Morza Czarnego został w dużej mierze ograniczony lub zablokowany, co znacznie utrudniło eksport ukraińskich produktów rolnych. Zablokowanie kluczowych portów odcięło Ukrainę od jej najważniejszych morskich dróg eksportowych i zmusiło ten kraj do poszukiwania alternatywnych tras transportu, co przyczyniło się do zwiększenia roli eksportu lądowego. Przez granice z Polską, Słowacją, Węgrami i Rumunią towary są transportowane koleją i samochodami ciężarowymi, jednak przepustowość tych szlaków jest ograniczona, co prowadzi do długich kolejek na granicach i podwyższonych kosztów transportu. Dodatkowo transport ten generuje wiele konfliktów²⁷.

W trakcie inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 roku dostęp do głównych portów Morza Czarnego został ograniczony lub zablokowany, co znacznie utrudniło eksport ukraińskich produktów rolno-spożywczych.

Kolejną alternatywą stały się porty rumuńskie nad Dunajem, takie jak w Gałacz czy Konstancy, skąd towary mogą być przewożone drogą wodną na rynki międzynarodowe. Dodatkowo Ukraina zaczęła korzystać z portów bałtyckich, jak Gdańsk i Gdynia, jednak te szlaki są bardziej czasochłonne i mniej efektywne w porównaniu do tras przez Morze Czarne²⁸. Zmniejszona przepustowość

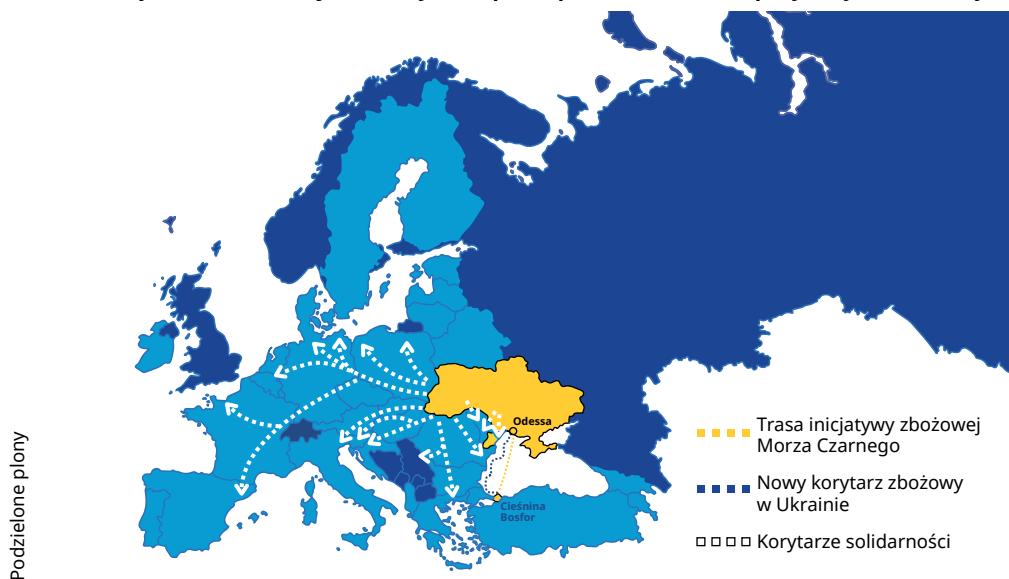
27 W. Czubak, S. Kalinowski, B. Pepliński, *Ziarno niezgody. Analiza protestów rolniczych*, Instytut Finansów Publicznych, Warszawa 2024, https://www.ifp.org.pl/wp-content/uploads/2024/03/IFP_report_Ziarno_niezgody-analiza_protestow_rolniczych.pdf.

28 N. Berman, M. Ferragamo, S. Baumgartner, *How Ukraine Overcame Russia's Grain Blockade*, Council on Foreign Relations, 27.02. 2024, <https://www.cfr.org/article/how-ukraine-overcame-russias-grain-blockade>.

infrastruktury portowej i kolejowej, wynikająca z jej zniszczeń wojennych, ograniczyła ukraińskie możliwości eksportowe o około 40%, zmuszając do magazynowania części produkcji zbóż, co zwiększa ryzyko ich zepsucia. Zagrożenia związane z transportem przez Morze Czarne, takie jak ataki morskie i miny, odstraszały przewoźników, a to dodatkowo komplikuje sytuację. Mimo że podjęto próby stworzenia dla eksportu zbóż korytarzy humanitarnych, to jednak okazują się one niestabilne, co powoduje, że regularne dostawy są utrudnione²⁹.

Od jesieni 2023 roku Ukraina utrzymuje stabilny morski korytarz eksportowy, którym w 2024 roku i pierwszej połowie 2025 roku przechodziło ponad 85–90% eksportu rolno-spożywczego. Problemem nie jest już dostęp do portów, lecz stały się nim czynniki klimatyczne – przede wszystkim susza i spadek plonów. W 2024 roku produkcja zbóż obniżyła się o około 15%, a w 2025 roku oczekiwane są kolejne spadki. Aktualne dane KSE i FAO pokazują, że wydajność upraw, a nie transport, jest dziś kluczowym ograniczeniem dla ukraińskiego rolnictwa.

Rysunek 8. Potencjalne trasy transportu produktów rolno-spożywczych z Ukrainy

Źródło: opracowanie własne.

29 *Ukraine: Note on the impact of the war on food security in Ukraine*, FAO, 25 marca 2022, Rome, <https://doi.org/10.4060/cb9171en>; H. Cherevko, *Wyzwania dla rolnictwa Ukrainy w czasie wojny i kierunki jego rozwoju*, „Annals PAAAE” 2024, vol. XXVI, nr 1, s. 43–55, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.2828>; D. Culverwell, *Is Ukraine's new Black Sea corridor working? Experts say it has potential*, „The Kyiv Independent”, 28 października 2023, <https://kyivindependent.com/is-ukraines-new-black-sea-corridor-working-experts-say-it-has-potential>.

Jednak mimo ogromnego potencjału **ukraińskie rolnictwo stoi również przed wieloma zagrożeniami, które mogą hamować jego rozwój. Jednym z kluczowych wyzwań jest niedoinwestowanie sektora rolnego, szczególnie jeśli chodzi o infrastrukturę i technologie.** Mniejsi rolnicy często mają ograniczony dostęp do nowoczesnych technologii rolniczych, kredytów oraz zasobów potrzebnych do zwiększenia efektywności produkcji.

Innym zagrożeniem wynikającym z otwarcia rynku ziemi w Ukrainie jest **koncentracja gruntów w rękach nielicznych podmiotów.** Agroholdingi, które już kontrolują znaczne obszary gruntów rolnych, mogą dzięki swojej pozycji finansowej wykupywać jeszcze większe obszary, co zwiększa ryzyko dalszej koncentracji ziemi. To zjawisko prowadzi do coraz większego wykluczenia mniejszych gospodarstw, które nie są w stanie konkurować z potężnymi korporacjami, a to z kolei przyczynia się do dalszego osłabienia struktury społecznej na obszarach wiejskich.

Struktura gospodarstw rolnych Ukrainy różni się od unijnej. **W Unii Europejskiej w 2020 roku 93% z 9,1 mln gospodarstw stanowiły małe gospodarstwa rodzinne, średnio o powierzchni 11 ha, podczas gdy większe gospodarstwa nierodzinne miały średnio 102 ha.** W Ukrainie dominują przedsiębiorstwa rolne, które produkują większość zbóż i roślin oleistych na eksport, podczas gdy mniejsi rolnicy skupiają się na owocach i warzywach przeznaczonych na rynek krajowy. W 2020 roku w Ukrainie działało 8600 średnich gospodarstw (200–2000 ha), które produkowały ponad 50% zbóż³⁰. Co więcej, zauważalna jest znaczna koncentracja ziemi przez przedsiębiorstwa rolne i agroholdingi. W 2023 roku każde ze 118 przedsiębiorstw i agroholdingów dysponowało ponad 10 tys. ha. Największy z nich, czyli Kernel, użytkuje 363 tys. ha, a w 2022 roku dysponował 506 tys. ha. Największe spółki gospodarują na łącznie niemal 6,5 mln ha. Dodatkowo w Ukrainie działa ponad 10 zagranicznych podmiotów z rankingu Top 100 właścicieli ziemskich. Kontrolują one około 3–4 mln ha gruntów rolnych. Największymi zagranicznymi przedsiębiorstwami rolnymi w kraju są amerykańskie Agroprosperis (o powierzchni 300 tys. ha) i należąca do Arabii Saudyjskiej Continental Farmers Group (195 tys. ha).

---

30 A. Román, *Ukrainian agriculture – from Russian invasion to EU integration*, European Parliamentary Research Service 2024.

Tabela 1. Koncentracja gruntów rolnych w 20 największych agroholdingach Ukrainy (2023)

Lp.	Nazwa holdingu	Pow. w tys. ha	Lp.	Nazwa holdingu	Pow. w tys. ha
1.	Kernel	363	11.	Agroton	110
2.	MHP	362	12.	Ukrprominwest-Agro	108
3.	Ukrlandfarming	310	13.	A*grain	100
4.	Agroprosperis	300	14.	Vitagro	85
5.	Astarta-Kijów	212	15.	Priwat-AgroHolding	85
6.	Continental Farmers Group	195	16.	TAS Agro	83
7.	Epicentr Agro	160	17.	Switanok	80
8.	Agrarny Sistemi Technologii	150	18.	LNZ	80
9.	HarvEast	127	19.	Zakład mieszanek paszowych w Krolewetsku	80
10.	IMK	120	20.	Agrovista	75

Źródło: Latifundist.com.

W Ukrainie brakuje jednolitej definicji rolnictwa rodzinnego, co prowadzi do różnic w danych dotyczących liczby i wielkości tych gospodarstw. Według Instytutu Ekonomii i Prognozowania Narodowej Akademii Nauk Ukrainy zarejestrowanych jest 31,8 tys. gospodarstw rodzinnych i 3,9 mln gospodarstw wiejskich, choć rzeczywista liczba może być wyższa. Gospodarstwa rodzinne mają średnią powierzchnię 50–100 ha, co przewyższa średnią w Unii Europejskiej wynoszącą 17,4 ha. Uprawiają one 15% gruntów ornych i odpowiadają za 8,7% produkcji rolnej, podczas gdy gospodarstwa wiejskie produkują 37,4% krajowej produkcji rolnej i uprawiają 30% gruntów. Rolnicy rodzinni

i gospodarstwa wiejskie dostarczają większość ziemniaków, warzyw, owoców, mleka i mięsa w Ukrainie, stosując bardziej zrównoważone metody produkcji³¹.

Dla krajów Unii Europejskiej, w tym Polski, rosnąca konkurencyjność ukraińskiego rolnictwa może być istotnym wyzwaniem. Ukraińskie produkty rolno-spożywcze, wytwarzane przy niższych kosztach produkcji, mogą wywierać presję na ceny produktów w UE, co z kolei doprowadzi zapewne do spadku dochodów europejskich rolników. Sektor rolny we Wspólnocie, szczególnie w krajach o wyższych kosztach pracy i standardach produkcji, może nie być w stanie utrzymać konkurencyjności bez wsparcia ze strony rządów i środków unijnych.

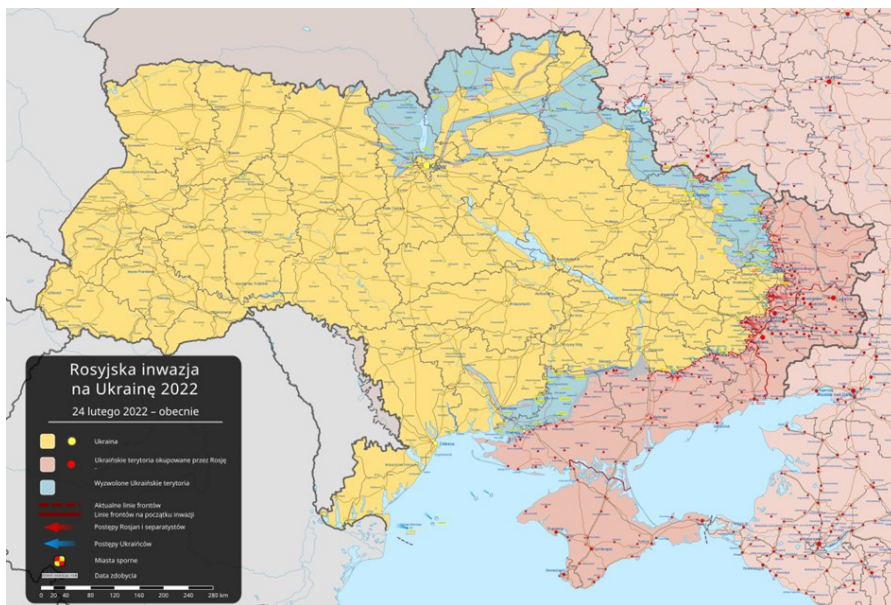
Innym zagrożeniem jest **niestabilność polityczna i geopolityczna Ukrainy**. Trwająca agresja Rosji oraz niepewność co do dalszych reform politycznych mogą osłabiać zaufanie inwestorów zagranicznych i hamować rozwój infrastruktury rolniczej, co jest kluczowe dla pełnego wykorzystania potencjału ziemi i eksportu. To prowadzi do bezpośrednich zniszczeń w regionach rolniczych, takich jak zniszczenie pól uprawnych czy infrastruktury rolniczej oraz utrata zwierząt gospodarskich, co wpływa negatywnie na zdolność produkcyjną i całkowitą produkcję rolną. Zakłócenia w łańcuchu dostaw, spowodowane zniszczeniem infrastruktury transportowej, utrudniają przewożenie produktów rolnych, to zaś prowadzi do wzrostu kosztów transportu i strat w plonach. Dodatkowo wzrastające ryzyko wojenne zwiększa koszty ubezpieczeń, co obciąża rolników.

Część ukraińskich ziem pozostaje pod okupacją. Według danych z 2024 roku **około 20% terytorium Ukrainy, w tym obszary Donbasu i Krymu, jest kontrolowanych przez Rosję.** To znacząco ogranicza możliwości rolnicze w tych regionach, które były niegdyś kluczowe dla produkcji zbóż i innych upraw. Mimo że ziemie te mają duży potencjał rolniczy, są teraz niedostępne dla ukraińskich rolników i inwestorów, co ogranicza całkowitą zdolność Ukrainy do zwiększania wydajności rolniczej i konkurencyjności na rynkach międzynarodowych.

---

31 N. Mamonova, O. Borodina, B. Kuns, *Ukrainian agriculture in wartime*, dz. cyt.

Rysunek 9. Sytuacja militarna (stan na 9 września 2024 roku)

Źródło: *Inwazja Rosji na Ukrainę*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Inwazja_Rosji_na_Ukrain%C4%99#/media/Plik:2022_Russian_invasion_of_Ukraine.svg.

Uwarunkowania (regionalne) klimatyczno-glebowe produkcji rolnej

Ukraina, słusznie nazywana „spichlerzem Europy”, zawdzięcza swoją rolniczą potęgę przede wszystkim niezwykle żyznym glebom. Czarnoziemy są prawdziwym skarbem natury. Powstały one w wyniku długotrwałego procesu humifikacji materii organicznej w warunkach stepowych, co przełożyło się na wyjątkowo wysoką zawartość próchnicy (na głębokość nawet do 1 m)³². Ta substancja organiczna sprawia, że gleby te są niezwykle pulchne, przepuszczalne dla wody i bogate w składniki odżywcze, niezbędne do wzrostu roślin. Dzięki tym właściwościom czarnoziemy są idealne pod uprawę szerokiej gamy roślin, od zbóż, takich jak pszenica czy kukurydza, po rośliny oleiste, jak słonecznik i rzepak.

Oprócz czarnoziemów istotną rolę w ukraińskim rolnictwie odgrywają gleby kasztanowe (około 14% powierzchni). Wprawdzie są nieco mniej żyzne od czarnoziemów, jednak wciąż charakteryzują się wysoką zawartością próchnicy i są doskonale przystosowane do uprawy wielu roślin. **Czarnoziemy i gleby kasztanowe łącznie zajmują niemal ⅓ powierzchni Ukrainy, tworząc ogromny obszar rolniczy o niezwykle wysokim potencjale produkcyjnym.** Warto podkreślić, że zarówno czarnoziemy, jak i gleby kasztanowe są dość grube, co oznacza, że mają dużą pojemność wodną i mniejszą podatność na suszę.

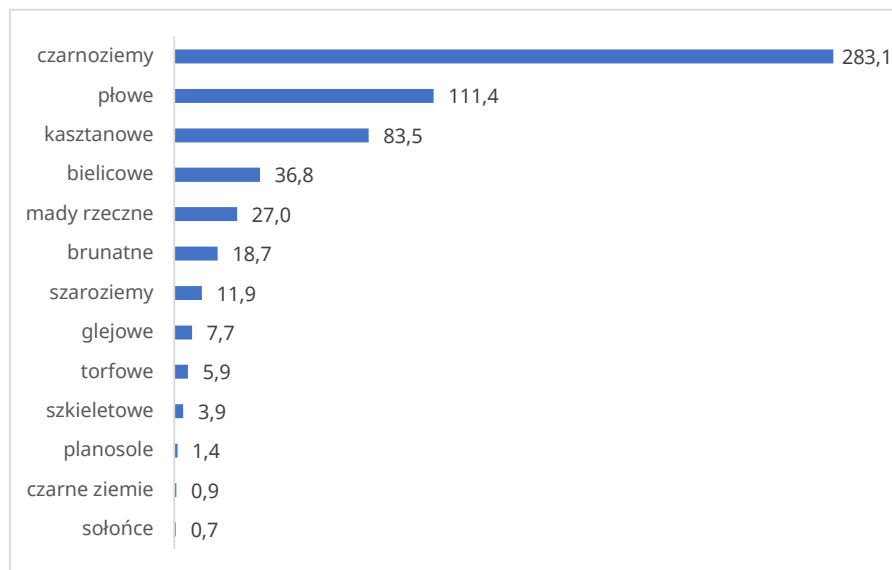
Różnorodność warunków geograficznych i klimatycznych Ukrainy sprawia, że oprócz czarnoziemów oraz gleb kasztanowych występują tu również inne rodzaje gleb. Mady rzeczne (około 4,5% powierzchni), powstające w dolinach dużych rzek, są również bardzo żyzne dzięki regularnemu nanoszeniu świeżych osadów. **Gleby płowe (około 19%), choć nieco mniej żyzne, nadają się pod uprawę wielu roślin.** Natomiast gleby bielicowe (około 6% powierzchni), ubogie w składniki odżywcze, występują głównie na obszarach piaszczystych i są mniej przydatne rolniczo. Te ostatnie dwa typy gleb mają mniejszy udział

---

32 S. Matuszak, *Spichlerz świata? Rozwój rolnictwa na Ukrainie*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa 2021, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Raport-OSW_Spichlerz-swia-ta_net.pdf.

w ogólnej powierzchni Ukrainy, jednak odgrywają istotną rolę w kształtowaniu różnorodności biologicznej kraju.

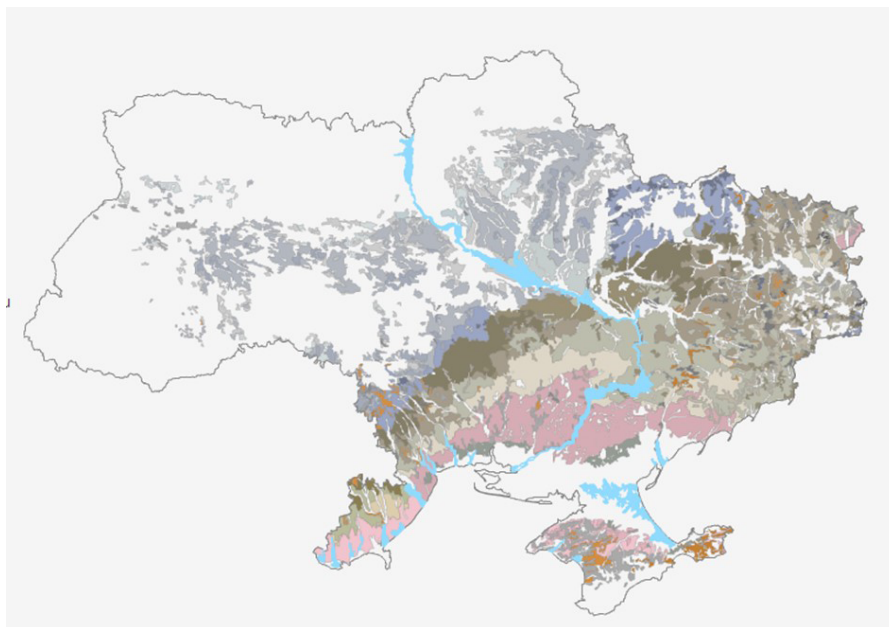
Rysunek 10. Powierzchnia poszczególnych rodzajów gleb Ukrainy (w tys. km²)

Źródło: S. Matuszczak, *Spichlerz świata?...*, dz. cyt.

Czarnoziemy są szczególnie rozpowszechnione w środkowej, wschodniej i południowej części kraju, gdzie klimat sprzyja rolnictwu. Gleby te są nie tylko wydajne, ale również odporne na erozję, co sprzyja długotrwałemu użytkowaniu rolniczemu. Jednak z powodu intensywnej eksploatacji rolniczej oraz niewystarczającej ochrony środowiskowej, a także działaniom wojennym gleby Ukrainy mogą ulegać degradacji, co stanowi wyzwanie dla przyszłości rolnictwa. Dla zachowania ich produktywności konieczne są działania na rzecz zrównoważonego zarządzania glebami, takie jak odpowiednia rotacja upraw, ochrona przed erozją i racjonalne wykorzystanie nawozów.

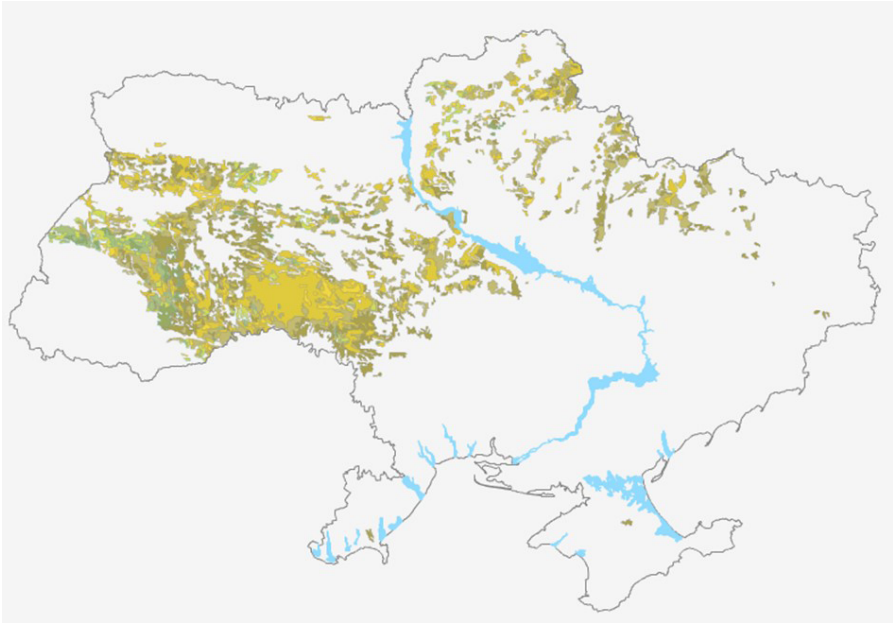
Rysunek 11. Powierzchnia Ukrainy z wyodrębnieniem czarnoziemów różnego typu

Źródło: SuperAgronom (2024), *Mapa gruntów Ukrainy*, <https://superagronom.com/karty/karta-gruntiv-ukrainy#close>.

Ziemie płowe w Ukrainie to typowe gleby leśne, które najczęściej występują na wyżynach, pogórzach oraz niektórych obszarach nizinnych. Charakteryzują się stosunkowo niską zawartością próchnicy, co nadaje im jaśniejszy kolor w porównaniu do żyznych czarnoziemów. Powstają one w warunkach umiarkowanego klimatu, gdzie procesy glebotwórcze prowadzą do mniejszej akumulacji materii organicznej. Ziemie płowe zajmują około 19% powierzchni Ukrainy i są mniej żyzne od czarnoziemów ze względu na mniejszą zawartość próchnicy, wymywanie składników pokarmowych oraz często większą kwasowość. Mimo to są wykorzystywane w rolnictwie, choć wymagają większej ilości nawozów i specjalnych zabiegów agrotechnicznych. Często też są wykorzystywane jako łąki i pastwiska.

Rysunek 12. Powierzchnia Ukrainy z wyodrębnieniem gleb płowych

Źródło: SuperAgronom (2024), *Mapa gruntów Ukrainy*, dz. cyt.

Bogactwo gleb Ukrainy jest nieocenionym zasobem naturalnym, który przez wieki kształtował rolnictwo kraju. Jednak intensywna uprawa, erozja wodna i wietrzna oraz zmiany klimatyczne stanowią poważne zagrożenie dla tych cennych zasobów. Zmniejszanie się zawartości próchnicy, degradacja struktury gleby oraz zanieczyszczenie to zaledwie niektóre z problemów, z jakimi boryka się ukraińskie rolnictwo. Dlatego tak ważne jest wdrażanie zrównoważonych praktyk rolniczych, takich jak nawożenie organiczne, uprawa roślin okrywowych czy stosowanie technik minimalnej obróbki gleby.

Dzięki swoim żyznym glebom Ukraina jest jednym z największych producentów żywności na świecie. Produkcja zbóż, roślin oleistych i innych upraw rolnych stanowi podstawę ukraińskiej gospodarki. Eksport tych produktów zapewnia krajowi istotne dochody i umacnia jego pozycję na światowym rynku. Jednakże aby utrzymać ten potencjał, niezbędne są racjonalne gospodarowanie zasobami glebowymi oraz ciągłe inwestycje w rozwój rolnictwa.

Na tle gleb ukraińskich **polskie gleby wypadają zdecydowanie gorzej pod względem jakości, co ma bezpośredni wpływ na wydajność rolnictwa i uzyskiwane plony.** Większość polskich gleb to gleby strefowe (78% pokrywy glebowej), z czego brunatne i płowe stanowią 52%, a są to ziemie o średniej jakości. Kolejne 26% stanowią gleby bielcowe, które należą do grup słabych.

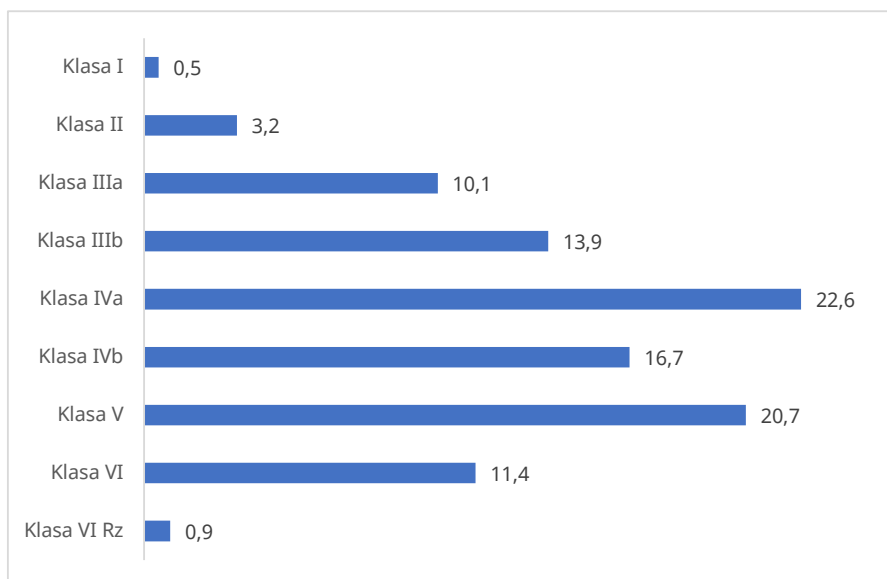

W Polsce około 60% powierzchni gruntów nadaje się do wykorzystania rolniczego, a jedynie niewielka część – czarnoziemy i mady rzeczne – gwarantują wysoką żyzność, co ogranicza potencjał polskiego rolnictwa.

Polskie gleby klasyfikowane są według przydatności rolniczej, co pozwala na wyodrębnienie siedmiu klas jakości, które różnią się znacząco pod względem żyzności i możliwości uprawowych. Gleby klasy I, stanowiące zaledwie 0,5% powierzchni gruntów, to najbardziej żyzne i wartościowe ziemie. Należą do nich czarnoziemy, mady oraz gleby brunatne utworzone na lessach, które występują głównie na Wyżynie Lubelskiej oraz w dolinach rzecznych. Są to tereny o wyjątkowo korzystnych warunkach rolniczych, umożliwiające uprawę najbardziej wymagających roślin, takich jak pszenica, buraki cukrowe czy rzepak, co sprzyja intensywnemu rolnictwu.

Kolejne klasy obejmują gleby coraz słabszej jakości. Klasa II, stanowiąca 3,2% gruntów, to gleby bardzo dobre, w tym najlepsze brunatne i płowe, które choć nie są tak urodzajne jak czarnoziemy, to nadal zapewniają wysoką wydajność rolniczą. Gleby klasy IIIa (10,1%) i IIIb (13,9%) to ziemie dobre i średnio dobre, które nadają się do upraw większości roślin, choć ich potencjał plonotwórczy może być ograniczony przez lokalne warunki, takie jak wilgotność czy skład mineralny. Gleby klas średnich dominują w strukturze jakości zasobów ziemi (IVa stanowi 23%, a IVb 17%), a ich wykorzystanie rolnicze wymaga intensywniejszej agrotechniki. W porównaniu z glebami najlepszej jakości relatywnie więcej jest w Polsce gleb najsłabszych, czyli V i VI klasy, których wykorzystanie pozostaje bardziej ograniczone – nadają się do upraw mało wymagających roślin, takich jak żyto czy ziemniaki. Te ziemie obejmują łącznie ponad 30% powierzchni gruntów, co świadczy o dużej ilości gleb słabej jakości w Polsce. Gleby te, w tym biellicowe i rdzawe, są zazwyczaj kwaśne, mało urodzajne i trudne do uprawy. W wielu przypadkach mogą być wykorzystywane jedynie pod zalesianie lub na potrzeby ekstensywnego rolnictwa. W tej grupie znajdują się także gleby inicjalne i górskie, które ze względu na trudne warunki topograficzne oraz klimatyczne mają minimalną wartość rolniczą. To wyraźne zróżnicowanie jakości gleb ma istotny wpływ na rozmieszczenie upraw oraz możliwości intensyfikacji rolnictwa w różnych regionach Polski. W efekcie rolnictwo w rejonach z glebami lepszych klas jest przeznaczone raczej do osiągnięcia dobrych wyników produkcyjnych, wyższej intensywności i efektywności, choć wykorzystanie tego naturalnego potencjału zależy od wielu innych czynników, w tym struktury agrarnej, historycznie ukształtowanej kultury rolnej czy rozwoju agrobiznesu.

Rysunek 13. Klasy bonitacyjne gruntów ornych w Polsce (w %)

Źródło: <https://geografia24.pl/gleby-w-polsce>.

Gleby w Unii Europejskiej charakteryzują się dużym zróżnicowaniem pod względem jakości i typów, co wynika z odmiennych warunków geograficznych, klimatycznych i historycznych formowania się gleb w poszczególnych regionach. W krajach Europy Zachodniej i Południowej, takich jak Francja, Hiszpania czy Włochy, dominują gleby o wyższej żyzności, w tym czarnoziemy i mady, które stanowią solidną podstawę dla intensywnego rolnictwa. W regionach tych często uprawiane są rośliny o wysokich wymaganiach, jak winorośl, oliwki czy pszenica, co sprzyja rozwojowi rolnictwa opartego na wysokiej wydajności.

Z kolei w Europie Środkowej i Wschodniej, w tym w Polsce, Czechach, na Węgrzech oraz w krajach bałtyckich, przeważają gleby brunatne i płowe, które cechują się średnią lub niską żyznością. W tych regionach konieczne jest stosowanie bardziej zaawansowanych technik rolniczych, w tym nawożenia i melioracji, co pozwala uzyskać satysfakcjonujące plony. Znaczna część gleb w Europie, zwłaszcza w regionach północnych i górzystych, charakteryzuje się niższą jakością, tak jak gleby bielcowe, rdzawe czy górskie, które są trudne do uprawy i często nadają się głównie pod lasy, pastwiska lub są pozostawiane odłogiem.

Na tle innych krajów Unii Europejskiej Polska posiada gorsze warunki glebowe w porównaniu z państwami o bardziej żyznych terenach, jak Francja, Węgry czy Rumunia, gdzie czarnoziemy stanowią większy odsetek gruntów rolnych. Z kolei Ukraina może pochwalić się lepszymi glebami, co w kontekście rolnictwa stawia ją w uprzywilejowanej pozycji. Zróżnicowanie jakości gleb w całej Unii ma duży wpływ na zróżnicowanie produkcji rolniczej i wymagań agrotechnicznych w różnych państwach członkowskich.

Aktualny stan polskiego i ukraińskiego rolnictwa oraz przetwórstwa rolnego na tle Unii Europejskiej

Zasoby ziemi i struktura gospodarstw

Potencjał ukraińskiego rolnictwa jest określany poprzez jakość i ilość ziemi wykorzystywanej rolniczo, strukturę form jej użytkowania oraz koncentrację agrarną. Przychylne warunki zasobowe oraz naturalne sprawiają, że rolnictwo stanowi istotny element ukraińskiej gospodarki. Zasoby ziemi i ich jakość powodują, że rolnictwo jest bardzo ważnym sektorem ukraińskiej gospodarki. W 2021 roku rolnictwo dostarczało 10,9% PKB Ukrainy³³. **W wybranych branżach, takich jak zboża czy olej słonecznikowy, Ukraina jest jednym z kluczowych światowych eksporterów.** Trzeba jednocześnie mieć na uwadze, że dostawy tych produktów z Ukrainy stanowią niemałą część zaopatrzenia rynków w krajach importujących ukraińskie surowce, w tym zboża będące podstawą wyżywienia.

Omawianie potencjału rolnictwa należy rozpocząć od ziemi. Oczywiście celowe wykorzystanie ziemi przez człowieka wymaga zaangażowania pracy i kapitału, ale ziemia to podstawowy czynnik produkcji rolniczej. Jak już wcześniej wspomniano, Ukraina posiada jedno z najbardziej żyznych gleb na świecie – czarnoziemy, które stanowią około 5% światowych zasobów tych gleb.

Poza jakością gleb Ukraina dysponuje dużym obszarem, w tym użytków rolnych (tab. 2). Powierzchnia ogólna Ukrainy jest dwa razy większa niż Polski, a w relacji do powierzchni całej Unii Europejskiej stanowi to 1/7. O ile w Polsce zasoby użytków rolnych (UR) to 18,6 mln ha (według stanu geodezyjnego; 14,6 mln ha według użytkowania), o tyle rolnictwo

Powierzchnia użytkowana rolniczo w Ukrainie jest 2,2 razy większa niż w Polsce, a w stosunku do UE stanowi aż 22%.

33 A. Román, *Ukrainian agriculture*, dz. cyt.

Ukrainy zagospodarowuje obszar 41,3 mln ha UR, czyli **ponad 2/3 całkowitej powierzchni Ukrainy stanowią użytki rolne**. Dla porównania: **powierzchnia użytkowana rolniczo w Ukrainie jest 2,2 razy większa niż w Polsce, a w stosunku do UE stanowi aż 22%**. W ujęciu względnym powierzchnia przypadająca na 1 osobę w UE i w Polsce wynosi około 0,25 ha, a w Ukrainie jest to 0,85 ha. Trzy razy większa powierzchnia wyżywieniowa oznacza, że łatwiej zaspokoić potrzeby popytu wewnętrznego i znacznie większe są potencjał oraz zdolności kraju do produkcji z przeznaczeniem na eksport. We wszystkich trzech porównywanych regionach w strukturze UR dominują grunty orne, z tym że w Ukrainie stanowią ponad połowę powierzchni kraju. Dobra jakość ziemi oznacza, że rolnicze wykorzystanie okazuje się bardziej uzasadnione niż utrzymanie lasu. Dlatego lesistość Ukrainy jest znacznie mniejsza niż w Polsce czy Unii Europejskiej.

Tabela 2. Stan geodezyjny powierzchni kraju (w tys. ha i %)

Wyszczególnienie	UE		Polska		Ukraina	
	tys. ha	%	tys. ha	%	tys. ha	%
Powierzchnia (geodezyjna) ogólna	431 289	100,0	31 393	100,0	60 350	100,0
Użytki rolne (według stanu geodezyjnego)	184 253	42,7	18 647	59,4	41 311	68,5
w tym grunty orne	153 861	35,7	13 475	42,9	32 541	53,9
Grunty leśne	148 442	34,4	9512	30,3	10 682	17,7
Grunty pod wodami	21 317	4,9	766	2,4	2414	4,0
Grunty zabudowane i zurbanizowane	25 403	5,9	1826	5,8	3742	6,2
Nieużytki	36 619	8,5	465	1,5	2173	3,6

Źródło: *Powszechny Spis Rolny 2020. Raport z wyników*, GUS, Warszawa 2021; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, dz. cyt.; Eurostat.

Tak jak wcześniej wskazano, w strukturze UR według form użytkowania (tab. 3) **dominują grunty orne, które zajmują odpowiednio: 62% w UE, 73% w Polsce, a w Ukrainie niemal 80%**. Kiedy porówna się Ukrainę z Polską i Unią Europejską, to struktura w Ukrainie jest bardziej zbliżona do Polski niż do 27 krajów unijnych. W Ukrainie tylko 18% UR to łąki i pastwiska. Podobnie jak w przeznaczeniu leśnym jest to uzasadnione, ponieważ z ekonomicznego, ale też społecznego punktu widzenia gleby najlepszej jakości powinny służyć produkcji surowców rolnych, które wymagają dobrego stanowiska. W tym sensie intensywne, orne wykorzystanie użytków rolnych jest prawidłowe, jeśli weźmie się pod uwagę jakość ziem i doskonałe warunki do prowadzenia gospodarki rolnej. Odbywa się to kosztem trwałych użytków zielonych, dlatego skutkować będzie dużo mniejszą produkcją zwierzęcą z chowu przeżuwaczy, głównie mięsa wołowego i mleka.

Tabela 3. Powierzchnia użytków rolnych według rodzajów użytków (w tys. ha)

Wyszczególnienie	UE	Polska	Ukraina (2020)
Użytki rolne, w tym:	157 695	14 952,9	41 310,9
pod zasiewami	97 206	10 961,8	32 757,3
grunty ugorowane	2003	187,8	166,7
uprawy trwałe	11 062	380,1	852,7
łąki trwałe	47 424	2788,1	2283,9
pastwiska trwałe		414,7	5250,3

Źródło: *Сільське господарство України 2021/Agriculture of Ukraine 2021*, dz. cyt.; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, dz. cyt.; Eurostat.

Analiza zasobów ziemi w Ukrainie, a szczególnie struktury własnościowej, jest utrudniona ze względu na nieprecyzyjne i niejednoznaczne definiowanie gospodarstwa rolnego. Jak wskazują Yulia Zolotnytska i Stanisław Kowalczyk³⁴, sektor rolniczy Ukrainy tworzą różne organizacyjne i prawne formy podmiotów. Najważniejsze z nich to przedsiębiorstwa rolne i gospodarstwa farmerskie, ale są też stowarzyszenia gospodarcze, spółdzielnie produkcyjne i gospodarstwa indywidualne. Za przedsiębiorstwo rolne uznaje się to posiadające

34 Y. Zolotnytska, S. Kowalczyk, *Ukraina na światowym rynku rolnym*, dz. cyt.

osobowość prawną i funkcjonujące w formie dobrowolnego zrzeszenia. Gospodarstwo farmerskie również podlega rejestracji jako osoba fizyczna lub prawna, zatem posiada status przedsiębiorcy, który wytwarza produkty rolne i wprowadza je do obrotu rynkowego. Gospodarstwo indywidualne może być prowadzone przez jedną osobę albo kilka osób będących krewnymi lub członkami ich rodzin, bez obowiązku rejestracji i prowadzenia księgowości.

Należy podkreślić, że **w oficjalnych statystykach Ukrainy dane przedsiębiorstw rolnych oraz gospodarstw farmerskich łączone są w jednej grupie podmiotów prawnych, natomiast gospodarstwa indywidualne analizuje się odrębnie.** W naszym podejściu trzymamy się klasyfikacji Instytutu Ekonomii i Prognozowania Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, zgodnie z którą gospodarstwa farmerskie, będące często również gospodarstwami rodzinnego typu oraz o relatywnie średniej wielkości (100–500 ha, w poszczególnych przypadkach do kilku tysięcy ha), zaliczamy do sektora gospodarstw indywidualnych (a nie korporacyjnych). Jednocześnie, w wyniku różnych sposobów agregacji danych statystycznych, poszczególne części analizy mogą się nieznacznie w tym zakresie różnić.

Zatem **przedsiębiorstwa rolne razem z gospodarstwami farmerskimi uprawiają 20,3 mln ha użytków rolnych, co stanowi połowę całkowitej powierzchni użytków rolnych w Ukrainie.** Jak już wspomniano, przedsiębiorstwa rolne koncentrują swoją działalność na wytwarzaniu masowej produkcji zbóż i roślin oleistych na eksport, podczas gdy mniejsi rolnicy skupiają się na produkcji bardziej intensywnej (także bardziej pracochłonnej), w tym owoców i warzyw na rynek krajowy czy produkcji zwierzęcej. Generalnie struktura wielkościowa gospodarstw rolnych w Ukrainie znacznie różni się od struktury w Unii Europejskiej, a już zdecydowanie od struktury w Polsce. W 2020 roku w Ukrainie działało 8600 średnich podmiotów (o powierzchni w granicach 200–2000 ha), które produkowały ponad 50% zbóż³⁵.

Tak więc dualny charakter rolnictwa ukraińskiego³⁶ tworzą **indywidualne gospodarstwa rolne i gospodarstwa farmerskie**, które uprawiają 48% gruntów rolnych, wytwarzają 46% produkcji rolnej i zatrudniają 82% osób związanych z sektorem rolnym. Te gospodarstwa odgrywają ważną rolę w całym sektorze. Wytwarzają niemal całość krajowej podaży ziemniaków, produkują

---

35 A. Román, *Ukrainian agriculture*, dz. cyt.

36 M. Keyzer et al., *Farming and rural development in Ukraine: making dualisation work*, JRS Scientific and Policy Reports, Luxembourg 2013, Publications Office of the European Union.

90% warzyw, 80% mleka, $\frac{3}{4}$ wytwarzanej wołowiny³⁷. Brak jednolitej definicji rolnictwa rodzinnego prowadzi do różnic w danych, a w źródłach, które publikują liczbę i wielkość gospodarstw, rozbieżności są znaczne. Według Instytutu Ekonomii i Prognozowania Narodowej Akademii Nauk Ukrainy zarejestrowanych jest 31 800 gospodarstw farmerskich i 3,9 mln indywidualnych gospodarstw rolnych. Gospodarstwa farmerskie uprawiają 15% gruntów ornych i odpowiadają za 8,7% produkcji rolnej, podczas gdy indywidualne gospodarstwa rolne produkują 37,4% krajowej produkcji rolnej i uprawiają 30% gruntów. Gospodarstwa farmerskie i indywidualne gospodarstwa rolne bazują w większym stopniu na wykorzystaniu zasobów pracy niż kapitału, stosując bardziej zrównoważone metody produkcji³⁸.

Mając na uwadze dualny charakter rolnictwa Ukrainy, trzeba zaznaczyć, że sektor rolny w Unii Europejskiej też nie jest jednorodny, choć liczebnie i w zakresie zagospodarowania ziemi dominują gospodarstwa indywidualne, a mówiąc precyzyjnie – najpopularniejszy jest model rodzinnego gospodarstwa rolnego. Od początku istnienia Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej rolnictwo rodzinne było główną grupą docelową, do której kierowano wsparcie finansowe³⁹. Mimo iż gospodarstwa rodzinne są podstawowym modelem rolnictwa europejskiego, nie ma jednej definicji tego pojęcia. Co więcej, definicji jest wiele w każdym kraju, ponieważ tworzone są one na użytek badań naukowych, dla celów prowadzenia polityki rolnej, a jeszcze inaczej gospodarstwo rolne określają dokumenty organizacji pozarządowych. Pojęcie gospodarstwa rodzinnego funkcjonuje również w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, w myśl której gospodarstwa takie stanowią podstawę ustroju rolnego w Polsce. Konstytucja nie wyjaśnia natomiast, co rozumie się pod takim pojęciem. Uczyniono to w przepisach Ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego. Jeśli wziąć pod uwagę formę prawną własności, okaże się, że gospodarstwa osób indywidualnych najmniejsze udziały mają we Francji (70%), w Czechach (87%) oraz w Finlandii i Belgii (po 90%). W pozostałych państwach Unii ponad 90% gospodarstw jest w posiadaniu osób indywidualnych, a w przypadku Grecji, Irlandii, Litwy, Polski, Rumunii oraz Słowenii udział ten stanowi ponad 99%⁴⁰.

---

37 F. Mouseau, E. Devillers, *War and theft: the takeover of Ukraine's agricultural land*, The Oakland Institute 2023, <https://www.oaklandinstitute.org/sites/default/files/files-archive/takeover-ukraine-agricultural-land.pdf>.

38 N. Mamonova, O. Borodina, B. Kuns, *Ukrainian agriculture in wartime*, dz. cyt.

39 R. Fennell (2023), *The Common Agricultural Policy: Continuity and Change*, Oxford: Oxford Academic, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198288572.001.0001>.

40 Eurostat, *Farm indicators by legal status of the holding, utilised agricultural area, type and economic size of the farm and NUTS 2 region*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/EF_M_

W 2020 roku w Unii Europejskiej było około 9 mln gospodarstw, z czego 93% klasyfikowano jako gospodarstwa rodzinne o średniej powierzchni 11 ha. Gospo-

W Polsce 99% gospodarstw to gospodarstwa indywidualne.

darstwa o statusie prawnym innym niż indywidualne gospodarstwo rodzinne stanowią tylko 7% gospodarstw we Wspólnocie, ale ich względna wielkość

jest znacznie większa, ze średnią powierzchnią około 100 ha. Z kolei w Polsce 99% gospodarstw to gospodarstwa indywidualne. Niemal połowę łącznej liczby gospodarstw unijnych tworzą podmioty z Rumunii i Polski, a kiedy się doda Włochy, jest to 58%.

Konkurencyjność sektora rolnego wynika ze splotu wielu czynników. Jednym z nich jest wykorzystywanie efektu skali w tych gospodarstwach, które dominują w produkcji towarowej. Miernikiem, który w pewnym sensie odzwierciedla zdolność do wykorzystania potencjału ziemi, okazuje się koncentracja agrarna. Określa ona rozkład zasobu użytków rolnych w podmiotach według ich wielkości, a kryterium podziału może być powierzchnia użytków rolnych. Na tle Ukrainy sytuacja w Polsce i UE (tab. 4) ujawnia nieporównywalnie duże rozdrobnienie gospodarstw. W krajach unijnych $\frac{3}{4}$ łącznej liczby gospodarstw to podmioty mniejsze niż 10 ha, a około 85% nie przekracza wielkości 20 ha UR. W konsekwencji niewielki jest odsetek gospodarstw o powierzchni większej niż 50 ha. Sam ten fakt nie powoduje jeszcze dysfunkcji sektora, jednak istotny jest udział użytków rolnych znajdujących się w posiadaniu gospodarstw małych i dużych (choć trzeba zaznaczyć, że klasyfikowanie gospodarstw jako małe lub duże pod względem areału jest umowne). **O ile w Polsce tylko $\frac{1}{3}$ zasobów UR pozostaje w obrębie dużych gospodarstw, o tyle w skali całej Unii Europejskiej jest to niemal 70%.** Fakt, że sytuacja struktur agrarnych we Wspólnocie jest lepsza niż w Polsce, nie oznacza przewagi w porównaniu z Ukrainą. W zasadzie takie porównanie wymaga pominięcia analizy rozdrobnienia w gospodarstwach małych i skoncentrowania się na znaczeniu podmiotów o powierzchni UR przekraczającej 100 ha UR. Takich gospodarstw (wśród sprawozdających – zob. tab. 4) w Ukrainie było 15 tys. z całkowitej liczby 36 tys., co stanowi 42% (tab. 5). Z 20 mln ha UR, jakimi dysponowały przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolne (tab. 5), aż 96% było zagospodarowane przez duże podmioty o powierzchni przekraczającej 100 ha. Koncentracja zasobowa takiej skali daleko odbiega od sytuacji w Unii Europejskiej. Gospodarstw

FARMLEG; W. Poczta (red.), *Gospodarstwa rolne w Polsce na tle gospodarstw Unii Europejskiej – wpływ WPR*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013, https://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/RL_Gospodarstwa_rolne_na_tle_internet.pdf.

o powierzchni większej niż 100 ha było tylko 325 tys. i stanowiły one 4% całkowitej liczby.

Tabela 4. Struktura gospodarstw rolnych i użytków rolnych w Polsce i Unii Europejskiej (2020)

Grupy obszarowe UR	Polska		UE	
	Liczba gospodarstw rolnych (tys.)	Powierzchnia UR (tys. ha)	Liczba gospodarstw rolnych (tys.)	Powierzchnia UR (tys. ha)
1–10	950	3767	6660	16 652
10–20	196	2708	779	10 945
20–50	106	3160	689	21 823
50–100	26	1763	347	24 430
pow. 100	13	3266	325	80 008
Ogółem	1317	14 682	8923	153 861

Źródło: *Powszechny Spis Rolny 2020. Raport z wyników*, GUS, Warszawa 2021; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, dz. cyt.; Eurostat.

Jak już wspomniano, wartości bezwzględne liczby podmiotów nie przesądzają o ich znaczeniu w sektorze rolnym, kluczowa jest bowiem skala zasobów skoncentrowana w tych podmiotach. W porównaniu z Ukrainą to niewiele, bo jedynie połowa użytków rolnych znajduje się w obrębie największych gospodarstw. Na tym tle jeszcze gorzej wypada Polska, ponieważ tylko $\frac{1}{5}$ ziemi rolniczej użytkują duże gospodarstwa. **Dzięki skali wytwarzania największe gospodarstwa dominują w podaży surowców rolnych, generują wyższe dochody, mają lepsze wyposażenie techniczne i stosują nowoczesne technologie.** Mniejsze podmioty przy ograniczonych zasobach ziemi nie mogą liczyć na osiągnięcie efektu skali produkcji, mają utrudniony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania, często opierają się na pracochłonnych technikach produkcji. Tym samym mogą poszukiwać szans tworzenia wartości dodanej produkcji rolnej, np. poprzez prowadzenie produkcji zwierzęcej. Część z nich uzupełnia dochody gospodarstwa, rozwijając pozarolnicze źródła dochodu, np. w formie przetwórstwa i sprzedaży bezpośredniej. Niemniej w masowej produkcji rolnych surowców roślinnych struktura agrarna daje przewagę Ukrainie.

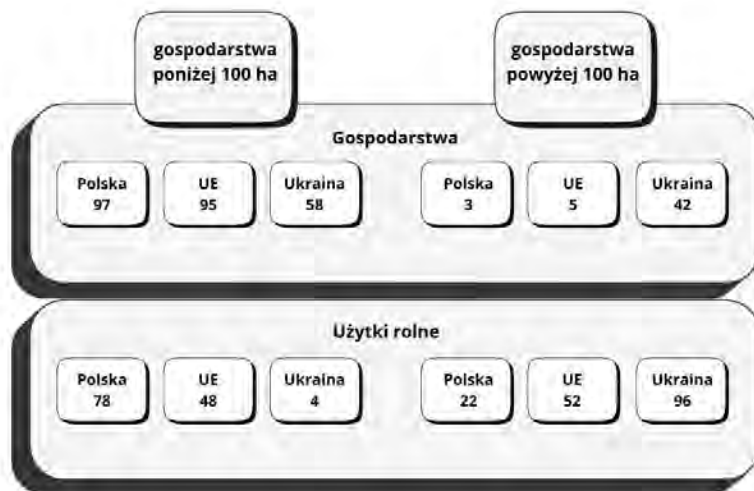
Tabela 5. Liczba oraz powierzchnia przedsiębiorstw rolnych i gospodarstw farmerskich według wielkości użytków rolnych w Ukrainie (2020)*

Wielkość gospodarstw (w ha)	Przedsiębiorstwa rolne				Gospodarstwa farmerskie			
	liczba (w %)		powierzchnia w tys. ha (w %)		liczba (w %)		powierzchnia w tys. ha (w %)	
Do 5	174	(1,1)	0,4	(0)	1801	(5,7)	6,0	(0,1)
5–20	412	(2,6)	5,1	(0,1)	4526	(14,2)	57,3	(1,2)
20–100	1279	(8,2)	71,4	(0,5)	12742	(40,0)	614,9	(12,8)
100–500	2520	(16,1)	669,8	(4,3)	5369	(16,9)	1258,3	(26,1)
500–1000	1454	(9,3)	1060,2	(6,9)	1262	(3,9)	897,7	(18,6)
1000–4000	2986	(19,1)	6007,5	(38,9)	926	(2,9)	1581,6	(32,8)
4000–7000	445	(2,8)	2233,1	(14,5)	65	(0,2)	402,0	(8,3)
7000–10 000	132	(0,8)	1107,0	(7,2)	–	–	–	–
Pow. 10 000	184	(1,2)	4280,1	(27,7)	–	–	–	–
Gospodarstwa bez ziemi	6086	(38,8)			5160	(16,2)		
Razem	15 672	(100)	15 434,6	(100)	31 851	(100)	4817,8	(100)

* Dane dla jednostek, które złożyły sprawozdanie na formularzu 4-cr (rocznym) *Sprawozdanie o powierzchniach uprawnych dla upraw rolnych* i spełniają kryteria określone przez metodologię statystyczną.

Źródło: Y. Zolotnytska, S. Kowalczyk, dz. cyt.

Rysunek 14. Koncentracja agrarna – odsetek gospodarstw oraz UR w gospodarstwach o wielkości do 100 ha UR i powyżej 100 ha

Źródło: jak w tab. 4.

Pracujący w rolnictwie

Rolnictwo Ukrainy absorbowало około 15% całkowitej liczby pracujących w gospodarce, a zasoby pracy w rolnictwie to 2692,7 tys. osób⁴¹. Generalnie duży udział zatrudnienia w rolnictwie zazwyczaj uznaje się za pewną wadę rolnictwa (a i całej gospodarki), ponieważ uszczupla to zasoby pracy dostępne w innych, nowoczesnych, bardziej wydajnych sektorach gospodarki krajowej. Generalna tendencja rozwojowa pokazuje, że systematycznie maleje udział zatrudnienia w rolnictwie na rzecz przede wszystkim usług oraz przemysłu. Ten kierunek zmian dotyczył też Ukrainy, gdzie udział pracujących w rolnictwie wśród ogółu pracujących w gospodarce zmniejszył się z około 22% w połowie lat dziewięćdziesiątych⁴². Obecny stan może sugerować, że te zmiany gospodarcze będą się pogłębiały, choć proces ten nie będzie miał charakteru ewolucyjnego. Wpływa na to wspomniany wcześniej potencjał ukraińskiego rolnictwa, którego wykorzystanie będzie w dalszym ciągu wymagało zaangażowania pracy. Z drugiej strony, w porównaniu do krajów unijnych o dużym zasobowym potencjale rolnictwa (jak Francja czy Niemcy), w znacznej części

41 A. Nowak, *Polskie i ukraińskie rolnictwo w liczbach*, dz. cyt.

42 W. Dzun, M. Tereszczuk, *Rolnictwo Ukrainy w procesie przemian systemowych*, „Wieś i Rolnictwo”, IRWiR PAN, t. 3, nr 152, Warszawa 2011.

typów produkcyjnych rolnictwa przeszły już ścieżkę przekształceń w kierunku substytucji pracy kapitałem. W tych krajach znaczenie pracy (zatrudnienia) w sektorze rolnym jest zdecydowanie mniejsze bez uszczerbku na wielkości i wartości produkcji rolnej.

Sytuacja Polski na tle Unii Europejskiej jest odmienna. Spośród około 15,2 mln osób pracujących ogółem w gospodarce w rolnictwie pracuje 1218,3 mln ludzi, czyli aż 8,4% ogółu pracujących. Wyższy udział zatrudnienia odnotowano w Rumunii (20%) i Grecji (11%). W tych krajach ze względu na rozdrobnienie agrarne dalsze przekształcenia są niezbędne i konieczne. Istnieją w Europie państwa, w których udział zatrudnienia w rolnictwie nie przekracza 1% (np. Luksemburg czy Malta), ale to wynika ze specyfiki gospodarek tych krajów i odrębnej funkcji rolnictwa. Można sądzić, że w Polsce i w Ukrainie ten udział będzie zbliżał się do około 3,5–4%, a więc wartości zbliżonej do średniej w Unii⁴³.

W ujęciu względnym w Polsce przeciętnie nakłady pracy na 100 ha UR wynoszą około 8,2 osoby, a w Ukrainie 6,5 osób. W przypadku Polski jest to spowodowane rozdrobnieniem gospodarstw. Zapotrzebowanie na pracę zmniejszyło się wraz z poprawą struktur agrarnych, a większy rozmiar produkcji wiąże się ze stosowaniem pracooszczędnych technik i bardziej intensywnych technologii wytwarzania produktów rolnych, opartych na stosowaniu wydajniejszych maszyn i urządzeń. W efekcie nadwyżka ekonomiczna z produkcji rolnej rozkłada się na mniejszą liczbę pracujących lub do uzyskania podobnej efektywności pracy możliwa jest niższa intensywność wykorzystania zasobów ziemi. Ten proces zmian w Polsce zachodzi i będzie kontynuowany. Jak wskazuje Anna Nowak⁴⁴, produktywność pracy w rolnictwie polskim była dwa razy większa niż w Ukrainie, a produktywność ziemi trzy razy większa. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce Ukrainy wynosiło (w przeliczeniu na zł) około 1370 PLN, a w rolnictwie 1130 PLN. Wynagrodzenie za pracę w rolnictwie to około 83% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia nominalnego w gospodarce. W 2022 roku w Polsce wynagrodzenie w rolnictwie (7100 PLN) było zbliżone do wynagrodzenia w gospodarce (6350 PLN)⁴⁵. Porównanie wynagrodzeń oznacza, że rolnictwo Ukrainy jest silnie konkurencyjne, czego elementem składowym jest niższe wynagrodzenie pracy. Oczywiście wraz z rozwojem

---

43 L. Ossowska, D. Janiszewska, *Zatrudnienie a intensywność rolnictwa państw Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe SGGW W Warszawie – Problemy Rolnictwa Światowego” 2018, t. 18, nr 3, s. 238–247, <https://doi.org/10.22630/PRS.2018.18.3.82>.

44 A. Nowak, *Polskie i ukraińskie rolnictwo w liczbach*, dz. cyt.

45 Główny Urząd Statystyczny, *Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2022 roku*, Warszawa 2023.

gospodarczym wynagrodzenie w gospodarce, także w rolnictwie, będzie rosło, ale na obecnym etapie konkurencyjność kosztowa Ukrainy jest wyraźna.

Problem dostępności danych powoduje, że dla Ukrainy nie są dostępne informacje dotyczące struktury alokacji siły roboczej w gospodarstwach w zależności od ich wielkości (tab. 6). Kiedy się porówna sytuację w Polsce do wszystkich krajów unijnych, widać pewne podobieństwo wynikające z udziału gospodarstw małych, do 10 ha UR. W tych podmiotach pracuje duża część zatrudnionych w rolnictwie, bo nieco ponad połowa pracujących. Różnica pojawia się przy porównaniu gospodarstw większych. W takich gospodarstwach, o powierzchni UR powyżej 50 ha, w Unii Europejskiej ulokowana jest ponad 1/5 zasobów pracy, a w Polsce zaledwie 9%.

Tabela 6. Nakłady pracy w gospodarstwach rolnych (w rocznych jednostkach pracy w tys. AWU) w gospodarstwach powyżej 1 ha

Grupy obszarowe UR	UE		Polska	
Ogółem	8940	(100%)	1402	(100%)
1–10	4641	(53)	803	(57)
10–20	1050	(12)	284	(20)
20–50	1152	(13)	189	(14)
50–100	702	(8)	57	(4)
pow. 100	1214	(14)	69	(5)

Źródło: Eurostat.

Mimo znaczącego potencjału ukraińskie rolnictwo stoi również przed wieloma zagrożeniami, które mogą hamować jego rozwój. Jednym z kluczowych wyzwań jest niedoinwestowanie sektora rolnego, szczególnie jeśli chodzi o infrastrukturę i technologie. Mniejsi rolnicy często mają ograniczony dostęp do nowoczesnych technologii rolniczych, kredytów oraz zasobów potrzebnych do zwiększenia efektywności produkcji.

Wspomniane różnice w poziomie rozwoju gospodarczego (mierzone PKB) miały swoje przełożenie na modernizację rolnictwa. Bardzo ważnym elementem inwestycji w gospodarstwach rolnych Polski i innych krajów Unii Europejskiej są fundusze unijne. Bez względu na to, czy były to środki strukturalne

II filaru WPR, czy też inwestycyjne przeznaczenie dopłat bezpośrednich⁴⁶, to środki te przyspieszyły procesy zmian we Wspólnocie. W 2021 roku wartość brutto środków trwałych (bieżące ceny ewidencyjne) ogółem w Polsce wynosiła 4486 mld PLN, z tego w rolnictwie około 160 mld PLN, czyli 3,5% (tab. 7). W Ukrainie środki trwałe w rolnictwie szacowane były na 82,7 mld PLN (583 508 mln UAH), co stanowiło około 5% środków trwałych całej gospodarki. Porównania wartości bezwzględnych nie można dokonać z pominięciem zasobów ziemi czy pracy i relacji z nimi. W dwukrotnie większym obszarowo rolnictwie Ukrainy, zatrudniającym dwa razy więcej osób, zasoby kapitału są dwa razy mniejsze. To obrazuje niedokapitalizowanie rolnictwa. W kontekście integracji z Unią Europejską inna konstatacja płynąca z tych danych to wskazanie na istniejący potencjał rozwojowy. Uruchomienie strumienia środków przed- i poakcesyjnych może skłonić gospodarstwa do zwiększenia inwestycji. Kapitałochłonna intensyfikacja przyniesie wzrost technicznej i ekonomicznej wydajności, produkcji i eksportu.

Tabela 7. Środki trwałe w rolnictwie w 2021 roku (w mln PLN)

Środki trwałe	Polska		Ukraina	
	wartość brutto środków trwałych	nakłady inwestycyjne	wartość brutto środków trwałych	nakłady inwestycyjne
Ogółem	159 074,0	5585,4	82 683,3	7030,2

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2021*, dz. cyt.; *Сільське господарство України 2021/Agriculture of Ukraine 2021*, dz. cyt.

Wyposażenie gospodarstw rolnych w ciągniki rolnicze i kombajny zbożowe jest jednym z mierników oceny stanu wyposażenia rolnictwa w kapitał⁴⁷. W Polsce liczba ciągników wynosi 1447,7 tys. sztuk, a kombajnów zbożowych 167 131 sztuk⁴⁸. Oznacza to wyposażenie ziemi w 9,5 ciągników na 100 ha UR i 1,4 kombajnów na 100 ha uprawy zbóż w gospodarstwach rolnych. Łącznie kraje Wspólnoty dysponują 8,4 mln ciągników rolniczych. W 27 krajach Unii Europejskiej techniczne wyposażenie ziemi to 4,9 ciągników na 100 ha UR i 1 kombajn na 100 ha uprawy zbóż. W Ukrainie liczba ciągników wynosi

46 W. Czubak, *Rozdysonowanie dopłat bezpośrednich w gospodarstwach rolnych korzystających z funduszy UE w Wielkopolsce*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2008, nr 4, s. 118–127.

47 W. Poczta (red.), *Gospodarstwa rolne w Polsce na tle gospodarstw Unii Europejskiej*, dz. cyt.

48 *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, dz. cyt.

130 500, a kombajnów zbożowych 26 500⁴⁹. W Ukrainie nie tylko są niższe wartości bezwzględne liczby maszyn, ale też w przeliczeniu na 1 ha UR pokazują dużo mniejsze wyposażenie. Oczywiście w prostym liczbowym porównaniu trzeba zachować ostrożność, ponieważ nie uwzględnia ono jakości sprzętu. Duże gospodarstwa wyposażone są w najnowsze maszyny, o sporych wydajnościach i precyzyjności działania. W Polsce stopień zużycia środków trwałych ogółem w rolnictwie szacowany jest na 75% i dotyczy także maszyn i urządzeń⁵⁰. Dużą część ciągników to maszyny starsze, o małej mocy, choć nadal wykorzystywane w produkcji, zwłaszcza w małych gospodarstwach. Można sądzić – choć nie ma danych potwierdzających tę tezę – że podobne zróżnicowanie cechuje rozkład wyposażenia w Ukrainie. **Większość nowoczesnych maszyn stanowi własność agroholdingów i skoncentrowana jest w niewielkiej liczbie największych gospodarstw.** Podsumowując: kiedy porówna się wyposażenie techniczne gospodarstw rolnych w Polsce i Unii Europejskiej względem Ukrainy, wyraźnie zarysowuje się zapóźnienie ukraińskiego rolnictwa⁵¹.

Dysproporcje między Ukrainą a krajami Europy w zakresie wykorzystania kapitału to nie tylko kapitał trwały, ale także obrotowy. Jeśli weźmie się pod uwagę przewagę produkcji roślinnej w strukturze wytwarzania, istotne będzie porównanie zużycia nawozów i środków ochrony roślin (tab. 8). Zużycie nawozów NPK na 1 ha UR w Polsce jest niemal dwukrotnie wyższe niż w Ukrainie, a średnio w Unii Europejskiej zużywa się 20% więcej nawozów. Jeszcze większe różnice widać na przykładzie zużycia środków ochrony roślin. Substancji czynnej na 1 ha w rolnictwie Ukrainy stosuje się trzy razy mniej niż w Polsce i cztery razy mniej niż w Unii.

Podobnie do intensywności produkcji mierzonej zużyciem środków plonotwórczych także techniczne uzbrojenie ziemi i pracy w Ukrainie względem Polski i krajów unijnych jest mniejsze. Jeden z powodów takiego stanu to wspomniany wcześniej dualny charakter rolnictwa. Małe i słabe ekonomicznie indywidualne gospodarstwa rolne są zazwyczaj niedokapitalizowane, nie mają wystarczających zasobów własnych środków inwestycyjnych, a do tego napotyka bariery dostępu do zewnętrznych źródeł i nie stać ich na ponoszenie wydatków inwestycyjnych na dokapitalizowanie działalności. Część z nich nie posiada finansowych możliwości do prowadzenia intensywnej produkcji rolnej opartej na stosowaniu środków plonotwórczych. Z drugiej strony wielkoobszarowe gospodarstwa rolne osiągają satysfakcjonujące rezultaty

49 Y. Zolotnytska, S. Kowalczyk, *Ukraina na światowym rynku rolnym*, dz. cyt.

50 *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, dz. cyt.

51 Y. Zolotnytska, S. Kowalczyk, *Ukraina na światowym rynku rolnym*, dz. cyt.

ekonomiczne przy niższej intensywności, a jednocześnie produkcji wynikającej z ogromnego areалу, który zagospodarowują. To pokazuje, że zasoby ziemi w ogóle oraz ich jakość, wzmocnione w przyszłości dodatkowymi nakładami na środki trwałe, stwarzają przesłanki jeszcze większej skali wytwarzania i konkurencyjności.

Tabela 8. Zużycie nawozów mineralnych i środków ochrony roślin na 1 ha UR w kg

Rodzaj	UE	Polska	Ukraina
NPK	93,8	130,5	76,51
N	62,5	69,1	52,4
P	14,4	24,0	13,35
K	16,9	37,4	10,76
Zużycie środków ochrony roślin (substancji czynnej w kg/ha)	3,22	2,3	0.8

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa, dz. cyt.; Eurostat; *Сільське господарство України 2020/ Agriculture of Ukraine 2020*, dz. cyt.

Zasoby czynników produkcji i relacje między nimi determinują osiągnięte rezultaty produkcyjne (tab. 9). Rolnictwo Ukrainy przy dwukrotnie większych zasobach ziemi i zdecydowanie lepszej jakości użytków rolnych wytwarza produkty rolne o wartości porównywalnej z rolnictwem polskim. Porównanie Ukrainy z krajami unijnymi wskazuje na to, że powierzchnia ziemi rolnej w Ukrainie to ponad 20% zasobów całej Wspólnoty, ale wartość produkcji stanowi tylko 8%. Pierwszą tego przyczyną jest niewielkie znaczenie produkcji zwierzęcej. Tylko 18% globalnej wartości produkcji rolniczej pochodzi z produkcji zwierzęcej, podczas gdy w Polsce jest to połowa. Przewaga produkcji surowców roślinnych oznacza, że Ukraina traci szansę na zwiększanie wartości produkcji rolnej przez skarmianie zbożami zwierząt. Mimo to na poziomie mikroekonomicznym taka struktura produkcji pozwala na osiągnięcie zadowalających rezultatów ekonomicznych. W bardzo dużych gospodarstwach skala wytwarzania towarowej produkcji roślinnej gwarantuje osiągnięcie zadowalających wyników finansowych i nie wymusza dywersyfikacji produkcji, w tym chowu zwierząt.

Ponadto uzyskanie tych rezultatów nie wymaga najwyższej intensywności produkcji roślinnej (czego przykład stanowi mniejsze nawożenie mineralne).

Produkcja zwierzęca w rolnictwie obarczona jest większym ryzykiem, wymaga zatrudnienia dodatkowych osób, ponoszenia wydatków inwestycyjnych w budynki, znalezienia nowych rynków zbytu na dostawy dużych partii towarów, wyższych kosztów przechowywania i transportu mięsa czy mleka. W otoczeniu rolnictwa musi powstać przemysł rolno-spożywczy, przynajmniej wstępnego przetworzenia, np. ubojnie, mroźnie mięsa, mleczarnie, składy jaj. Dopiero rozbudowana infrastruktura agrobiznesu pozwala na prowadzenie wielkotowarowej produkcji i handlu produktami pochodzenia zwierzęcego. Zapewne przykłady takiej integracji pionowej istnieją, a odbudowa sektora po ustaniu konfliktu zbrojnego nie wyklucza dynamiki zmian w tym właśnie kierunku. Impulsem do tych potencjalnych zmian będzie także generalny rozwój kraju, tym bardziej w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej. Ukraina będzie mogła korzystać z jednolitego rynku rolnego i przedsiębiorstwa będą poszukiwały nowych obszarów konkurencyjności rolnictwa. Do Ukrainy napłyną inwestycje zagraniczne, wzrośnie potencjał pracy przez rozwój kapitału ludzkiego. Zmieni się także popyt na rynku wewnętrznym. W bogacącym się społeczeństwie będzie rosła zamożność obywateli, a wraz z nią model konsumpcji żywności zacznie ewoluować w kierunku wzrostu popytu na mięso i pozostałe produkty zwierzęce.

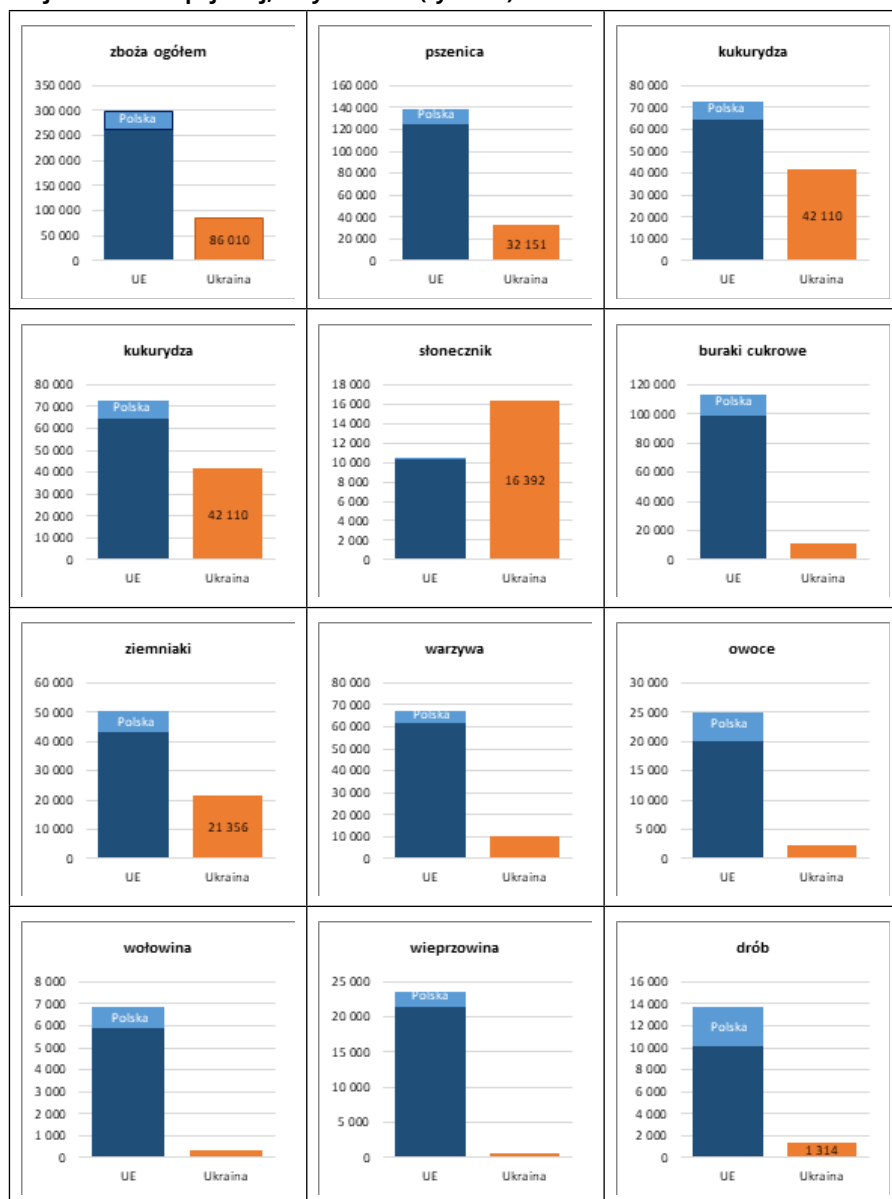
Tabela 9. Wartość produkcji rolniczej w 2021 roku (w mln EUR)

Wyszczególnienie	UE	Polska	Ukraina
Produkcja globalna, w tym:	517 115	39 381	41 524
produkcja globalna roślinna	287 723	19 754	34 149
produkcja globalna zwierzęca	205 890	18 895	7 375
Zużycie pośrednie	316 275	25 293	24 510
Wartość dodana brutto	220 898	14 254	17 905

Przyjęto średni kurs przeliczeniowy UAH względem EUR 0,03104 dla 2021 roku (<https://www.exchange-rates.org/pl/historyczne-kursy-wymiany/uah-eur-2021>).

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, dz. cyt.; Eurostat; *Сільське господарство України 2020/Agriculture of Ukraine 2020*, dz. cyt.

Rysunek 15. Porównanie skali produkcji roślinnej i zwierzęcej w Ukrainie na tle krajów Unii Europejskiej, w tym Polski (tys. ton)

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa, dz. cyt.; Eurostat; Сільське господарство України 2020/Agriculture of Ukraine 2020, dz. cyt.

Ukraina skutecznie wykorzystuje sprzyjające warunki prowadzenia produkcji roślinnej. Porównanie najważniejszych upraw i wybranych kierunków produkcji zwierzęcej (rys. 15) dowodzi roślinnej specjalizacji wytwarzania. W produkcji roślinnej dominują zboża (56% powierzchni zasiewów) i rośliny oleiste (32% powierzchni zasiewów), zwłaszcza słonecznik. Duża część zbiorów przeznaczona jest na eksport, a skala produkcji w porównaniu z całą Unią Europejską dowodzi znaczenia Ukrainy. Ponad 86 mln ton zbóż ogółem w relacji z produkcją w Unii stanowi niemal 30%, a w przypadku kukurydzy to blisko 60%. Ukraina jest także dużym producentem ziemniaków, zwłaszcza jej część zachodnia, z mniej sprzyjającymi warunkami dla zbóż i roślin oleistych. Z kolei produkcja mięsa, głównie czerwonego, ma mniejsze znaczenie.

Bardzo dobre warunki glebowe pozwalają Ukrainie na dominację pszenicy w strukturze uprawy podstawowych zbóż. Powierzchnia uprawy tej rośliny była trzy razy większa niż w Polsce. Z kolei powierzchnia przeznaczona pod produkcję kukurydzy okazała się pięciokrotnie większa. Wspomnianą niższą intensywność produkcji w Ukrainie (czego przykładem jest zużycie nawozów mineralnych) potwierdzają plony. Dla większości upraw plony w Ukrainie były niższe niż średnio w Polsce. Zboża cechuje porównywalna wydajność techniczna. Największa różnica dotyczy plonów buraków cukrowych, z tym, że w zasobach ziemi rolniczej uprawa ta nie miała w Ukrainie znaczącego udziału. Wyniki te wskazują, że wielkość produkcji roślinnej Ukrainy jest pochodną dużego areалу zasiewów, a nie wysokiej intensywności. Oczywiście stan ten może ulec zmianie w sytuacji, kiedy warunki funkcjonowania na jednolitym rynku unijnym stworzą możliwość dalszej ekspansji eksportowej.

Wraz z rozwojem rolnictwa i agrobiznesu powstanie przestrzeń do wykorzystania luki w intensywności produkcji, wzrośnie wartość dodana, poprawią się efekty ekonomiczne. Obecnie wartość dodana rolnictwa ukraińskiego jest podobna do tej w Polsce. W relacji do dwukrotnie wyższych nakładów ziemi i pracy efektywność ekonomiczna (dochodowość) pozostaje znacznie niższa (tab. 11).

Tabela 10. Powierzchnia zasiewów (tys. ha) i plony (dt/ha) głównych upraw w Ukrainie i w Polsce

Wyszczególnienie	Polska		Ukraina	
	powierzchnia zasiewów tys. ha	plony dt/ha	powierzchnia zasiewów tys. ha	plony dt/ha
Zboża	7197	49,5	15 995	47,1
– pszenica	2518	53,4	8414	47,0
– jęczmień	639	44,3	2476	37,0
Kukurydza	1196	71,1	5522	67,0
Rzepak	1078	33,8	1311	29,3
Słonecznik	b.d.	b.d.	6622	25,6
Buraki cukrowe	222	638,0	227	479,1
Ziemniaki	196	308,0	1283	251,3

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa, dz. cyt.; Eurostat; Сільське господарство України 2020/Agriculture of Ukraine 2020, dz. cyt.

Tabela 11. Efektywność wykorzystania czynników produkcji

Wyszczególnienie	UE	Polska	Ukraina
Produktywność czynników produkcji			
ziemi (EUR na 1 ha UR)	3279	2634	1005
pracy (w EUR na 1 pracującego)	55 780	32 325	15 421
kapitału (EUR na 1 EUR wartości brutto środków trwałych)		1,1	2,3
Dochodowość (mierzona wartością dodaną brutto)			
ziemi (EUR na 1 ha UR)	1401	953	433

pracy (w EUR na 1 pracującego)	23 828	11 700	6649
kapitału (EUR na 1 EUR wartości brutto środków trwałych)		0,4	1,0

Źródło: tak jak tab. 10.

Szereg czynników, w tym niższa intensywność kapitałochłonna produkcji, powoduje, że produktywność ziemi w Ukrainie względem krajów Unii Europejskiej jest trzykrotnie niższa. W porównaniu z Polską produktywność kapitału okazuje się wyższa, ale to wynika ze (wskazywanego wcześniej) słabszego wyposażenia w środki trwałe. W konsekwencji podobne różnice, oceniane na niekorzyść Ukrainy, występują w dochodowości ziemi i kapitału. Natomiast z punktu widzenia ekonomiki rolnictwa najważniejsze są produktywność i dochodowość pracy. Zwłaszcza ten ostatni wskaźnik determinuje kluczowe w gospodarce wynagrodzenie za pracę. W 2021 roku dochodowość pracy w Ukrainie była dwukrotnie mniejsza niż w Polsce i ponad trzykrotnie niższa względem średniej w UE. To obrazuje rezerwy, jakie nadal drzemą w ukraińskim rolnictwie⁵². Kierunek i tempo zmian w dużym stopniu zależą od ewolucji rynkowego otoczenia rolnictwa. Można sądzić, że ważną rolę odegrają przemysł rolno-spożywczy i handel produktami przetworzonymi.

Wartość, którą tworzy ukraiński przemysł rolno-spożywczy, jest nieporównywalnie mniejsza względem przemysłu spożywczego w Polsce. Dysproporcje rosną jeszcze bardziej, jeśli weźmie się pod uwagę wartość surowców rolnych wytworzonych w rolnictwie, czyli surowców dla przetwórstwa. Z danych wynika (tab. 12), że w 2022 roku wartość produkcji sprzedanej produktów spożywczych (żywność, napoje i wyroby tytoniowe) wynosiła (w przeliczeniu na zł) 120 mld, a w Polsce 440 mld – czyli 3,5 razy więcej⁵³. W asortymencie przetwórstwa porównywalne wartości w obu krajach to tylko produkcja dżemów. W pozostałych przypadkach w Polsce dużo większa była skala produkcji cukru (1,5 raza), mąki (2 razy), soków owocowych (3 razy), wołowiny (4 razy), wieprzowiny (5 razy). Przy dużej krajowej podaży surowców potencjał rozwoju przemysłu spożywczego Ukrainy jest bardzo duży. Wysoka obecność przetworzonych produktów w ukraińskim imporcie produktów rolno-spożywczych pokazuje istotny potencjał rozwoju lokalnego przemysłu przetwórstwa

52 *Agriculture in Ukraine: pre-war, status quo and a look ahead*, lipiec 2023, Center for Food and Land Use Research, Kyiv School of Economics, <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Market-analysis-and-Outlook-of-Ukraine-2023.pdf>.

53 *Rocznik statystyczny Ukrainy 2023*, Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy.

spożywczego⁵⁴. Oczywiście jego ekspansja w przyszłości będzie warunkowana stabilnością polityczną i gospodarczą kraju oraz skalą inwestycji, w tym zainteresowaniem napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Warto mieć to w pamięci i brać pod uwagę wyprzedzające działania w Polsce, tak by korzystając z tańszych surowców importowanych z zagranicy, przetwarzać je i z odpowiednią wartością dodaną eksportować z Polski półprodukty lub produkty gotowe.

Tabela 12. Produkcja wybranych artykułów spożywczych przemysłu rolnospożywczego (2022)

Wyszczególnienie	Polska	Ukraina
Wołowina (bydło i cielęta) w tys. ton	216,8	55,0
Wieprzowina (świnie) w tys. ton	1342,0	251,7
Mięso drobiowe w tys. ton	3358,0	758,3
Soki owocowe i warzywne w tys. Hl	13 197,7	4096
Dżemy owocowe w tys. ton	49,7	56,3
Mąka w tys. ton	2726	1456,7
Cukier w tys. ton	2145,6	1449,7

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Warszawa. *Статистичний щорічник України*, Державна Служба Статистики України, Київ 2023.

Dla krajów Unii Europejskiej, w tym Polski, rosnąca konkurencyjność ukraińskiego rolnictwa może być istotnym wyzwaniem. W wytwarzaniu ukraińskich produktów rolnych wykorzystuje się efekt skali produkcji w bardzo dużych gospodarstwach rolnych, profesjonalnie zarządzanych, gospodarujących na glebach najlepszej jakości, co pozwala na dużą i stabilną produkcję przy mniejszym zużyciu środków plonotwórczych. **Duże gospodarstwa wyposażone są w nowoczesny sprzęt, a koszty pracy pozostają w Ukrainie relatywnie niższe.** W ten sposób kosztocłonność produkcji jest niższa, co tworzy przewagę konkurencyjne oparte na kosztach wytwarzania. W efekcie produkcja rolna staje się konkurencyjna, co wywiera presję na ceny produktów w Unii Europejskiej, a to z kolei może prowadzić do spadku dochodów unijnych rolników.

Sektor rolny we Wspólnocie, szczególnie w krajach o wyższych kosztach pracy i standardach produkcji, może nie być w stanie utrzymać konkurencyjności bez wsparcia ze strony rządów i środków unijnych. Na te wyzwania Wspólna Polityka Rolna powinna odpowiadać już teraz. W Polsce potrzebna jest refleksja nad możliwościami rozwoju rodzimego przetwórstwa, którego zdolności produkcyjne będą wykraczały poza zagospodarowanie krajowej produkcji i które będzie gotowe na wykorzystanie tańszych surowców z Ukrainy.

Handel zagraniczny

W ostatniej dekadzie Ukraina stała się jednym z wiodących światowych eksporterów produkcji rolno-spożywczej. Przed rozpoczęciem wojny w 2022 roku Ukraina była w skali globalnej pierwszym eksporterem oleju słonecznikowego (54% światowego eksportu) i mączki słonecznikowej (46%), trzecim w jęczmieniu (17%) i rzepaku (20%), czwartym w kukurydzy (12%) i piątym w pszenicy (9%). W 2020 roku łączna wartość eksportu rolno-spożywczego Ukrainy wyniosła 19,5 mld EUR.

Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że właśnie surowce są podstawą ukraińskiego eksportu rolno-spożywczego, przy czym największy udział mają zboża – 43,6% lub 8,25 mld EUR (2020). Natomiast w tym samym czasie eksport przetworzonych artykułów spożywczych z Ukrainy wyniósł zaledwie 2,95 mld EUR. Wskazuje to na specyfikę jakości przedsiębiorstw w sektorze rolno-spożywczym oraz ich wkład w wytwarzaną wartość dodaną, jak również kwestie kooperacji w ramach łańcuchów tworzenia wartości i współpracy producentów rolnych oraz przemysłu przetwórstwa spożywczego. **Luki w kooperacji podmiotów sektora rolno-spożywczego, zarówno pionowej, jak i poziomej, są częstym tematem dyskusji politycznych i naukowych w Ukrainie, lecz**

w ciągu trzech dekad reform nie doprowadziły one do radykalnych zmian i intensyfikacji współpracy.

Przy analizie handlu zagranicznego należy wspomnieć również o roli sektora rolno-spożywczego względem dochodów z eksportu. W 2020 roku stanowiły one prawie 45% (19,5 mld EUR) łącznych wpływów walutowych z eksportu. Jeśli wziąć to pod uwagę i uwzględnić aktualny stan wojny w Ukrainie, można lepiej zrozumieć determinację władz ukraińskich w aktywnym lobbowaniu eksportu rolno-spożywczego (w tym do UE). Jednocześnie dla zrównoważonego rozwoju Ukrainy niezbędna jest wzmożona uwaga skierowana na wzrost wartości dodanej produkcji w danym sektorze.

Ukraina również osiągnęła wiodącą pozycję na świecie w wybranych produktach rolnych, a mianowicie: zajęła pierwsze miejsce w produkcji słonecznika (30,6% światowej produkcji w roku obrotowym 2021/2022 z 17,5 mln ton), drugie miejsce na świecie w produkcji oleju słonecznikowego (30,6% z 9,9 mln ton) i śruty słonecznikowej (27,5% z 5,5 mln ton), czwarte w jęczmieniu (6,8% z 7,6 mln ton), szóste w kukurydzy (3,5% z 41,9 mln ton) i rzepaku (4,2% z 3,0 mln ton) oraz siódme w pszenicy (4,3% z 33,0 mln ton). Jest również jednym z wiodących światowych eksporterów: pierwszym w oleju słonecznikowym (54% światowego eksportu) i mączce słonecznikowej (46%, choć oczywiście znaczenie tych produktów w ogólnym handlu rolno-żywnościowym jest niewielkie), trzecim w jęczmieniu (17%) i rzepaku (20%), czwartym w kukurydzy (12%) i piątym w pszenicy (9%)⁵⁵.

Sytuację handlową Ukrainy należy analizować w trzech wyraźnych okresach:

- Przed wojną (do 2021 roku) – Ukraina należała do grona największych światowych eksporterów zbóż i olejów roślinnych. Była światowym liderem w eksporcie oleju słonecznikowego (54% globalnego rynku), czwartym eksporterem kukurydzy (12%) i piątym pszenicy (9%). W 2020 roku wartość eksportu rolno-spożywczego wyniosła 19,5 mld EUR, a produkty rolno-spożywcze stanowiły niemal 45% wszystkich wpływów walutowych z eksportu.
- Pierwsze lata wojny (2022–2023) – blokada portów spowodowała gwałtowny spadek eksportu i destabilizację rynku. Znacząco zmniejszyły się wolumeny sprzedaży zagranicznej, a struktura handlu przesunęła się w stronę eksportu lądowego. W drugiej połowie 2023 roku sytuację po-

---

55 Foreign Agricultural Service of the United States Department of Agriculture (2022), *Ukraine Agricultural Production and Trade*, <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2022-04/Ukraine-Fact-sheet-April2022.pdf>.

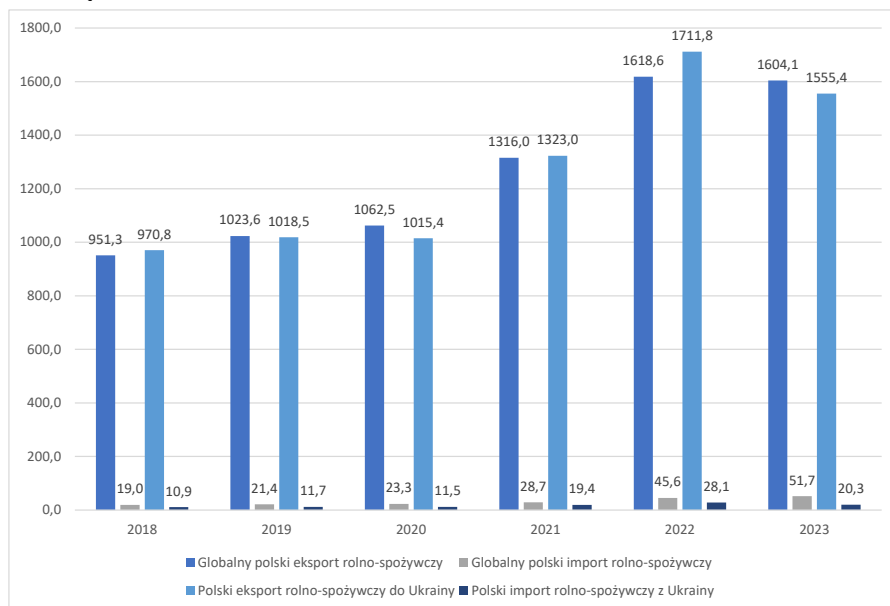
prawiły częściowe odblokowanie szlaków morskich i wsparcie Unii Europejskiej.

- Obecnie (2024–2025) – eksport odbywa się głównie drogą morską i jest względnie stabilny (85–90% wolumenu), ale wolumeny są mniejsze ze względu na suszę i spadek urodzaju. W efekcie Ukraina zachowuje status dużego eksportera zbóż i olejów, lecz struktura i wartość eksportu są bardziej zmienne niż przed wojną.

Handel Polska – Ukraina

Od dłuższego czasu Polska ma w handlu towarowym z Ukrainą znaczący nadwyżki bilans, który wzrósł z 8,08 mld PLN z 2018 roku do 31,4 mld PLN w 2023 roku. Łączny eksport produkcji do Ukrainy sięgnął w tym roku rekordowych 51,7 mld PLN, przy czym największy przychód zapewniły Polsce takie towary jak produkty mineralne (ropopochodne), maszyny i urządzenia mechaniczne, pojazdy, broń i amunicja, produkty przemysłu chemicznego. Import z Ukrainy natomiast osiągnął w 2023 roku 20,3 mld PLN⁵⁶ (rys. 16).

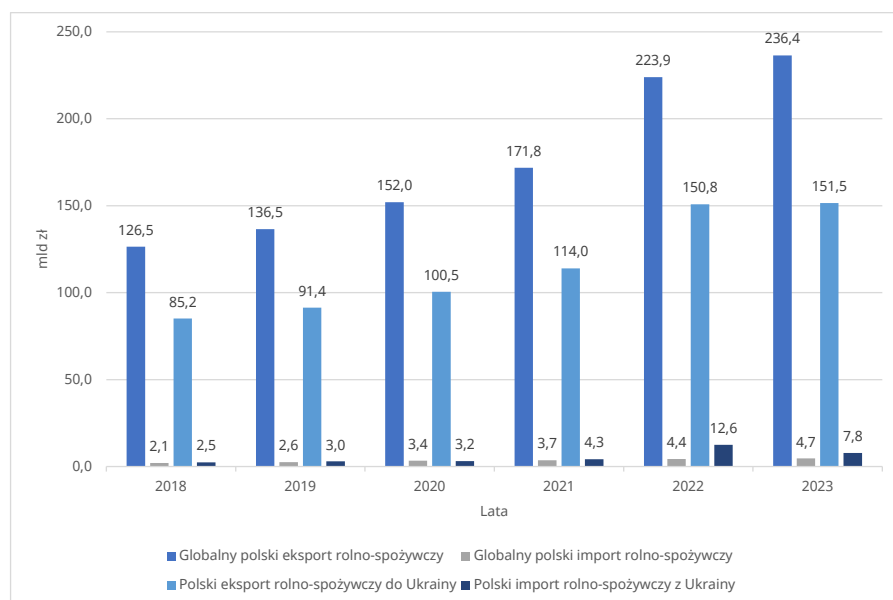
Rysunek 16. Polskie obroty towarowe handlu zagranicznego ze światem oraz Ukrainą w latach 2018–2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Na tle globalnego polskiego handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi współpraca z Ukrainą jest ważna, lecz nie pozycjonuje się ona w czołówce partnerów zagranicznych względem obrotów (rys. 17). Pomimo ich stabilnego wzrostu udział Ukrainy w eksporcie rolno-spożywczym Polski w 2023 roku stanowił 2,0%, natomiast w imporcie – 5,1%. Bilans handlu zagranicznego produkcją rolno-spożywczą z Ukrainą w ostatnich sześciu latach był dodatni tylko w 2020 roku (w wysokości 126 mln zł), natomiast w innych latach z zaznaczonego okresu oscylował w granicach od –8,1 do –0,4 mld zł, przy czym w 2023 roku kwota ta stanowiła –3,03 mld zł.

Rysunek 17. Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi ze światem oraz Ukrainą w latach 2018–2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Polska stabilnie zwiększa eksport produktów rolno-spożywczych do Ukrainy. Kluczowymi produktami w strukturze eksportu są gotowe artykuły spożywcze oraz pasze dla zwierząt, które łącznie stanowią 58% grupy produktów rolno-spożywczych (2,73 mld PLN w 2023 roku), przy czym można odnotować stabilny coroczny wzrost eksportu tej grupy produktów (z 1,11 mld PLN w 2018). Następną pozycję mają produkty pochodzenia roślinnego (np. owoce i warzywa) na kwotę 1,08 mld PLN (2023), które również wykazały wzrost z poziomu 0,43 mld PLN w analizowanym okresie 2018–2023.

Import produktów rolno-spożywczych z Ukrainy dorównał 7,8 mld PLN w 2023 roku, co stanowiło 38,3% globalnego importu z Ukrainy do Polski (tab. 13).

Tabela 13. Struktura importu produktów rolno-spożywczych z Ukrainy w latach 2018–2023 (mld PLN)

Grupy produktów według klasyfikacji CN 2024	Lata					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
I – zwierzęta żywe; produkty pochodzenia zwierzęcego	0,33	0,31	0,21	0,32	0,75	0,42
w tym: miód naturalny	0,09	0,09	0,14	0,15	0,13	0,09
II – produkty pochodzenia roślinnego	0,88	1,01	0,83	1,09	6,02	2,29
w tym: zboża	0,14	0,11	0,02	0,07	2,80	1,03
III – tłuszcze i oleje zwierzęce, roślinne lub mikrobiologiczne oraz produkty ich rozkładu; gotowe tłuszcze jadalne; woski pochodzenia zwierzęcego lub roślinnego	0,55	0,76	1,22	1,70	3,95	2,75
w tym: olej słonecznikowy	0,23	0,27	0,53	0,50	2,51	1,61
IV – gotowe artykuły spożywcze; napoje bezalkoholowe, alkoholowe, tytoń i namiastki tytoniu, produkcja z nikotyną, do wdychania bez spalania, wyroby z nikotyną do jej wprowadzania do ciała	0,73	0,97	0,99	1,14	1,83	2,30

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Największy udział w produktach pochodzenia roślinnego miały zboża, w przypadku których szczególnie w 2022 roku odnotowano wzrost ze względu na otwarcie rynku Unii Europejskiej oraz ograniczenie dostępu do kluczowych rynków zbytu ukraińskiej produkcji. Jednocześnie warto zauważyć, że w 2022 roku Polska importowała z Ukrainy zboża o wartości 2,8 mld zł, co stanowiło

52,3% łącznego polskiego importu zbóż, lecz w 2023 roku zarówno wolumen, jak i udział w łącznym imporcie danej grupy produktów znacznie się obniżyły i stanowiły odpowiednio 1,03 mld PLN i 31,0%. Warto zauważyć, że wartość globalnego importu zbóż w Polsce spadła z 5,3 mld PLN (2022) do 3,3 mld PLN (2023), czyli stał się on znacznie bliższy poziomom z lat 2020–2021, kiedy wynosił odpowiednio 2,2 mld PLN i 2,3 mld PLN.

Potencjał eksportowy Polski i Ukrainy

Największy potencjał eksportowy⁵⁷ Polski w relacjach międzynarodowych jest skupiony na takich produktach jak: maszyny, pojazdy silnikowe i ich części oraz tworzywa sztuczne i wyroby z gumy, choć niemałe znaczenie, bo w granicach 13% udziału w całkowitym eksporcie, mają produkty rolno-żywnościowe. Szczególnie w przypadku maszyn obserwujemy znaczną różnicę między potencjalnym a rzeczywistym eksportem, co oznacza możliwość zwiększenia sprzedaży o dodatkowe 26 mld USD⁵⁸. Natomiast w sektorze spożywczym, choć Polska posiada pewien potencjał eksportowy, jej pozycja jest nieco słabsza. W rankingu podsektorów gospodarki produkty spożywcze zajmują dopiero siódme miejsce, z potencjałem eksportowym na poziomie 12 mld USD i niewykorzystanym potencjałem na poziomie 5,2 mld USD. Jeszcze gorzej jest w przypadku mięsa drobiowego – 17. miejsce oraz pozostałego mięsa – 18. miejsce. W obu przypadkach potencjał eksportowy wynosi 4,1 mld USD. Kolejne miejsce zajmują produkty mleczne z całkowitym potencjałem eksportowym na poziomie 3,8 mld USD. Warto zauważyć, że łączny niewykorzystany potencjał dla tych produktów przekracza 5 mld USD.

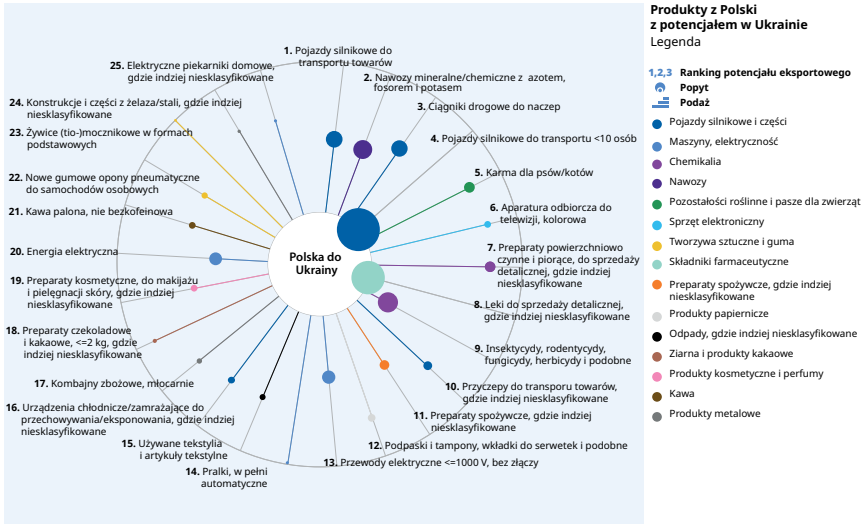
Produkty o największym potencjale eksportowym z Polski do Ukrainy to: nawozy mineralne/chemiczne azotowe, fosforowe i potasowe, pojazdy silnikowe do transportu towarów oraz pojazdy silnikowe do transportu poniżej 10 osób.

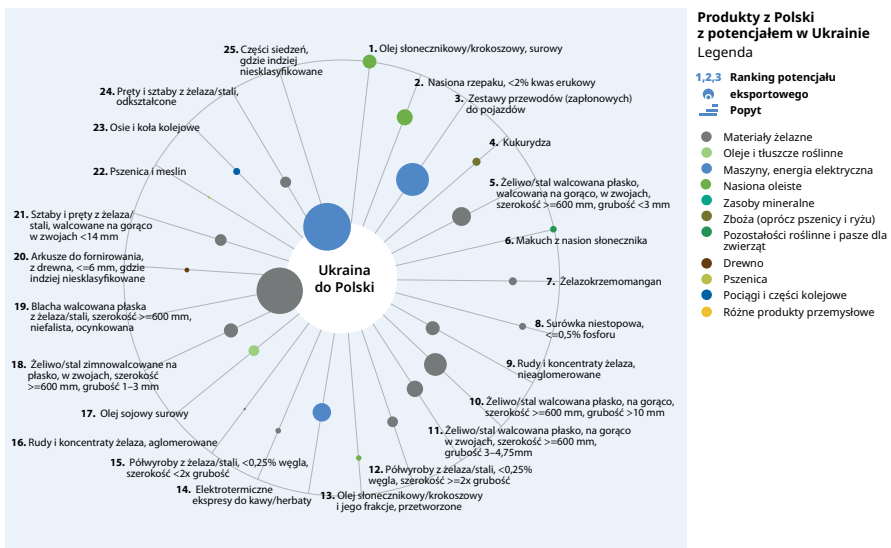
57 Potencjalna wartość eksportowa produktu dostarczanego przez określony kraj na rynek zagraniczny jest obliczana jako podaż × popyt (skorygowany o dostęp do rynku) × dwustronna łatwość handlu. Podaż i popyt są prognozowane w przyszłości na podstawie prognoz PKB i populacji, elastyczności popytu i taryf wybiegających w przyszłość. Szacowana wartość w dolarach służy jako punkt odniesienia do porównania z rzeczywistym eksportem i nie powinna być interpretowana jako wartość maksymalna. W rzeczywistości wartość handlu może być niższa lub wyższa od wartości potencjalnej.

58 Należy podkreślić, że przedstawione dane nie są wartościami bieżącego eksportu, lecz szacunkami potencjału średnioterminowego (3–5 lat). Opracowanie ITC bazuje na analizie trendów popytowych, dynamiki PKB i dwustronnych przepływów handlowych. Dlatego dane te należy traktować jako prognozę możliwego wzrostu eksportu w warunkach sprzyjającej koniunktury, a nie jako odzwierciedlenie stanu obecnego. Warto zaznaczyć, że potencjał ten nie uwzględnia bieżących wahań wynikających z wojny, zmian klimatycznych (np. suszy w 2024 i 2025 roku) czy aktualnej sytuacji na rynkach transportowych. Analizy ITC wskazują raczej na strukturalne możliwości eksportowe, które mogą się urzeczywistnić, gdy warunki produkcyjne i logistyczne się ustabilizują.

Rysunek 18. Polskie produkty z potencjałem eksportowym do Ukrainy

Rysunek 19. Ukraińskie produkty z potencjałem eksportowym do Polski

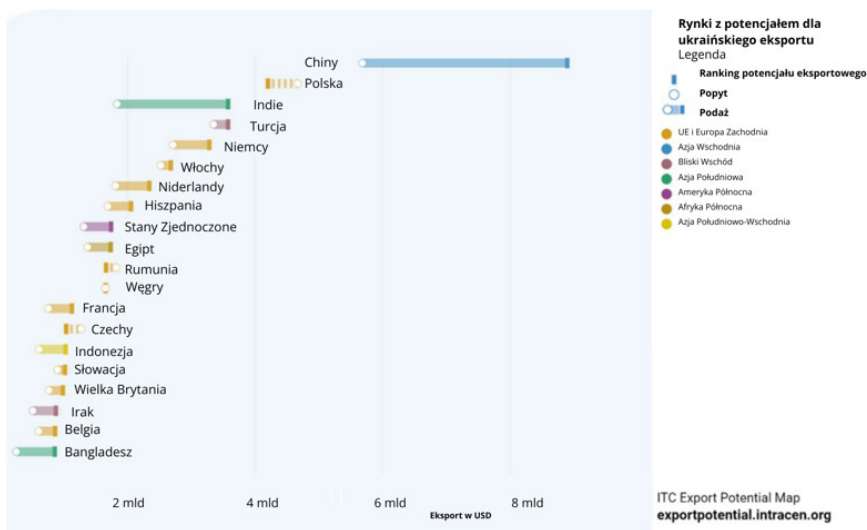
Źródło: *Export Potential Map*, <https://exporthpotential.intracen.org>.

Rynkami o największym potencjale dla ukraińskiego eksportu są Chiny, Polska i Indie. Chiny wykazują największą bezwzględną różnicę między potencjalnym a rzeczywistym eksportem pod względem wartości, pozostawiając miejsce na realizację dodatkowego eksportu o wartości 4,2 mld USD. W przypadku Chin całkowity potencjał wynosi 8,8 mld USD. W przypadku Polski niewykorzystany potencjał eksportu to 1,2 mld USD, jednak warto zauważyć, że aktualny eksport

sięgający 4,7 mld USD, w stosunku do potencjalnego eksportu wynoszącego 4,1 mld USD, wskazuje, że Ukraina skutecznie wykorzystuje możliwości handlowe wynikające z bliskości geograficznej. Warto też podkreślić, że wśród 20 najważniejszych potencjalnych nabywców dóbr z Ukrainy dominują kraje europejskie.

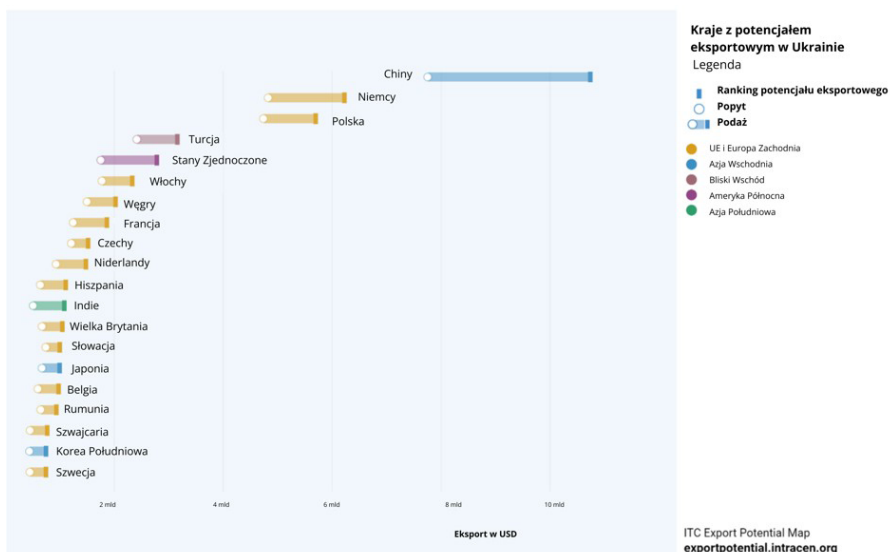
Rysunek 20. Rynki o największym potencjale eksportowym dla Ukrainy

Źródło: *Export Potential Map*, dz. cyt.

Dostawcy o największym potencjale eksportowym do Ukrainy to Chiny, Niemcy i Polska. Chiny wykazują największą bezwzględną różnicę między potencjalnym a rzeczywistym eksportem pod względem wartości, pozostawiając miejsce na realizację dodatkowego eksportu o wartości 3,6 mld USD. Warto zauważyć, że Niemcy, które są piątym rynkiem pod względem potencjału eksportowego, to jednocześnie drugi kraj, który może zwiększyć eksport do Ukrainy. Niewykorzystany potencjał tego państwa wynosi 2 mld USD. Także Polska ma 1,9 mld USD niewykorzystanego potencjału.

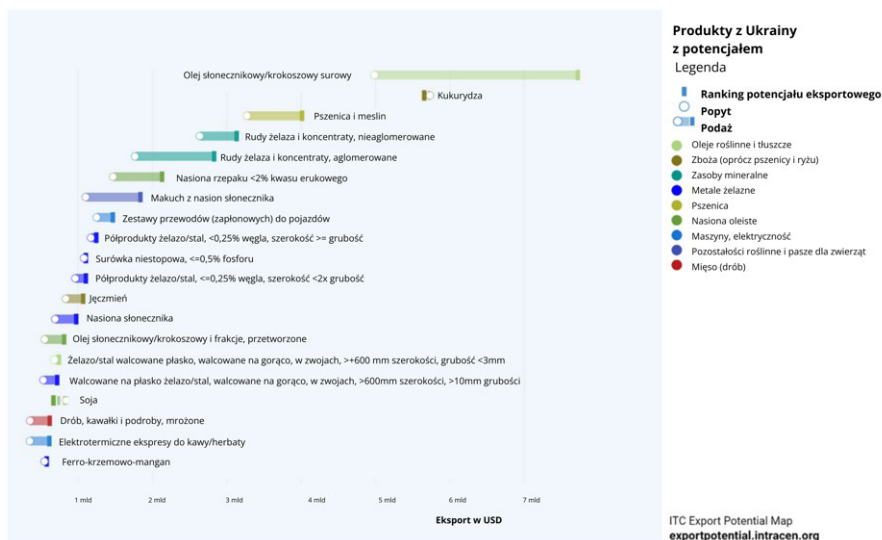
Rysunek 21. Rynki o największym potencjale eksportowym do Ukrainie

Źródło: *Export Potential Map*, dz. cyt.

Produkty o największym potencjale eksportowym z Ukrainy do świata to olej słonecznikowy/krokoszowy, kukurydza oraz pszenica. Olej słonecznikowy/krokoszowy wykazuje największą bezwzględną różnicę między potencjalnym a rzeczywistym eksportem pod względem wartości, pozostawiając miejsce na realizację dodatkowego eksportu o wartości 2,8 mld USD. Warto zauważyć, że wśród potencjalnych produktów rolnych są również nasiona rzepaku (884 mld USD niewykorzystanego potencjału), makuch z nasion słonecznika (682 mln USD) czy też jęczmień (367 mln USD). Całkowity potencjał olejów i tłuszczów roślinnych to 8,7 mld USD, a ciągle można go zwiększyć o 3,2 mld USD. Równie wysoki potencjał wśród produktów rolnych mają zboża (oprócz pszenicy i ryżu) z potencjałem 6,7 mld USD (niewykorzystany 1,7 mld USD) oraz pszenica (4 mld USD, 1,5 mld USD), a także nasiona oleiste (3,6 mld USD, 1,7 mld USD). Wysokie potencjały mają produkty spożywcze (950 mln, 547 mln USD) oraz mięso (drób) – odpowiednio 911 mln i 536 mln USD.

Rysunek 22. Ukraińskie produkty z potencjałem eksportowym

Źródło: *Export Potential Map*, dz. cyt.

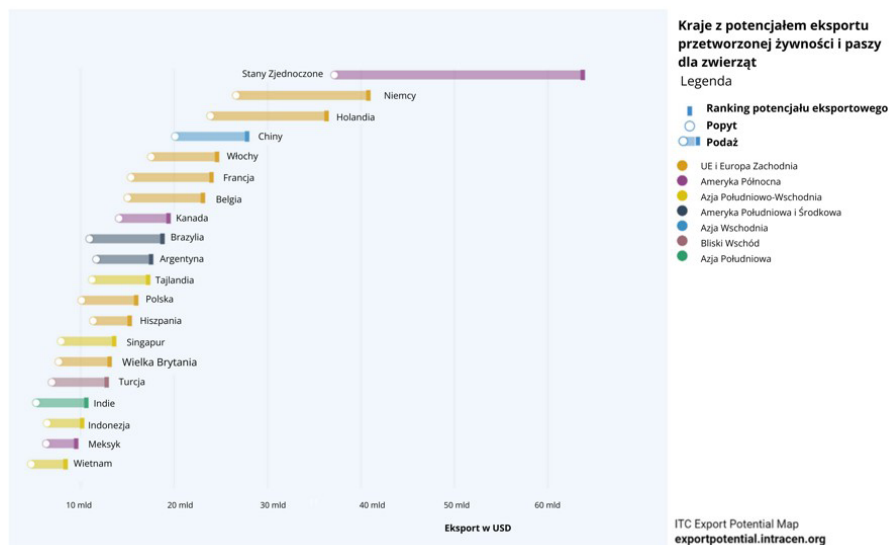
Polska jest jednym z kluczowych partnerów handlowych Ukrainy w sektorze żywnościowym. Według szacunków International Trade Center (ITC) to pierwsze państwo pod względem potencjału eksportowego przetworzonej żywności i pasz dla zwierząt (386 mln USD), a ciągle niewykorzystany potencjał wynosi 129 mln USD. Polska jest też krajem o największym potencjale eksportowym zwierząt i produktów zwierzęcych (215 mln USD i niewykorzystany potencjał na poziomie 38 mln USD), trzecim pod względem potencjału eksportowego napojów (103 mln USD), czwartym pod względem potencjału eksportu zbóż (po Węgrach, Indiach i Rumunii) z potencjałem 18 mln USD, a także szóstym pod względem potencjału wyrobów ogrodniczych (66 mln USD). W większości produktów pochodzenia rolnego ciągle istnieje potencjał wzrostów.

Warto też zauważyć, że rynkami o największym potencjale dla ukraińskiego eksportu zwierząt i produktów zwierzęcych są Chiny (potencjał eksportowy 199 mln USD i niewykorzystany potencjał pozostały w poszczególnych produktach na kwotę 166 mln USD), Arabia Saudyjska (odpowiednio 109 mln USD i 18 mln USD) i Polska (71 mln USD i 11 mln USD). W pierwszej dziesiątce krajów znajdują się Irak, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Holandia, Niemcy, Mołdowa, USA i Kazachstan. Dla zbóż to Turcja (1 mld USD i 218 mln USD), Chiny (995 mln USD i 91 mln USD), Egipt (626 mln USD i 93 mln USD), Hiszpania (610 mln USD i 4,7 mln USD) oraz Bangladesz (519 mln USD i 319 mln USD). Polska jest poza pierwszą dziesiątką z niewykorzystanym potencjałem 21 mln USD i całkowitym

potencjałem eksportowym w wysokości 222 mln USD. Wśród przetworzonych produktów dominują Chiny z niewykorzystanym potencjałem na poziomie 157 mln USD (679 mln USD wynosi potencjał eksportowy), a zaraz za nimi Polska z niewykorzystanym potencjałem na poziomie 57 mln USD (229 mln USD to potencjał eksportowy) i Turcja (100 mln USD – niewykorzystany potencjał i 216 mln – całkowity potencjał).

Dostawcy o największym światowym potencjale eksportu przetworzonej żywności i paszy dla zwierząt to Stany Zjednoczone, Niemcy i Holandia. USA wykazują największą bezwzględną różnicę między potencjalnym a rzeczywistym eksportem pod względem wartości, pozostawiając miejsce na realizację dodatkowego eksportu o wartości 29 mld USD. W tym przypadku Polska ma znacznie wyższy potencjał eksportowy niż Ukraina.

Rysunek 23. Potencjał eksportowy ukraińskich produktów żywnościowych i paszy dla zwierząt

Źródło: *Export Potential Map*, dz. cyt.

Analiza mechanizmów ochronnych i korzyści dla polskiego sektora rolno- -spożywczego

Dla kraju kandydującego ostateczne pełne członkostwo w Unii Europejskiej wiąże się z przyjęciem całości *acquis communautaire* (dorobku prawnego UE). W niektórych obszarach względy ekonomiczne, społeczne lub polityczne są powodem ustępstw, a strony negocjują i ustalają tzw. okresy przejściowe. Okres przejściowy to czas, w którym określone regulacje prawne nie obowiązują w kraju przystępującym do Wspólnoty. W ten sposób obie strony umowy międzynarodowej, czyli państwo przystępujące do Unii, ale również sama Unia, strzegą swoich interesów w pewnych sektorach. Dla przykładu w negocjacjach członkowskich z Polską obszarem wrażliwym dla państw członkowskich był rynek pracy. Wprowadzono siedmioletni okres przejściowy na podejmowanie pracy przez Polaków. W obszarze rolnym w historii Unii Europejskiej występowały liczne okresy przejściowe związane z wprowadzaniem Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) oraz liberalizacją handlu. Przykładem może być okres po przystąpieniu Polski do UE, kiedy to polskie rolnictwo musiało dostosować się do nowych standardów i regul. **Okresy przejściowe miały ułatwić podmiotom agrobiznesu – rolnikom oraz zakładom przetwórstwa rolno-spożywczego – dostosowanie się do wszystkich stawianych wymogów, aby bez większych perturbacji mogły się włączyć do funkcjonowania w ramach jednolitego rynku unijnego.** Ukraina znajduje się na drodze integracji z Unią Europejską, więc wymagania obowiązujące członków będą miały zastosowanie również do przedsiębiorstw ukraińskich⁵⁹. Proces przedakcesyjny będzie wymagał dostosowania do standardów produkcji rolnej zgodnej z wymogami jednolitego rynku europejskiego.

Bardzo ważnym obszarem negocjacji, który zakończył się wprowadzeniem okresu przejściowego, była sprawa własności ziemi. Już od rozpoczęcia rozmów o członkostwie Polski w Unii, a następnie w procesie negocjacji obawiano

---

59 Сільське господарство України 2020/Agriculture of Ukraine 2020, dz. cyt.

się, że nastąpi napływ zagranicznego kapitału inwestycyjnego wiążący się z niebezpieczeństwem wykupu ziemi rolniczej. Komisja zaproponowała siedem lat okresu przejściowego, wyszedłszy z założenia, że jest to dostateczny okres dla krajów kandydujących na przeprowadzenie restrukturyzacji rolnictwa. Zakładano, że po siedmiu latach siła nabywcza rolników z przyszłych państw członkowskich Unii wzrośnie na tyle, że zniknie zagrożenie masowego wykupu ziemi przez cudzoziemców.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej wiązało się z istotnymi zmianami w systemie wsparcia dla rolnictwa. Jednym z kluczowych elementów było wprowadzenie dopłat bezpośrednich. Polska wynegocjowała korzystne warunki początkowego poziomu tych płatności. Pierwotnie, w latach 2004–2007, dopłaty te wynosiły odpowiednio 25%, 30%, 35% i 40% pełnego poziomu obowiązującego w „starych” państwach członkowskich, z rocznym wzrostem o 10% w kolejnych latach. Dodatkowo Polska uzyskała zgodę na relokację części środków przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich na rzecz podwyższenia poziomu tych dopłat, co umożliwiło podniesienie ich sumarycznej wysokości do 55% w 2004 roku, 60% w 2005 roku i 65% w 2006 roku w stosunku do poziomu obowiązującego w „starych” państwach członkowskich.

Negocjacje dotyczyły też innych problemów, o nieco mniejszym znaczeniu, choć kluczowym w poszczególnych branżach. W celu umożliwienia płynnego przejścia polskiego rolnictwa do standardów unijnych Polska wynegocjowała szereg okresów przejściowych. Dotyczyły one m.in. produkcji mleka (z trzyletnim okresem przejściowym dotyczącym przestrzegania mechanizmów zarządzania kwotą mleczną), mięsa (z trzyletnim okresem przejściowym na określenie minimalnej partii towaru podlegającego skupowi interwencyjnemu), cukru (z pięcioletnim okresem przejściowym na zawartość tłuszczu w mleku pitnym) oraz tytoniu (z pięcioletnim okresem przejściowym na minimalną wielkość produkowanego surowca tytoniowego wymaganego dla uznania grup producentów). Ponadto Polska uzyskała pięcioletni okres przejściowy na spełnienie wymogów tworzenia organizacji producentów oraz trzyletni okres przejściowy na kwalifikowanie ras mających prawo do premii dla krów mamek.

W obszarze zdrowia zwierząt i bezpieczeństwa żywności Polska wynegocjowała istotne odstępstwa. Uzyskano trzyletnie okresy przejściowe na dostosowanie strukturalne zakładów przetwórstwa mleka, mięsa i ryb, dzięki czemu polskie przedsiębiorstwa miały więcej czasu na spełnienie wymogów unijnych. Co więcej, Polska jako jedyny kraj uzyskała zgodę na dalszą sprzedaż na rynku krajowym produktów mlecznych o niższej jakości, a to było istotnym ustępstwem ze strony Unii Europejskiej. Te rozwiązania umożliwiły polskim

producentom płynniejsze dostosowanie się do nowych regulacji i uniknięcie znacznych strat finansowych.

Jednym z kluczowych osiągnięć negocjacyjnych Polski było uzyskanie elastyczności w zakresie przetwórstwa mleka. Dzięki temu do końca 2006 roku mleko niespełniające najwyższych standardów unijnych mogło być przetwarzane nie tylko w zakładach objętych okresem przejściowym, ale również w wielu innych zakładach, które już spełniały wymogi UE. To rozwiązanie miało istotne znaczenie dla polskich producentów mleka, ponieważ umożliwiało im stopniowe dostosowanie się do nowych norm i zapobiegało nadmiernym stratom w produkcji. Dla ochrony własnych rynków kraje Unii zobowiązały polskie mleczarnie do tego, aby do zakończenia okresów przejściowych produkty pochodzące z zakładów, które nie spełniały wszystkich norm, były dopuszczone do obrotu i spożycia wyłącznie na terenie Polski.

W obszarze dobrostanu zwierząt Polska wynegocjowała okres przejściowy na dostosowanie ferm drobiu do nowych norm unijnych dotyczących hodowli kur niosek. Dzięki temu producenci drobiu mieli więcej czasu na modernizację swoich ferm i spełnienie wyższych standardów dobrostanu zwierząt. Również w zakresie regulacji fitosanitarnych uzyskano korzystne rozwiązania. Polska wynegocjowała wydłużenie terminu na dostosowanie dokumentacji rejestracyjnej dla niektórych środków ochrony roślin oraz dziesięcioletni okres przejściowy na uprawę wyłącznie odmian ziemniaka odpornych na raka ziemniaczanego. Te okresy przejściowe pozwoliły polskim rolnikom na bardziej płynne dostosowanie się do nowych wymogów fitosanitarnych.

Przystąpienie Ukrainy do Unii Europejskiej niewątpliwie przyniesie szereg nowych wyzwań dla rolnictwa obu stron umowy akcesyjnej. Zwiększona konkurencja ze strony ukraińskich producentów może prowadzić do spadku cen produktów rolnych i zmniejszenia konkurencyjności polskiego rolnictwa, co z kolei może negatywnie wpłynąć na dochody polskich rolników. Aby złagodzić te skutki, w początkowej fazie warto rozważyć zastosowanie mechanizmów ochronnych. **W oparciu o doświadczenia związane z przystąpieniem Polski do UE można wziąć pod uwagę następujące mechanizmy ochronne:**

Dopłaty bezpośrednie i środki wsparcia obszarów wiejskich

- Zróznicowanie poziomu dopłat bezpośrednich dla krajów UE z korzyścią dla polskich rolników, tak by ochronić krajowych producentów, zwłaszcza w regionach najbardziej narażonych na konkurencję ze strony Ukrainy.
- Aktywne uczestnictwo w negocjacjach dotyczących kształtowania WPR, aby zapewnić odpowiednią reprezentację polskich interesów.

Okresy przejściowe

- Ustanowienie okresów przejściowych, które umożliwiłyby polskim producentom i przetwórcom stopniowe dostosowywanie się do nowych warunków rynkowych. Dotyczyłoby to zwłaszcza produktów, w przypadku których przewidywany jest największy napływ z Ukrainy.
- Zastosowanie mechanizmów interwencji rynkowych w celu stabilizacji cen produktów rolnych w przypadku nadmiernej podaży, choć narzędzia te na większości rynków rolnych mają obecnie marginalne znaczenie.

Zapewnienie jakości produktów

- Rozszerzenie liczby produktów objętych oznaczeniami geograficznego pochodzenia, co umożliwiłoby ochronę tradycyjnych polskich produktów przed zagraniczną konkurencją.

Wsparcie dla rozwoju przetwórstwa

- Wsparcie inwestycji w nowoczesne technologie przetwórstwa, co umożliwiłoby zwiększenie wartości dodanej produktów rolnych i ich lepszą konkurencyjność na rynku.
- Wspieranie współpracy polskich producentów z sieciami handlowymi oraz wzmocnienie wewnętrznego popytu na produkty krajowe przez np. kampanie informacyjne, edukację, promocję, w celu zapewnienia preferencyjnego traktowania produktów krajowych.

Wsparcie dla organizacji producentów

- Wsparcie finansowe i doradcze dla organizacji producentów, co umożliwiłoby im skuteczniejsze negocjowanie cen i warunków sprzedaży produktów.
- Wdrożenie powyższych mechanizmów ochronnych pozwoliłoby złagodzić negatywne dla polskiego rolnictwa skutki przystąpienia Ukrainy do Unii Europejskiej. Należy jednak pamiętać, że ochrona polskich producentów powinna iść w parze z otwarciem na współpracę z ukraińskimi partnerami. Wspólne działania mogą przynieść korzyści obu stronom, co doprowadzi do zwiększenia konkurencyjności regionu i poprawy bezpieczeństwa żywnościowego. **Ważne jest, aby działania ochronne były stosowane w sposób zgodny z przepisami prawa unijnego i nie prowadziły do ograniczenia konkurencji na rynku wewnętrznym.**

Potencjalne scenariusze dla Polski i Ukrainy wynikające z akcesji Ukrainy do Unii Europejskiej

Wprawdzie Polska i Ukraina znajdują się na różnych etapach integracji z Unią Europejską, jednak są ze sobą ściśle powiązane gospodarczo, a szczególnie w sektorze rolno-spożywczym. Sytuacja w jednym kraju nieuchronnie wpływa na sytuację drugiego. Warto jednak zaznaczyć, że nie jest to gra o sumie zerowej, gdzie korzyści jednego oznaczają straty drugiego. Wręcz przeciwnie, istnieje wiele możliwości stworzenia sytuacji korzystnej dla obu stron, gdzie wzajemna współpraca może przynieść korzyści zarówno polskim, jak i ukraińskim rolnikom oraz przetwórcom.

Możemy wyróżnić kilka potencjalnych scenariuszy integracji ukraińskiego sektora rolno-spożywczego z unijnym rynkiem, które da się opisać w kategoriach teorii gier.

Scenariusz win-win. Współpraca i wzajemne uzupełnianie się

- **Specjalizacja i podział ról.** Polska mogłaby skupić się na produkcji bardziej przetworzonych produktów rolnych, z wykorzystaniem swojej zaawansowanej infrastruktury spożywczej, podczas gdy Ukraina mogłaby skupić się na produkcji surowców.
- **Wspólne inwestycje w infrastrukturę.** Wspólne inwestycje w infrastrukturę transportową, magazynową i logistyczną mogłyby ułatwić handel i zwiększyć wydajność obu sektorów.
- **Wykorzystanie polskich portów morskich do transportu produktów rolnych z Ukrainy.** Z jednej strony mogłyby przynieść korzyści dla rolnictwa ukraińskiego, z drugiej – dodatkowy zysk dla Polski.
- **Współpraca w zakresie badań i rozwoju.** Wspólne projekty badawcze mogłyby przyczynić się do opracowania nowych technologii produkcji rolno-spożywczej i poprawy jakości artykułów żywnościowych.
- **Tworzenie klastrów rolno-spożywczych.** Powstanie klastrów rolno-spożywczych, obejmujących zarówno polskie, jak i ukraińskie przedsię-

biorstwa, mogłoby zwiększyć ich konkurencyjność na rynku międzynarodowym.

- **Tworzenie wspólnych marek.** Polska i Ukraina mogłyby wspólnie promować swoje produkty rolno-spożywcze na rynkach zagranicznych, tak by tworzyć wspólne marki i certyfikaty jakości. To pozwoliłoby na zwiększenie rozpoznawalności produktów obu krajów i zdobycie nowych rynków zbytu.
- **Wymiana wiedzy i doświadczeń.** Regularna wymiana wiedzy i doświadczeń między polskimi a ukraińskimi rolnikami, naukowcami i przedsiębiorcami mogłaby przyspieszyć proces modernizacji rolnictwa oraz przetwórstwa rolno-spożywczego w obu krajach.
- **Wspólne projekty badawcze.** Finansowanie wspólnych projektów badawczych w obszarze rolnictwa i przetwórstwa mogłoby przyczynić się do opracowania nowych, bardziej wydajnych i ekologicznych technologii produkcji żywności.
- **Tworzenie łańcuchów dostaw.** Budowanie długoterminowych relacji między polskimi i ukraińskimi przedsiębiorstwami mogłoby prowadzić do powstania efektywnych łańcuchów dostaw, co obniżyłoby koszty produkcji i dystrybucji.

Dodatkowe korzyści wynikające ze współpracy:

- **Zwiększenie bezpieczeństwa żywnościowego.** Współpraca w zakresie produkcji żywności zwiększyłaby bezpieczeństwo żywnościowe zarówno Polski, jak i Ukrainy, a także całego regionu.
- **Zmniejszenie ubóstwa na obszarach wiejskich.** Rozwój rolnictwa i powiązanych sektorów gospodarki przyczyniłby się do zmniejszenia ubóstwa na obszarach wiejskich obu krajów.
- **Wzmocnienie relacji bilateralnych.** Współpraca w sektorze rolnictwa mogłaby przyczynić się do wzmocnienia relacji bilateralnych między Polską a Ukrainą oraz do zwiększenia zaufania między obywatelami obu krajów.

Scenariusz win-lose. Konkurencja i protekcjonizm

- **Konkurencja o rynki zbytu.** W przypadku braku odpowiednich mechanizmów regulacyjnych może dojść do intensywnej konkurencji między polskimi i ukraińskimi producentami o te same rynki zbytu.
- **Protekcjonizm.** Niektóre grupy interesów w Polsce mogą domagać się wprowadzenia środków protekcjonistycznych, takich jak cła czy ograniczenia ilościowe, aby chronić swoich producentów przed konkurencją ze strony Ukrainy.

Scenariusz *lose-lose*. Konflikty i bariery handlowe

- **Bariery administracyjne.** Brak jasnych i przejrzystych przepisów dotyczących handlu rolno-spożywczego między Polską a Ukrainą może prowadzić do powstania barier administracyjnych utrudniających wymianę handlową.
- **Konflikty polityczne.** Zaostrzenie stosunków politycznych między Polską a Ukrainą mogłoby negatywnie wpłynąć na współpracę w sektorze rolnictwa.

Scenariusz *lose-win*. Zależność jednej strony od drugiej

- **Zależność Ukrainy od polskiego rynku.** Ukraina może stać się zbyt zależna od polskiego rynku, co zapewne ograniczy jej możliwości negocjacyjne.
- **Zależność Polski od ukraińskich surowców.** Polska może stać się zbyt zależna od ukraińskich surowców, co zwiększa ryzyko zakłóceń w dostawach.

Najkorzystniejszym dla obu stron byłby scenariusz *win-win*, oparty na współpracy i wzajemnym uzupełnianiu się. Aby osiągnąć ten cel, konieczne jest podjęcie szeregu działań, takich jak:

- **Harmonizacja przepisów.** Doprowadzenie do zharmonizowania przepisów dotyczących produkcji i obrotu produktami rolno-spożywczymi.
- **Wspólne inwestycje.** Inwestowanie w infrastrukturę transportową, magazynową i logistyczną.
- **Wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw.** Wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w sektorze rolno-spożywczym.
- **Promowanie zrównoważonego rozwoju rolnictwa.** Promowanie zrównoważonych praktyk rolniczych, które będą korzystne zarówno dla środowiska, jak i dla producentów.

Podsumowując: współpraca rolnicza między Polską a Ukrainą ma ogromny potencjał, ale wymaga przemyślanej strategii i zaangażowania obu stron. Przewyciężenie wyzwań i wykorzystanie szans, jakie stwarza integracja, może przynieść korzyści zarówno polskim, jak i ukraińskim rolnikom, a także wzmocnić bezpieczeństwo żywnościowe w regionie.

Powstaje jednak pytanie: jakie są główne bariery, które utrudniają rozwój współpracy rolniczej między Polską a Ukrainą? Wśród nich można wymienić:

- **Różnice w standardach jakości.** Mimo zbliżania się Ukrainy do standardów Unii Europejskiej nadal istnieją różnice w zakresie jakości produktów, co może prowadzić do obaw polskich konsumentów i producentów.

- **Barriere administracyjne.** Złożone procedury celne, fitosanitarne i weterynaryjne utrudniają przepływ towarów między oboma krajami.
- **Brak zaufania.** W przeszłości występowały sporadyczne problemy związane z jakością produktów importowanych z Ukrainy, co osłabiło zaufanie polskich konsumentów i producentów. Dodatkowo polscy rolnicy obawiają się ogromnych ukraińskich agroholdingów i ich mocy wytwórczych.
- **Konkurencja.** Obawy dotyczące konkurencji ze strony tańszych produktów ukraińskich mogą prowadzić do protekcjonizmu ze strony niektórych grup interesów w Polsce. Wzmacnia to też poczucie zagrożenia.
- **Infrastruktura.** Niedoinwestowana infrastruktura transportowa i magazynowa utrudnia efektywny transport produktów rolno-spożywczych między oboma krajami.
- **Różnice w polityce rolnej.** Różnice w polityce rolnej obu krajów mogą utrudniać koordynację działań i tworzenie wspólnych projektów.

Warto zauważyć, że oczekiwania polskich i ukraińskich rolników wobec przyszłej współpracy mogą utrudnić potencjalną współpracę. Jakie są oczekiwania poszczególnych grup rolników?

- **Polscy rolnicy:**
  - ◇ dostęp do nowych rynków zbytu,
  - ◇ dostęp do surowców oraz rynków pracy,
  - ◇ stabilność cen produktów rolnych,
  - ◇ wsparcie w zakresie modernizacji gospodarstw,
  - ◇ dostęp do nowych technologii.
- **Ukraińscy rolnicy:**
  - ◇ dostęp do większego rynku zbytu,
  - ◇ możliwość sprzedaży produktów po wyższych cenach,
  - ◇ wsparcie finansowe na modernizację gospodarstw, w tym inwestycje zagraniczne,
  - ◇ transfer technologii z Polski.

Oczywiście każdy ze scenariuszy ma swoje wady i zalety. Bezspornie pierwszy scenariusz jest najkorzystniejszy, ale też relatywnie najmniej prawdopodobny.

Scenariusz 1. Współpraca i wzajemne uzupełnianie się

Zalety:

- **Wzrost konkurencyjności.** Obie gospodarki zyskają na konkurencyjności poprzez specjalizację i efekty skali. Dzięki temu produkty rolno-spożywcze z obu krajów będą bardziej konkurencyjne na rynkach światowych, co przełoży się na wyższe przychody producentów i wzrost eksportu.
- **Innowacyjność.** Wspólne inwestycje w badania i rozwój przyspieszą wprowadzanie nowych technologii w rolnictwie oraz przetwórstwie. W kontekście zmian klimatycznych obie strony mogą wspólnie pracować nad opracowaniem odmian roślin odpornych na niesprzyjające warunki środowiska.
- **Zwiększenie bezpieczeństwa żywnościowego.** Wzmocni się odporność na wahania cen i zakłócenia na rynku. Dzięki dywersyfikacji produkcji i wzajemnym dostawom oba kraje będą mniej narażone na skutki klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych czy innych kryzysów, które mogą ograniczyć dostęp do żywności.
- **Tworzenie nowych miejsc pracy.** Rozwój sektora rolno-spożywczego przyczyni się do tworzenia nowych miejsc pracy, szczególnie na obszarach wiejskich. Nowe miejsca pracy powstaną nie tylko w rolnictwie, ale także w przetwórstwie żywności, logistyce i innych sektorach powiązanych.
- **Wzmocnienie relacji bilateralnych.** Współpraca w rolnictwie i przetwórstwie przyczyni się do lepszych relacji między Polską a Ukrainą.

Wady:

- **Konkurencja między producentami.** Może nasilić się konkurencja między polskimi i ukraińskimi producentami o te same rynki zbytu, co zapewne doprowadzi do obniżania cen. Szczególnie dotknięte mogą być regiony przygraniczne, gdzie producenci z obu krajów będą konkurowali bezpośrednio o lokalnych odbiorców.
- **Zależność od czynników zewnętrznych.** Współpraca może być narażona na ryzyko związane z wahaniami cen na rynkach światowych, zmianami politycznymi czy konfliktami. Niestabilna sytuacja polityczna w Ukrainie może wpływać na warunki współpracy i powodować niepewność wśród polskich inwestorów.
- **Nierówności w rozwoju.** Możliwe są nierówności w podziale korzyści między dużymi i małymi producentami, co będzie prowadzić do marginalizacji niektórych grup społecznych. Duże przedsiębiorstwa mogą mieć łatwiejszy dostęp do finansowania, technologii i rynków zbytu, co zapewne pogłębi istniejące nierówności.

Scenariusz 2. Konkurencja i protekcjonizm

Zalety:

- **Stymulacja innowacji.** Konkurencja może zmusić producentów do ciągłego doskonalenia swoich produktów i technologii. Aby zdobyć przewagę konkurencyjną, przedsiębiorstwa będą inwestować w badania i rozwój, wprowadzać nowe technologie produkcji, takie jak precyzyjne rolnictwo czy systemy nawadniania, oraz tworzyć bardziej wydajne modele biznesowe.
- **Większa podaż surowców dla przemysłu rolno-spożywczego i obniżka cen dla konsumentów.** Konkurencja może prowadzić do obniżki cen żywności dla konsumentów. Dzięki większej podaży produktów na rynku konsumenci dostaną większy wybór i będą mogli nabywać produkty rolne po bardziej atrakcyjnych cenach.

Wady:

- **Wojny cenowe.** Intensywna konkurencja może prowadzić do wojen cenowych, które wpłyną negatywnie na dochody producentów. Obniżanie cen poniżej kosztów produkcji może doprowadzić do upadłości wielu małych i średnich przedsiębiorstw, co osłabi strukturę rynkową.
- **Ograniczenie handlu.** Protekcjonizm może prowadzić do ograniczenia handlu i wzrostu cen produktów. Cła, kontyngenty i inne bariery handlowe zwiększają koszty produkcji i dystrybucji, co przekłada się na wyższe ceny dla konsumentów i ogranicza dostęp do bardziej konkurencyjnych produktów z zagranicy.
- **Destabilizacja rynków.** Działania ochronne mogą prowadzić do destabilizacji rynków i niepewności wśród producentów. Niestabilne warunki rynkowe utrudniają planowanie produkcji i inwestycji, co może prowadzić do zmniejszenia produkcji i wzrostu bezrobocia w sektorze rolnym.
- **Koncentracja rynku.** W warunkach intensywnej konkurencji może dojść do koncentracji rynku, czyli przejęcia mniejszych przedsiębiorstw przez większe. To z kolei grozi ograniczeniem konkurencji i wzrostem cen.
- **Odwet handlowy.** Wprowadzenie środków protekcjonistycznych przez jeden kraj może prowadzić do odwetowych działań ze strony innych państw, co zapewne doprowadzi do eskalacji konfliktów handlowych i ograniczenia wzrostu gospodarczego.

Scenariusz 3. Konflikty i bariery handlowe

Zalety:

Brak znaczących zalet. Konflikty i bariery handlowe niosą ze sobą przede wszystkim negatywne konsekwencje zarówno dla sektora rolnego, jak i całej gospodarki, w tym również konsumentów.

Wady:

- **Straty ekonomiczne.** Bariery handlowe i konflikty prowadzą do strat ekonomicznych dla obu krajów. To oznacza mniejszy eksport produktów rolnych, spadek dochodów producentów, wzrost cen dla konsumentów oraz ograniczenie możliwości inwestycji w sektor rolny.
- **Ograniczenie możliwości rozwoju.** Brak współpracy hamuje rozwój rolnictwa i innych sektorów gospodarki. Bez wymiany technologii, wiedzy i doświadczenia trudniej wprowadzać innowacje, zwiększać wydajność produkcji i dostosowywać ją do zmieniających się warunków rynkowych.
- **Zaostrzenie napięć politycznych.** Konflikty mogą prowadzić do zaostrzenia napięć politycznych między Polską a Ukrainą. Spory dotyczące handlu, kwoty i inne kwestie mogą podważyć zaufanie między krajami i utrudnić współpracę w innych obszarach.
- **Niestabilność rynków.** Konflikty i bariery handlowe przyczyniają się do niestabilności rynków. Ceny produktów rolnych stają się bardziej zmienne, co utrudnia planowanie produkcji i inwestycji.
- **Utrata rynków zbytu.** Kraje, które wprowadzają bariery handlowe, mogą stracić dostęp do nowych rynków zbytu. To z kolei może ograniczyć możliwości rozwoju gospodarczego.
- **Zagrożenie dla bezpieczeństwa żywnościowego.** Konflikty i ograniczenia w handlu mogą prowadzić do niedoborów żywności, zwłaszcza w przypadku produktów, których jeden z krajów jest głównym producentem.

Scenariusz 4. Zależność jednej strony od drugiej

Zalety:

- **Stabilność dostaw.** Dla kraju zależnego od importu produktów rolnych stabilność dostaw może być ważnym czynnikiem. Regularne dostawy żywności są kluczowe dla zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, zwłaszcza jeśli państwo nie jest w stanie samodzielnie zaspokoić swoich potrzeb. Ważne jednak, żeby samowystarczalność żywnościowa była za-

gwarantowana dla podstawowych surowców rolnych i żywnościowych każdego z krajów.

- **Specjalizacja.** Zależność może prowadzić do specjalizacji produkcji. Kraj importujący określone produkty może skupić się na produkcji innych, w których ma większe przewagi. To prawdopodobnie zwiększy wydajność i konkurencyjność gospodarki.
- **Transfer technologii.** Współpraca może przyczynić się do transferu technologii i *know-how* między krajami. Kraj importujący ma szansę skorzystać z doświadczenia partnera handlowego w zakresie nowoczesnych metod produkcji rolniczej i przetwórstwa żywności.

Wady:

- **Utrata niezależności.** Zbyt duża zależność od jednego partnera handlowego może ograniczyć możliwości negocjacyjne i zwiększyć podatność na szantaż. Powstaje ryzyko, że kraj importujący zostanie zmuszony do akceptacji niekorzystnych warunków handlowych, takich jak wysokie ceny lub ograniczenia ilościowe.
- **Ryzyko wystąpienia kryzysów.** W przypadku wystąpienia problemów w jednym z krajów drugi może doświadczyć poważnych problemów. Susza, choroby roślin i zwierząt (zwłaszcza o nasileniu przyjmującym charakter epidemii), konflikty zbrojne czy zmiany polityki gospodarczej w kraju eksportującym mogą prowadzić do zakłóceń w dostawach i wzrostu cen żywności.
- **Nierówności w relacjach gospodarczych.** Zależność może prowadzić do nierówności w relacjach gospodarczych. Kraj importujący jest narażony na ryzyko uzależnienia się od decyzji kraju eksportującego, co może ograniczyć jego suwerenność gospodarczą.
- **Ryzyko szoków zewnętrznych.** Zbyt duża zależność od jednego źródła zaopatrzenia może zwiększyć podatność na szoki zewnętrzne, takie jak zmiany cen na rynkach światowych czy wprowadzenie nowych barier handlowych.

Najbardziej korzystnym dla obu stron byłby scenariusz współpracy i wzajemnego uzupełniania się. Jednakże aby osiągnąć ten cel, konieczne jest podjęcie szeregu działań mających na celu zminimalizowanie ryzyka i maksymalizację korzyści. To z kolei stwarza pewne **wyzwania**:

- **Zbudowanie zaufania.** Konieczne jest budowanie zaufania między polskimi i ukraińskimi producentami, co wymaga czasu oraz transparentności. Należy również ustalić jasne procedury rozwiązywania ewentualnych sporów handlowych.

- **Harmonizacja przepisów.** Doprowadzenie do możliwie pełnej harmonizacji przepisów dotyczących produkcji i obrotu produktami rolno-spożywczymi. Opracowanie wspólnych norm odnoszących się do jakości produktów, bezpieczeństwa żywności i ochrony środowiska. Wprowadzenie wspólnych procedur certyfikacji, które ułatwią dostęp produktów do rynków obu krajów.
- **Inwestycje w infrastrukturę.** Modernizacja infrastruktury transportowej i magazynowej.
- **Wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw.** Wsparcie dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w sektorze rolno-spożywczym. Pomoc w promocji produktów na nowych rynkach, w tym przede wszystkim poszukiwanie rynków w krajach afrykańskich oraz azjatyckich.

Rekomendacje

Warto zadać sobie pytanie, jakie wobec tego trzeba stworzyć rekomendacje dla różnych grup, tak by potencjalne przystąpienie Ukrainy do Unii Europejskiej przebiegało zarówno z korzyścią dla rolników z Polski, jak i innych uczestników rynku rolno-spożywczego⁶⁰. Oba kraje posiadają ogromny potencjał rolniczy, który może zostać w pełni wykorzystany poprzez synergię ich zasobów i kompetencji. Jednakże aby proces integracji przyniósł oczekiwane efekty, konieczne są opracowanie kompleksowych strategii i podjęcie działań na różnych poziomach. Poniżej przedstawiamy zestaw rekomendacji skierowanych do kluczowych aktorów tego procesu: polityków, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych.

Rekomendacje dla polityków:

- **Opracowanie wspólnej strategii.** Opracowanie wspólnej strategii rozwoju współpracy rolniczej między Polską a Ukrainą w sektorze rolno-spożywczym. Stworzenie szczegółowego dokumentu, który określi priorytety współpracy w zakresie produkcji żywności, rolnictwa oraz ponadnarodowej integracji pionowej i poziomej w agrobiznesie, np. rozwój produkcji organicznej (ekologicznej), zwiększenie eksportu produktów o wysokiej wartości dodanej czy też wspieranie małych gospodarstw rodzinnych⁶¹.
- **Ułatwienie przepływu informacji.** Ułatwienie dostępu do informacji o rynku, technologiach i możliwościach finansowania. Uruchomienie wspólnej platformy internetowej, na której dostępne będą informacje o rynku, programach wsparcia, przepisach oraz wydarzeniach branżo-

---

60 Należy wziąć pod uwagę nie tylko rolników, ale także przemysł przetwórczy, konsumentów, organizacje społeczne oraz kwestie środowiskowe. Integracja gospodarcza Ukrainy z unijnym rynkiem wpłynie na konkurencyjność sektorów rolnego i spożywczego, zmieni układ sił w łańcuchu dostaw oraz może stworzyć nowe możliwości inwestycyjne i rozwojowe.

61 Strategia ta powinna być spójna ze Wspólną Polityką Rolną UE oraz jej krajowymi implementacjami, w tym przyszłymi planami strategicznymi WPR, a także musi uwzględniać potencjalne zmiany w polityce handlowej i konkurencyjności sektora rolnego. Włączenie jej w unijne ramy pozwoli na skuteczniejsze wykorzystanie dostępnych instrumentów wsparcia, zarówno dla polskich, jak i ukraińskich producentów. Ponadto strategia powinna uwzględniać mechanizmy łagodzenia ewentualnych napięć rynkowych, tak aby proces integracji rolnictwa Ukrainy z unijnym rynkiem nie prowadził do destabilizacji w poszczególnych sektorach, lecz tworzył przestrzeń do synergii i wspólnych korzyści.

wych. Przykładowo taka platforma mogłaby zawierać dane o cenach produktów, potrzebach rynkowych oraz ofertach szkoleniowych.

- **Wsparcie dla inicjatyw transgranicznych.** Wsparcie finansowe dla projektów transgranicznych, które przyczyniają się do rozwoju obszarów przygranicznych. Finansowanie takich projektów jak: budowa wspólnych centrów badawczych, tworzenie klastrów przedsiębiorstw czy organizacja wspólnych targów. Przykładowo można wspierać projekty dotyczące rozwoju ekologicznego rolnictwa w regionach przygranicznych, grupy producentów rolnych, aktywny udział rolników w organizacjach rolniczych reprezentujących wspólne interesy obu krajów.
- **Promowanie współpracy na poziomie regionalnym.** Zachęcanie do współpracy między regionami przygranicznymi. Organizacja spotkań przedstawicieli samorządów regionalnych, podczas których byłyby omawiane wspólne projekty inwestycyjne, np. budowa nowoczesnych centrów logistycznych dla produktów rolno-spożywczych.
- **Harmonizacja przepisów.** Przyspieszenie procesu harmonizacji przepisów dotyczących produkcji, przetwórstwa i obrotu produktami rolno-spożywczymi. Opracowanie wspólnych norm dotyczących jakości produktów, np. wprowadzenie wspólnych systemów certyfikacji jakości dla mięsa, mleka czy owoców i warzyw, a w myśl tego wprowadzenie wspólnych organów i procedur kontrolnych.
- **Wzmocnienie współpracy w zakresie kontroli jakości.** Wypracowanie wspólnych procedur i zwiększenie częstotliwości wspólnych kontroli jakości produktów rolno-spożywczych oraz wymiana informacji o wykrytych zagrożeniach dla zdrowia ludzi i zwierząt, aby budować zaufanie konsumentów.

Rekomendacje dla podmiotów sektora rolno-żywnościowego:

- **Tworzenie sieci współpracy.** Budowanie sieci współpracy między polskimi i ukraińskimi przedsiębiorstwami.
- **Inwestowanie w nowe technologie.** Inwestowanie w nowe technologie, które zwiększą konkurencyjność produktów i podmiotów gospodarczych. Wspólne finansowanie projektów badawczo-rozwojowych, np. w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii i innowacyjnych rozwiązań, jak choćby dronów w rolnictwie, precyzyjnego nawożenia czy budowy biogazowni.
- **Promowanie swoich produktów na nowych rynkach.** Aktywna promocja produktów na rynkach ukraińskich i polskich. Tworzenie wspólnych rynków zbytu w krajach azjatyckich i afrykańskich. Stworzenie wspólnej marki produktów rolno-spożywczych i takie ich promowanie, aby były

rozpoznawalne na rynkach światowych oraz identyfikowane z tym regionem Europy Środkowo-Wschodniej.

- **Tworzenie klastrów.** Tworzenie klastrów branżowych, które skupiałyby przedsiębiorstwa działające w określonych obszarach rolnictwa. Utworzenie klastrów producentów owoców miękkich, warzyw, zbóż czy przetworów mlecznych, które umożliwiłyby wspólne działania marketingowe, negocjacje z odbiorcami oraz inwestycje.

Rekomendacje dla organizacji pozarządowych:

- **Edukacja producentów.** Poza funkcjonującym systemem oświaty i doradztwa oddolne działania organizacji rolniczych mogą obejmować prowadzenie szkoleń i warsztatów dla producentów rolnych obu krajów, tak by wykluczać antagonizmy, obalać mity i populistyczne opinie na temat rolnictwa oraz rolników obu regionów, wzmacniać wzajemne zaufanie i chęć współpracy, a jednocześnie zwiększyć świadomość na temat nowych technologii, dobrych praktyk stosowanych w rolnictwie i innowacyjnych rozwiązań organizacji łańcucha żywnościowego.
- **Wspieranie rozwoju obszarów wiejskich.** Poza mechanizmami polityki organizacje pozarządowe mogą wspierać rozwój obszarów wiejskich poprzez realizację wspólnych projektów społecznych i edukacyjnych, projekty dotyczące kultury oraz tradycji ludowych.
- **Promowanie zrównoważonego rozwoju.** Promowanie zrównoważonego rozwoju rolnictwa nie tylko w wymiarze ekonomicznym, ale też z uwzględnieniem oczekiwań zrównoważenia społecznego oraz z uwzględnieniem ochrony środowiska, co w pewnym wymiarze prowadzi do uspołnienienia standardów produkcji.
- **Budowanie świadomości społecznej.** Prowadzenie kampanii informacyjnych, które zwiększają świadomość społeczną na temat znaczenia rolnictwa dla gospodarki i bezpieczeństwa żywnościowego.

Współpraca rolnicza między Polską a Ukrainą ma ogromny potencjał, który może przynieść korzyści zarówno dla producentów, jak i dla konsumentów. Jednakże aby osiągnąć ten cel, konieczne jest podjęcie wspólnych działań na poziomie rządowym, samorządowym, przedsiębiorstw oraz organizacji pozarządowych. Przewyciężenie istniejących barier i wykorzystanie szans, jakie niesie ze sobą integracja, może przyczynić się do wzmocnienia bezpieczeństwa żywnościowego w regionie i zwiększenia konkurencyjności obu gospodarek.

Oprócz wcześniej przedstawionych rekomendacji **kluczowym elementem sukcesu we współpracy polsko-ukraińskiej w zakresie produkcji rolno-spożywczej jest aktywne zaangażowanie samych rolników.** To właśnie oni,

jako bezpośredni producenci żywności, są motorem napędowym tej współpracy. Poniżej przedstawiono szereg zaleceń skierowanych bezpośrednio do rolników z obu krajów.

Dla polskich rolników:

- **Specjalizacja.** Dzięki skoncentrowaniu się na produkcji konkretnych produktów polscy rolnicy mogą zwiększyć swoją konkurencyjność na rynku. Warto zwrócić uwagę na produkty o wysokiej wartości dodanej, takie jak warzywa ekologiczne, owoce jagodowe czy produkty regionalne.
- **Modernizacja gospodarstw.** Inwestycje w nowoczesne technologie, takie jak precyzyjne rolnictwo, systemy nawadniania czy magazyny, pozwalają na zwiększenie wydajności produkcji i obniżenie kosztów.
- **Współpraca z przetwórcami.** Budowanie długofalowych relacji z przetwórcami żywności zapewnia stabilny zbyt produktów rolnych. Ważne są budowa silnych więzi z przetwórstwem i stabilizacja pozycji rolników w łańcuchu żywności.
- **Ekspansja na rynki wschodnie.** Ukraiński rynek oferuje wiele możliwości dla polskich produktów rolnych, zwłaszcza tych, które są deficytowe w tym kraju.
- **Uczestnictwo w programach unijnych.** Korzystanie z funduszy unijnych pozwala na finansowanie inwestycji w gospodarstwach i rozwój przedsiębiorczości.
- **Promowanie jakości.** Stawianie na wysoką jakość produktów i uzyskanie odpowiednich certyfikatów (np. ekologicznych, regionalnych) pozwala na zdobycie zaufania konsumentów i osiągnięcie wyższych cen.

Dla ukraińskich rolników:

- **Adaptacja do standardów Unii Europejskiej.** Dostosowanie produkcji do wymagań unijnych jest kluczowe dla eksportu produktów do Polski i innych krajów unijnych.
- **Dywersyfikacja produkcji.** Oprócz tradycyjnych upraw i dostaw surowców rolnych w dużej skali produkcji warto rozważyć możliwości zwiększania wartości dodanej produkcji rolnej i rozwoju produkcji zwierzęcej.
- **Proekologiczne praktyki rolnicze.** Przejście na praktyki rolnicze wspierane przez WPR dla unijnych rolników pozwoli na transformację ukraińskiego rolnictwa jeszcze w trakcie procesów akcesyjnych.
- **Współpraca z polskimi rolnikami.** Wspólne przedsięwzięcia, takie jak tworzenie spółdzielni czy konsorcjów, mogą ułatwić dostęp do nowych technologii i rynków.

- **Promocja produktów regionalnych.** Ukraińskie produkty regionalne mają duży potencjał na polskim rynku. Warto podkreślać ich unikalne cechy i pochodzenie.
- **Uczestnictwo w szkoleniach.** Szkolenia z zakresu nowoczesnych technologii rolniczych, marketingu i zarządzania przedsiębiorstwem są niezbędne do osiągnięcia sukcesu.

Współpraca polsko-ukraińska:

- **Tworzenie klastrów.** Tworzenie klastrów rolniczych, łączących producentów, przetwórców i instytucje naukowe, może przyspieszyć rozwój całego sektora.
- **Wspólne projekty badawczo-rozwojowe.** Wspólne badania nad nowymi odmianami roślin, metodami uprawy i przetwórstwa mogą przynieść innowacyjne rozwiązania.
- **Wspólna promocja produktów.** Promowanie produktów z obu krajów pod wspólnymi markami może zwiększyć ich rozpoznawalność na rynkach międzynarodowych.
- **Wymiana doświadczeń.** Organizowanie konferencji, seminariów i wizyt studyjnych umożliwi wymianę wiedzy oraz doświadczeń między rolnikami z obu krajów.

Powyższe rekomendacje przedstawiają optymistyczny scenariusz, w którym współpraca polsko-ukraińska w sektorze rolno-spożywczym przynosi wymierne korzyści obu stronom. **Jednakże należy pamiętać, że taka współpraca może pozostać wyłącznie w sferze marzeń, jeśli nie zostaną podjęte odpowiednie działania na poziomie krajowym i międzynarodowym.**

Światowy rynek rolny jest niezwykle dynamiczny i charakteryzuje się zarówno ogromnym potencjałem, jak i licznymi wyzwaniami. **Nadprodukcja wielu towarów rolnych, rosnąca konkurencja ze strony innych krajów oraz zmieniające się warunki klimatyczne to tylko niektóre z czynników, które mogą utrudnić rozwój współpracy polsko-ukraińskiej.** Istnieje ryzyko, że bardziej konkurencyjne ukraińskie gospodarstwa mogą postrzegać polskie jako mniej atrakcyjnych partnerów lub wręcz konkurentów. Wyższa wydajność i dostęp do nowocześniejszych technologii, dodatkowo stymulowane wsparciem w warunkach integracji, mogą prowadzić do nierównych warunków konkurencji. To z kolei może skutkować sytuacją, w której zamiast wzajemnej współpracy pojawi się rywalizacja, co może utrudnić budowanie zaufania i ograniczyć korzyści płynące z partnerstwa. Aby uniknąć takich scenariuszy, konieczne są poszukiwanie obszarów wspólnych interesów, realizacja wspólnych projektów oraz wspieranie współpracy na poziomie instytucjonalnym.

Podsumowanie

Zagrożenia i szanse wynikające z potencjalnego członkostwa Ukrainy w Unii Europejskiej mają ogromne znaczenie dla polskiego sektora rolno-spożywczego. Ukraina, dysponująca bogatymi zasobami naturalnymi i dużym potencjałem produkcyjnym, może stać się zarówno kluczowym partnerem handlowym, jak i poważnym konkurentem dla Polski. Właśnie w tym kontekście przygotowano niniejszą analizę, której celem była ocena możliwych skutków integracji Ukrainy z Unią Europejską oraz jej wpływu na polskie rolnictwo. Współczesne wyzwania stojące przed sektorem rolno-spożywczym, takie jak zmiany klimatyczne, wzrastająca konkurencja oraz rosnące znaczenie zrównoważonych praktyk, wymagają precyzyjnej analizy i odpowiednich strategii. Dlatego to opracowanie jest kluczowe zarówno dla decydentów politycznych, jak i rolników oraz przedsiębiorstw z branży rolno-spożywczej.

W realizacji głównego celu opracowania, jakim była **ocena potencjalnych skutków członkostwa Ukrainy w Unii Europejskiej dla polskiego sektora rolno-spożywczego**, analizy pozwoliły na zbadanie wpływu integracji rynków na kluczowe sektory rolnictwa, takie jak produkcja zbóż, warzyw, owoców oraz mięsa, a także na konkurencyjność polskich gospodarstw rolnych i przemysłu przetwórczego. W szczególności praca ukazuje, które obszary integracji mogą przynieść największe korzyści, a które niosą ze sobą poważne zagrożenia. Podjęto również próbę oceny wpływu integracji na poszczególne grupy producentów – od dużych gospodarstw po małe rodzinne gospodarstwa rolne – oraz na handel międzynarodowy produktami rolno-spożywczymi między Polską, Ukrainą i innymi krajami Unii Europejskiej.

Opracowanie szczegółowo analizuje siedem kluczowych obszarów wpływu integracji na polski sektor rolno-spożywczy:

- **Identyfikacja kluczowych obszarów wpływu integracji.** Przeanalizowano sektory rolnictwa, które mogą być najbardziej narażone na wpływ integracji, takie jak produkcja zbóż, warzyw, owoców i mięsa. Polska, jako jeden z największych producentów rolnych w Unii Europejskiej, musi przygotować się na zwiększoną konkurencję, szczególnie w zakresie surowców rolnych, gdzie Ukraina ma silną pozycję. Jednocześnie otwiera-

ją się szanse na współpracę w produkcji i handlu, zwłaszcza w sektorze przetwórstwa.

- **Szanse i zagrożenia integracji rynku rolno-spożywczego.** Integracja Ukrainy z unijnym rynkiem rolnym może przynieść Polsce znaczące korzyści, takie jak tańsze surowce rolne i nowe możliwości współpracy technologicznej. Jednak istnieje także ryzyko presji cenowej na polskich producentów, szczególnie dla relatywnie mniejszych gospodarstw (tu należy mieć na uwadze skalę wielkości tzw. agroholdingów), które mogą nie być w stanie konkurować z masową produkcją z Ukrainy. Zniesienie moratorium na sprzedaż ziemi w Ukrainie może pogłębić problem koncentracji gruntów w obrębie dużych agroholdingów.
- **Wpływ na konkurencyjność polskich gospodarstw rolnych i przetwórstwa.** Integracja może zarówno zwiększyć konkurencyjność polskiego sektora rolno-spożywczego, jak i go osłabić. Duże przedsiębiorstwa mogą korzystać z tańszych surowców z Ukrainy, co zwiększy ich konkurencyjność na rynku unijnym. Jednakże polscy rolnicy, zwłaszcza ci mniejsi, mogą napotkać trudności w konkurowaniu z tanimi ukraińskimi produktami, co zapewne doprowadzi do marginalizacji części z nich.
- **Wpływ na poszczególne grupy producentów.** Integracja rynków różnie wpłynie na duże gospodarstwa rolne, inaczej też na małe gospodarstwa rodzinne. Duże przedsiębiorstwa będą miały większe możliwości ekspansji, podczas gdy mniejsze gospodarstwa rodzinne mogą stanąć przed trudnościami w rywalizacji z większymi i bardziej konkurencyjnymi podmiotami z Ukrainy. Dlatego konieczne jest wsparcie dla mniejszych rolników, aby zapewnić im możliwość rozwoju i konkurowania.
- **Zmiany w strukturze produkcji rolnej.** Integracja z Ukrainą może spowodować przesunięcie produkcji w Polsce w kierunku produktów o wyższej wartości dodanej. Jako kraj przodujący w przetwórstwie żywności Polska może skorzystać na wzmocnieniu sektora przetwórstwa, podczas gdy Ukraina będzie dostarczać surowce. Jednakże taki scenariusz wymaga inwestycji w innowacje i technologie, które pozwolą na zwiększenie wartości dodanej w polskim rolnictwie.
- **Wpływ na handel produktami rolno-spożywczymi.** W wyniku integracji można spodziewać się intensyfikacji handlu między Polską a Ukrainą oraz z innymi krajami Unii Europejskiej. Polska może zyskać na dostępie do ukraińskich surowców po niższych kosztach, co wzmocni jej pozycję jako eksportera produktów przetworzonych. Jednocześnie należy uwzględnić możliwość zwiększenia konkurencji na rynkach unijnych, gdzie tanie ukraińskie produkty mogą wypierać lokalnych producentów.

- **Dostosowanie polityki rolnej w Polsce.** Analiza pokazuje, że Polska będzie musiała dostosować swoją politykę rolną do nowych warunków rynkowych. Niezbędne będzie wprowadzenie nowych programów wsparcia dla rolników, zwłaszcza dla mniejszych gospodarstw, aby mogły one konkurować z dużymi podmiotami z Ukrainy. Modyfikacja istniejących instrumentów polityki rolnej powinna również obejmować wsparcie dla innowacji, zrównoważonego rozwoju oraz ochrony środowiska. Wprowadzenie tych zmian należy skoordynować z unijnymi mechanizmami wsparcia, aby umożliwić sprawne zarządzanie procesem integracji i maksymalizację korzyści zarówno dla polskiego, jak i ukraińskiego sektora rolnego.

Naszym zdaniem opracowanie to jest istotne, ponieważ stanowi ważny wkład w dyskusję na temat przyszłości polskiego rolnictwa w kontekście rozszerzenia Unii Europejskiej o Ukrainę. Praca ta dostarcza rzetelnych i wszechstronnych analiz, które mogą pomóc polskim rolnikom, przedsiębiorcom oraz decydentom politycznym w lepszym zrozumieniu wyzwań i możliwości wynikających z tego procesu. W dłuższej perspektywie integracja ta może znacząco wpłynąć na strukturę produkcji rolnej w Polsce, gdyż będzie wymagać elastyczności i gotowości do zmian w odpowiedzi na nowe uwarunkowania rynkowe.

Підсумки

Загрози й можливості, пов'язані з потенційним членством України в Європейському Союзі, мають велике значення для польського агропродовольчого сектору. Україна, що володіє багатими природними ресурсами і значним виробничим потенціалом, може стати як ключовим торговельним партнером, так і серйозним конкурентом для Польщі. Саме в цьому контексті було проведено це дослідження, метою якого стало оцінювання можливих наслідків інтеграції України до ЄС та її впливу на польське сільське господарство. Сучасні виклики, що постають перед агропродовольчим сектором, такі як зміни клімату, зростання конкуренції і збільшення значущості сталих практик, потребують точного аналізу та відповідних стратегій. Тому це дослідження є важливим як для політиків, так і для фермерів та підприємств агропродовольчої галузі.

Головна мета роботи – оцінка потенційних наслідків членства України в Європейському Союзі для польського агропродовольчого сектора – була повністю досягнута. Аналіз дозволив детально вивчити вплив інтеграції ринків на ключові сільськогосподарські сектори, такі як виробництво зернових, овочів, фруктів і м'яса, а також на конкурентоспроможність польських ферм і переробної промисловості. Дослідження, зокрема, показує, які сфери інтеграції можуть принести найбільші переваги, а які несуть серйозні загрози. Також зроблено спробу оцінити вплив інтеграції на різні групи виробників – від великих ферм до малих сімейних господарств – і на міжнародну торгівлю агропродовольчою продукцією між Польщею, Україною та іншими країнами ЄС.

Дослідження детально аналізує сім ключових аспектів впливу інтеграції на польський агропродовольчий сектор:

- **Ідентифікація ключових секторів впливу інтеграції.** Тут проаналізовано сектори сільського господарства, які можуть бути найбільш вразливими до впливу інтеграції, такі як виробництво зернових, овочів, фруктів і м'яса. Польща як один із найбільших сільськогосподарських виробників у ЄС має підготуватися до посилення конкуренції, особливо в сфері сільськогосподарської сировини, де Україна займає сильні позиції. Водночас відкриваються

можливості для співпраці у виробництві та торгівлі, особливо в переробному секторі.

- **Можливості та загрози інтеграції агропродовольчого ринку.** Інтеграція України в аграрний ринок ЄС може принести Польщі значні переваги, такі як дешевша сировина й нові можливості для технологічної співпраці. Однак існує також ризик цінового тиску на польських виробників, особливо на малі господарства, які можуть не витримати конкуренції з дешевшими українськими продуктами. Скасування мораторію на продаж землі в Україні може поглибити проблему концентрації земель у руках великих агрохолдингів.
- **Вплив на конкурентоспроможність польських ферм і переробної промисловості.** Інтеграція може як підвищити конкурентоспроможність польського агропродовольчого сектору, так і її ослабити. Великі підприємства можуть скористатися дешевою сировиною з України, що підвищить їхню конкурентоспроможність на ринку ЄС. Однак польські фермери, особливо малі, можуть зіткнутися з труднощами в конкуренції з дешевими українськими продуктами, що може призвести до маргіналізації частини з них.
- **Вплив на окремі групи виробників.** Інтеграція ринків по-різному вплине на великі ферми і малі сімейні господарства. Великі підприємства матимуть більше можливостей для розширення, тоді як малі сімейні ферми можуть зіткнутися з труднощами в конкуренції з більшими та більш конкурентоспроможними суб'єктами з України. Тому необхідна підтримка для малих фермерів, щоб забезпечити їм можливість розвитку та конкуренції.
- **Зміни у структурі сільськогосподарського виробництва.** Інтеграція з Україною може призвести до зміщення виробництва в Польщі в бік продукції з більшою доданою вартістю. Польща як провідна країна у сфері переробки харчових продуктів може виграти від зміцнення переробного сектора, тоді як Україна буде постачати сировину. Однак такий сценарій потребує інвестицій в інновації і технології, що дозволять збільшити додану вартість у польському сільському господарстві.
- **Вплив на торгівлю агропродовольчою продукцією.** Внаслідок інтеграції можна очікувати інтенсифікації торгівлі між Польщею, Україною та іншими країнами ЄС. Польща може отримати вигоду від доступу до української сировини за нижчими цінами, що зміцнить її позиції як експортера переробленої продукції. Однак варто врахувати можливість посилення конкуренції на ринках ЄС, де дешеві українські продукти можуть витіснити місцевих виробників.

- **Адаптація аграрної політики у Польщі.** Аналіз показує, що Польща буде змушена адаптувати свою аграрну політику до нових ринкових умов. Необхідно буде впровадити нові програми підтримки для фермерів, особливо для малих господарств, щоб вони могли конкурувати з великими суб'єктами з України. Модифікація існуючих інструментів аграрної політики повинна також охоплювати підтримку інновацій, сталого розвитку й охорони навколишнього середовища.

На нашу думку, це дослідження є важливим, оскільки воно робить значний внесок у дискусію про майбутнє польського сільського господарства в контексті розширення ЄС за рахунок України. Воно надає надійні і всебічні аналізи, які можуть допомогти польським фермерам, підприємцям і політикам краще зрозуміти виклики та можливості, що випливають із цього процесу. У довгостроковій перспективі ця інтеграція може суттєво вплинути на структуру сільськогосподарського виробництва в Польщі, вимагаючи гнучкості й готовності до змін відповідно до нових ринкових умов.

Noty biograficzne

Edwin Bendyk – prezes Fundacji im. Stefana Batorego. Dziennikarz, pisarz, publicysta tygodnika „Polityka”. Zajmuje się tematyką cywilizacyjną oraz relacjami między nauką i techniką a polityką, gospodarką, kulturą, życiem społecznym. Współtworzył Ośrodek Badań nad Przyszłością w Collegium Civitas. Członek European Council on Foreign Relations. Wydał m.in. *Miłość, wojna, rewolucja. Szkice na czas kryzysu* (2009), *Bunt sieci* (2012), *W Polsce, czyli wszędzie. Rzecz o upadku i przyszłości świata* (2020), *Prawda po wyborach 15 października 2023* (2024, red., z Przemysławem Czaplińskim i Piotrem Kosiewskim). Prowadzi blog „Antymatrix”.

Wawrzyniec Czubak – dr hab., ekonomista, profesor Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, z którym jest związany od 1999 roku. Stopień doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w dziedzinie ekonomii uzyskał w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół dwóch głównych obszarów: ekonomiki rolnictwa i gospodarki żywnościowej oraz zróżnicowania regionalnego rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej ze szczególnym uwzględnieniem Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Autor i współautor ponad 100 publikacji naukowych, a także 25 ekspertyz naukowych, dla m.in. Polityki Insight, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA), IERiGŻ-PIB, Bols Sp. z o.o., Syngenta Crop Protection. Współpracując z MRiRW uczestniczył m.in. w opracowaniu *Oceny ex-ante Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020* oraz *Oceny ex-ante Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2021–2027*. Prowadzi także zajęcia na Česká zemědělská univerzita (Praga, Czechy), Qinghai Minzu University (Xining, Chiny), Kozybayev North Kazakhstan University (Pietropawłowsk, Kazachstan).

Sławomir Kalinowski – dr hab., ekonomista, profesor w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, gdzie kieruje Zakładem Ekonomii Wsi. Sekretarz Rady Naukowej IRWiR PAN. Członek Komitetu Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN. Wiceprzewodniczący Sekcji Młodych KNoPiPS PAN. Członek zespołów redakcyjnych kwartalników „Wieś i Rolnictwo” oraz „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół problematyki ubóstwa i poziomu życia na wsi, ekonomii dobrobytu, niepewności

dochodów, koncepcji *smart villages*, a także prekaryzacji ludności wiejskiej. Autor ponad 140 publikacji naukowych, m.in.: *Ubóstwo ludności wiejskiej województwa wielkopolskiego* (2007), *Poziom życia ludności wiejskiej o niepewnych dochodach* (2015), *Koncepcja smart villages. Przykłady z Polski* (2021, wsp. Łukasz Komorowski i Anna Rosa), *Moja sytuacja w okresie koronawirusa* (2021), monografii *Ubóstwo ubogich. Obszary deprywacji potrzeb osób ubogich* (2024, wsp. Aleksandra Łuczak, Oskar Szczygieł) . Wiceprezes zarządu Fundacji Badań Wiejsko-Miejskich RURall, członek Rady Fundacji ROLL-na, ekspert Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej oraz członek Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Vitaliy Krupin – dr, ekonomista, adiunkt w Zakładzie Modelowania Ekonomicznego Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (IRWiR PAN). Specjalizuje się w ekonomii międzynarodowej i handlu zagranicznym, a od ponad 15 lat koncentruje się na zagadnieniach rozwoju obszarów wiejskich, ekonomii rolnictwa i środowiska, przemianach instytucjonalnych, odnawialnych źródłach energii oraz zmianach klimatu. Obecnie zaangażowany w kilka projektów badawczych Unii Europejskiej w ramach programu *Horyzont Europa*, w tym *BioMonitor4CAP* (2022–2026) oraz *SoilValues* (2023–2026), jak również w projekt *rUAR: Rebuild Rural Ukraine* (2023–2026) dofinansowany przez PAN oraz Narodową Akademię Nauk Stanów Zjednoczonych. Autor ponad 160 publikacji naukowych, w tym 12 monografii (1 samodzielna i 11 współautorskich) oraz ponad 60 artykułów w recenzowanych czasopiśmie naukowych.

Fundacja im. Stefana Batorego

ul. Sapieżyńska 10a

00-215 Warszawa

tel. (48 22) 536 02 00

fax (48 22) 536 02 20

batory@batory.org.pl

www.batory.org.pl

W sytuacjach zagrożeń i kryzysów troska o żywność nabiera szczególnego znaczenia. Pojawiają się wówczas dyskusje, czy elementem polityki bezpieczeństwa nie powinny być starania o jak największą suwerenność żywnościową. Nic więc dziwnego, że rolnictwo budzi większe emocje, niżby to wynikało z pozycji tego działu w gospodarce narodowej. Przekonaliśmy się o tym w 2023 roku, kiedy w Europie wybuchły protesty rolników przeciwko unijnej polityce Zielonego Ładu oraz otwarciu granic na produkcję rolną z Ukrainy. W Polsce protesty te wyrażały się m.in. poprzez wielomiesięczną blokadę polsko-ukraińskich przejść granicznych. Skala protestów, ich długotrwałość i wysokie poparcie społeczne dla nich pokazały, że w procesie akcesji Ukrainy do Unii Europejskiej mogą pojawiać się przeszkody hamujące integrację, mimo że rozszerzenie Unii obiektywnie leży w interesie Polski i innych państw europejskich. Aby tego uniknąć, konieczna jest rzetelna wiedza o ukraińskim, polskim i unijnym rolnictwie, która pozwoli wyjść poza konfrontacyjny schemat rozmowy i zastąpić go dyskusją opartą na argumentach oraz zorientowaną na szukanie możliwej współpracy, wykorzystującej najsilniejsze cechy sektora rolniczego w Polsce i w Ukrainie. Taki jest cel niniejszego opracowania.

Raport *Podzielone plony* autorstwa Wawrzyńca Czubaka, Sławomira Kalinowskiego i Vitaliya Krupina dostarcza kompleksowej oceny potencjalnych skutków, jakie dla polskiego sektora rolno-spożywczego mogłoby przynieść członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej. Opracowanie stanowi analizę szans i zagrożeń związanych z tym procesem, niezbędną do przygotowania skutecznych strategii politycznych oraz gospodarczych, które pomogą polskim rolnikom i przedsiębiorcom w maksymalnym wykorzystaniu potencjalnych korzyści przy jednoczesnym zminimalizowaniu ryzyka.